

Novae salis proprietates, dissertatio physico-medica de salis Hispani, vulgo de la Laguna de la Higuera, mirabili in medendo virtute, ejusque multiplici ac praestantissimo in profectum humani generis usu / [Vicente Ferrer Gorraiz Beaumont y Montesa].

Contributors

Ferrer Gorraiz Beaumont y Montesa, Vicente

Publication/Creation

Matriti : Impr. Real de la Gazeta, 1780.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/av2q5tya>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

Pls, 50

22,468/B

NOVÆ SALIS PROPRIETATES.

NOVÆ SALIS

PROPRIETATES,

DISSERTATIO PHYSICO-MEDICA

DE SALIS HISPANI,

Vulgò de la laguna de la Higuera,

MIRABILI IN MEDENDO VIRTUTE,

ejusque multiplici ac præstantissimo in profec-
tum humani generis usu.

AUCTORE

*Lic. Dom. Vincentio Ferrer, Gorraiz Beaumont & Montesa,
olim in Academia Complutensi & Pintiana Philosophiæ & Theo-
logiæ Publico Professore: nunc Regalis Historiæ naturalis
Matritensis Musæi Historiographo Regio.*

SUPERIORI PERMISSU:

MATRITI, ex Typographia Regia, vulgò de la GAZETA.
Anno M. DCC. LXXX.

NOVAE SALIS
PROPRIETATES
DISSERTATIO PHYSICO-MEDICA
DE SALIS HISPANI

Revera autem si quis inter mortales reperiatur, qui sive methodo aliqua certa, sive remedio specifico adhibito, febrium harum intermittentium cursum non solum inhibere, sed etiam omnino abrumpere novit, existimo eum omni jure teneri, ut humano generi rem illam summopere expetendam patefaciat: quod si non fecerit, ego illum nec boni civis, nec prudentis viri nomen mereri pronunciare ausim: neque enim boni Civis est illud in rem suam vertere, quod toti generi humano tam ingens beneficium apportet, nec viri prudentis divina benedictione semetipsum privare, quam à summa bonitate liceret expectare, si ad publicum bonum promovendum se accingeret. Honoris autem ac divitiarum longe minor apud probos ratio habetur, quam virtutis & sapientiae. Sydenhamus, Observ. Medic. sect. 1. cap. 5. pag. 9. edit. Venet.

EXC.^{MO} D. D. JOSEPH MOÑINO.

Comiti de Florida-blanca, Regij Caroli Tertij
Ordinis Equiti pensionario : Supremi Status
Consilij Senatori : à sanctoribus Regis secretis
consilijque omnibus Primario : Tabellarijs,
Cursoribus, Nuntijs terræ ac maris, eorumque
proventibus in Hispania & India Præfecto :
Regij Apellationum Senatus ab eorum Tri-
bunalibus amplissimo Præsidi, &c. &c. &c.

EXCELLENTISSIME DOMINE.

*Cum Tibi gratissimum fore intellige-
rem quidquid ad commune bonum,
Scientiarum Artiumque uberius incre-*

mentum quomodolibet spectare potest,
hanc Tibi Dissertationem inscribere de-
creveram. Quo consilio prolixam exa-
ravi epistolam nuncupatoriam, in qua
hoc uno animum ac meam maximam
gratitudinem recreabam, quod præcla-
rissimas tuas dotes Orbi universo præ-
dicarem. At consilium Amici qui tui
intima cordis optimè noscit, me à sen-
tentia deterruit, certissimè ac sine fu-
co asseverans, Te ita esse à natura
comparatum, ut quod ceteri ambire
plerumquè solent, nullum laudum tua-
rum prædicationi locum esse patiaris;
licet ista ipsa tua severitate ac tempe-
rantia dignus appareas, qui ab om-
nibus summis laudibus commendêris.
Hæc tantum persuassio meam grati-
tudinem ac calamum deducere valuit à
tuarum virtutum enarratione merito-

*rumque præconijs. At futurum spero
ut eadem vel invita observantia, (nam
conceptum sermonem retinere quis poterit?)
aliqualis sit meriti, ut levissimum hoc
munus benignè à Te acceptum eat: Te-
que interea ad Scientiarum præsidium,
Tribunalium majestatem, & immor-
talem Hispani nominis gloriam, ut in-
columem diù servet, Deum Optimum
Maximum enixè precatur.*

*Lic. Dom. Vincentius Ferrér, Gorraiz
Beaumont & Montesa.*

ERRATA SIC CORRIGE.

<u>Pag.</u>	<u>lin.</u>	<u>errata</u>	<u>corrigere</u>
13	17	prefert	profert
26	16	affere	afferre
27	7	apriori	à priori
39	10	mensi	mense
98	12	Sydenhamius	Sydenhamus
127	13	pallude	palude
Ibid.	20	usquedium	usquedum
139	6	berbis	herbis
148	15	denotabit	detonabit

Alia minoris momenti ut incolumen pro incolumem, atributo pro attributo, spheram pro spheram, deprehendimus pro deprehendimus, presertim pro prasertim, prajuditio pro prajudicio, Lectoris discretioni relinquo.

PROLOGUS.

I. **B**Enevole Lector : Ubi desiit Dissertatio, incipit prologus ; hæc enim est hujusmodi operum conditio. Primò : Auctor finem operi imponit , ac postremò rationem reddit ac causas, quæ illum ad opus conficiendum impulerunt. Sapientissimus Thomas Sydenhamus hanc sequitur opinionem , quod *nec boni civis nec prudentis viri nomen mereatur , qui omnia quæ scit bono societatis non consecrat , quin sui honoris ac divitiarum rationem habeat.* Hanc eandem sententiam multis abhinc sæculis confirmavit Apostolus , qui de charitate quæ juris divini est ac naturalis pertractans asserit : quod *non querit quæ sua sunt.* ⁽¹⁾ Nec Divus Paulus nec Sydenhamus aliquam distinctionem inter Medicum ac non Medicum adinvenêre , ut quisque in commune consulere teneatur. Omnes homines in universum jus naturale comprehendit , atque à natura hominis hoc debitum ac obligatio proficiscuntur. Id hu-

A

ma-

(1) Ad Corinth. 1. cap. 13. v. 5.

manitatis officium non tantum viri, sed & foeminae mirificè præstiterunt, uti Domina *Oli-va Sabuco* in sua Nova Philosophia, cujus est Auctrix originalis; ac Domina *Fouquet* in duobus selectiorum medicamentorum libris, quæ sui æris dispendio compilavit. Non me fugit illud Horatij *Tractent fabrilia fabri*; verum præterquamquod nec etiam me latet, quod qui architecturæ studeat ac illam ex omni parte percalleat, peritus architectus erit, licet ex ea nullum lucrum reportet, minimè dubito Angelici Præceptoris doctrinam, quod scilicet *intellectus intelligendo fit omnia*: id quod pluribus illustrat eruditissimus *Feyjoo* ⁽¹⁾ qui consultò asserit, „maiores in quacumque arte sive „scientia progressus facere, qui ei pro electione incumbit, quàm qui ad panem lucrandum studere contendit; quia genio & „applicatione scientiæ omnes ac artes promovetur.“ Quàm plura nupèr dictorum referre possem exempla; at hæc est eruditio vulgaris, quæ ubiquè inveniri licet.

2. Supposita hac qualiquali pro Auctoris conditione apologia, ad cetera majoris momenti monita pergamus. Sal & aqua (vulgò de

(1) Illustriss. Feyjoo Epist. erudit. tom. 1. epist. 15. per tot.

de *Aranjuez*) animum captarunt & attentionem piissimi nostri Regis, (quem Deus incolumen servet) qui zelo ac amore ut assolet erga subditorum suorum commoda & salutem inflammatus, suo regali Proto-Medicato præcepit, ne ulli labori ac sumptui parceret in huius salis atque aquarum utilitate discutienda. Minimè contendo, ut Sal paludis (vulgò de la *Higuera*) tam prospera fortunâ feratur; nam etiam sal naturam salis amittet, si fulcro ac protectione privetur. At cum noster Sal æqualis, imo meo videri superioris virtutis existat ac sal (vulgò de *Aranjuez*), nam sincerus & naturalis modus quo producitur majorem ejus puritatem testatur, parem adminùs calamum exposcebat, qui præstantissimas ejus qualitates exponeret, ac coram sisteret mirabilem ejus usum in societatis humanæ emolumentum, ac splendorem Hispaniæ, quam Deus pro sua infinita bonitate cumulare voluit tam magni pretij scaturigine, quæ ditissimas superet Peruvij aurifodinas; & id nullo alio labore quàm illum per otium decerpere.

3. Non est mihi propositum cum alio cujuscumque Auctoris, etiam si quidam sit, meum calamum comparare; calamus namque meus id sibi amplissimum censet, quod de

humilitate gloriatur. Contentus profectò ero , si in hac Dissertatione summatim exposuerim quæ de hoc incomparabili Sale dicenda forent. Si in illa aliqua vox vel periodus offendatur quæ minus decora videatur (neminem lædere tento) vel ut minimè dicta existimetur , vel ut è materia sive è re nata ; nam nihil mirum si argumentum adeo salsum quandoque pungat , si manus in sale excesserit. Nulla eruditio cumulatior , verùm neque vi-
lior , quàm Medicinæ incertitudinem sugillare ; præstantiores namque Medici ab Hypocratis tempore illam contenta voce proclamant. Id idem est ac fastum traducere , luxum vituperare , in quo nec progredimur nec regredimur. Quandiù Mundus extiterit , (ab initio etiam fuit sic) erunt boni ac mali Medici , & quod maximè dolendum , quod mali bonos superent ; at cum id ferat hominum conditio , perdificilis est hujus mali curatio.

4. Auctores Medici utuntur hoc nomine *Sal* in genere neutro potissimùm in plurali. Nos illis morem gerentes in eodem genere nunquamnò usurpavimus. Illi quorum auctoritate & doctrina hanc Dissertationem roboramus , ad unguem ac fidissimè referuntur ; & sunt quos suis præclaris animi dotibus , in-
de-

defesso studio ac longissima experientia uti Magistros Medicinæ veneramur. De cetero nihil monendum occurrit, nam id vel aliud quod præmonere poteramus, in suo quoque loco reperietur.

5. Nihilominus, ut omnis vitetur equivocatio, ac noster Sal ut artis est usurpetur, operæ pretium ducimus præmonere, quod Dissertatio hæc in tria partitur capita; in quorum primo de origine, natura, proprietatibusque nostri Salis pertractamus: & postquam ex communi Auctorum consensu statuimus, penè impossibile esse prima rerum explorare elementa, & quod ut aliquis progressus fiat in Physicis non est alia securior via, quàm nulla acceptare principia nisi observationes ac experimenta, nec admittere ut verum nisi quod ex istis concludatur, uti docet clarissimus *Ludovicus Philipus Chumigius*, ac demonstrat sapientissimus *Triller* in sua eruditissima exercitatione chemico-physica de *Fallacia experimentorum chemicorum ad intimam Thermarum naturam explorandam*, ⁽¹⁾ progredimur ad agendum de salibus in communi. Traditis deinde

(1) Daniel Triller, Opuscul. Medic. tom. 3. exercit. chem. physic. pag. 1.

definitionibus salium mediorum, in quorum classe statuitur Sal, qui est hujus Dissertationis argumentum, exponimus modum quo talia salia operantur, ac morbos quibus medentur, transcribentes ad litteram *Fridericum Hoffmannum*, qui *tom. 6. Dissert. 3. pag. 19. n. 16.* asserit de salibus medijs, ac potissimum de Nitro, omnia quæ in *num. 15.* Dissertationis nostræ proponuntur. His non obstantibus, ut scitè quis utatur nostro Sale in morbis, qui *cap. 1. §. 2. n. 11.* referuntur, ac alijs ejusdem naturæ & discriminis, opus erit consilio Medici qui morbo ac ejus symptomatibus edoctus, illum exhibeat prout oportet, discernens morborum tempora, ac rationem subducens ejus dosis vel quantitatis sive in qualitate salis medij sive purgantis, prout exigant indicationes.

6. Dum in §. 3. n. 18. istius capituli ex fide nonnullorum hujus regalis Curiae Pharmacopolarum asserimus, quod noster Sal in natura ac proprietatibus ita speciem Nitri refert, ut vix ulla inter utrumque salem intercedat distinctio, nolo ut intelligas quod Nitrum ac noster Sal una sint ac eadem entitas ac substantia; sic enim non forent similia sed identica, non esset inter ea similitudo sed iden-

identitas: intelligas ergo volo, quod noster Sal adeo similis est Nitro in sua entitate ac substantia, adeo illi in virtutibus arridet, ut unum & idem sint pro usu Medico. Et nunc addo, quod Sal noster Nitrum antecellit non tantum in facultate purgandi, verum temperandi, ac diluendi; Nitro namque, Geoffroyum testor, ⁽¹⁾ aliquid ignei & caustici, in esse nonnulli suspicati sunt. Eorum suspicionis fundamentum fuit, prosequitur idem, tum sententia veterum, qui suum Nitrum causticum dixerunt, tum etiam nostri salis petrae cum carbonibus deflagratio: nihil horum inest nostro Sali, qui ut ex experimentis constat, sal medius est qui base alcalina terrea tenuissima, ac principio acido, Vitrioli acido inferiore, ac penè tribus aquae partibus componitur. Ratione horum principiorum quibus constat quamdam linguae imprimit frigiditatem, quae per sat longum tempus durat, & ad solem vel ignem calcinatus aquam nedum refrigerat, verum gelu comprimit in triplici sui ponderis proportionem, uti notat solertissimus Chemicus *Boulduc* ⁽²⁾ in

(1) Geoffroy. Mater. Medic. tom. 1. cap. 2. pag. 66.

(2) Acad. Real de las Cienc. de París año de 1724.

omnibus numeris absoluto examine salis, (vulgò de *Vacia Madrid*), qui in majore tantum vel minore puritate à nostro secernitur.

7. Quamvis autem noster Sal sit substantia salina, adeò lenis est ejus stimulus, ut in unius unciae vel etiam majori quantitate assumptus, nec irritationem producat nec calorem; quod Nitro minimè evenit; nam si ultrà drachmam (hæc est maxima dosis in qua usurpari valet) propinetur, nescio quas turbas aut irritationem concitare poterit; nullus enim Medicus (quod sciam) tam eximia dosi hucusquè propinavit. Ast dubitare minimè possum, quod si una uncia Nitri vel etiam dimidia administretur, uti absque noxa administratur Sal noster, ingentemurbationem induceret in corpore nostro. Ex his summam activitatis nostri Salis in ratione remedij salini stimulantis subducere debemus, ad illum exhibendum vel non in inflammationibus, ac ejus dosim assignandam in qualitate purgantis vel salis medij. Ubi notare lubet, quod ignis duplici modo extingui potest, vel tantum aquæ immergendo, ut hujus fluctibus obruatur, vel auferendo materiam quæ illum sustentat, & utrumque noster Sal conficere valet; primum in ratione

salis medij ; secundum in ratione purgantis.

8. In secundo capite agimus de Sale nostro in ratione purgantis : & postquam rationibus ac doctrinis clarissimi *Hoffmani* convicimus fortiora purgantia sive quæ violentè operantur à Medicina exulare debere , vera assignamus purgantia , inter quæ primum locum occupat noster Sal tum suavitatem ac efficaciam , tum extensionem ; quia nimirum etiam illa minima corpora penetrat , quæ cetera purgantia non attingunt. Efficacia ac extensio nostri Salis in ratione purgantis non provenit , uti ad minimum in hoc capite enodatur , ab aliquo principio corrosivo acri , sed ab eo quod adeo amicus sit naturæ , adeo subtilis ac purus , ut omnibus aquæ proprietatibus induatur , à qua tam eximiam subtilitatem nanciscitur , ut partes etiam insensibiles , à quibus penè omnium morborum origo , pertingere queat. Et ut dissidia vitentur eorum , qui aliter sentiunt de efficacia ac extensione nostri Salis ; nam in physicis cuilibet in suo sensu abundare licet , in dicto capite , §. 10. num. 61. libenter conniveo in eo quod noster Sal nullo alio attributo , nulla alia excellentia potiatur , quàm natura *Salis cathartici* : hoc namque solum , si aliundè ejus substan-

tiam ac modum operandi contemplemur, illi sufficit, ut in classe purgantium cetera omnia antecellat. De cetero nihil notatu dignum in hoc capite occurrere videtur, cui in ipsamet Dissertatione non fiat satis, dummodò sine præocupatione ac bona fide legatur. Quod enim *aquam coagulata*m, *emanationem aquæ* Salem nostrum indigitem, non videtur censura dignum: si namque *Joannes Rodulfus Glauber Adamantem gelu*, ut asserit *Boulduc*, suum admirabilem salem nuncupavit, & *Boerhaave acetum solidum* Tartarum crudum appellat, cur ergo ego Salem nostrum *aquam coagulata*m indigitare nequibo, cum ita revera sit? Præterquamquòd si aliquis sermonem aptiorem inveniat, quo nostri Salis genesim, naturam, ac proprietates explanare contendat, primus ego gratias agam, ac in sui laboris præmium munera tribuam.

In capite tertio tractamus de præferentia nostri Salis respectu omnium salium mediorum tam naturalium quàm artificialium. Et licet totum hoc caput novitate fulgeat, pauci namque admodum erant, qui alia cognitione pollerent Salis lacunæ de la *Higuera*, quàm quod erat sal purgans, & ut talis benignè ac efficacitè corpus eluebat, nihil aliud

coram sistere opus est , quam sapiens consilium Domini *Boulduc* , ac utilissimam doctrinam clarissimi *Triller*.

Celeberrimus *Boulduc* , quem inter solertiores sui temporis Chimicos Litteratorum cœtus annumerat , in præclara dissertatione , quam regali Scientiarum Parisiensi Academiæ protulit , die 22 Augusti anni 1724: *de natura & proprietatibus salis* (vulgò *de Vacia Madrid*) , ejusque conformitate ac identitate cum admirabili sale *Glauberi* ; postquàm horum salium conformitatem ac identitatem evictissimis rationibus atque experimentis demonstravit , concludit : „Nihilominus Sal hispanus (vulgò „*de Vacia Madrid*) *Glauberiano* præferri debet ut „pote opus naturæ , quæ errare nequit ; *Glauberianus* autem est opus artis , in quam incidere valent quàm plures errores : *Pharmacopola* enim quamvis experientissimus , & „omnem operam impendat , aberrare potest „ab scopo decrepitandi ac calcinandi plus vel „minus salem marinum , & ad perpendiculum ducendi oleum vitrioli : quod minimè „accidit sali *de Vacia Madrid* , qui est pro- „ductio naturæ , quæ à recto tramite in suis „operibus deflectere nequit.“ Id ipsum paulò ante asseruerat in alia dissertatione Dominus

Burlet, Regiæ Majestatis Philippi V. (cui terra sit levis) Archiater, qui sic ait: „Sal Glauberianus omnibus numeris absolutus ac sal de „*Vacia Madrid*, (quem salem Hispanum vocat) „eosdem producant effectus in Medicina: at „sal Glauberianus debet esse omnibus numeris absolutus, quod rarissimè evenit propter „ejus difficilem elaborationem: verum sal Hispanus semper manet omnibus numeris absolutus, quia natura constans ac invariabilis est „in suis operibus.“

Sapientissimus *Daniel Wilhelmus Triller* 77 annorum senex, postquam tam diuturnam vitam in studio ac praxi Medicinæ transgisset, tamquam pro ultima voluntate in sua eruditissima exercitatione de *Fallacia experimentorum chemicorum ad intimam Thermarum naturam explorandam*, non solum suæ praxeos, verum *Joannis Bobnij*, *Hoffmani*, *Bergeri*, & aliorum Chemicorum veritatis amantium, authenticiora nobis reliquit testimonia, quibus proculdubio demonstrat totum id quod ego ex præclarissimo *Boerhaavio* transcripsi hujus Dissertationis initio *cap. I. §. I. num. 4.* quod scilicet ignis, etiamsi à solertissimo Chemico tractetur, *alia corpora destruit, alia parit: & docet quod securior methodus perscrutandi*

di aquarum virtutes ac salium proprietates est ad experientiae ac observationis *trutinam* illas discutere ex earum effectibus & qualitatibus sensibilibus, quæ profectò de natura entium nos certiores efficiunt. Hæc ego vestigia presi, ut nostrum Salem perscrutarer, ut videre licet in hacine Dissertatione *cap. 3. §. 5. num. 46.* His doctrinis cumulatissimè satisfit argumentis ac objectionibus, quæ in contrarium adduci possunt.

His absdubio ductus ac edoctus *Fridericus Hoffmannus*, licet in tomis quinto ac sexto & in quatuor Supplementis quàm plures afferat dissertationes, in quibus agit de Nitro, de usu interno Camphoræ, de China Chinæ, Manà, de alijsque selectissimis remedijs, nec verbum quidem prefert de eorum chemica exploratione, eo quod compertam habuit doctrinam, quam ego initio ac fine hujus Dissertationis expono ex præclarissimo *Triller*, qui ait: (1) *Tamen & illud simul candidè fatendum, per ista ipsa ignis violentioris examina exploratoria, nec Medicos in Medicina ipsa facienda fieri feliciores aut prudentiores, nec ægroto reddi saniores.* In hujusmodi doctrinæ testimonium

Auc-

(1) *Triller*, ubi suprà pag. 9. §. 14.

Auctores primi subsellij, vel *Helmontius* ipse Artis Chemicæ alioquin supra fidem diligentissimus & studiosissimus cultor, veritatis tamen viribus victus idem illud negare non est ausus, quin potius rem ipsam uti nimirum est, ingenuè fassus, apertè declarat, quod *ignis cum sit mors rerum, semina rerum si non totalitè destruat, at saltem insignitè transmutat, ita ut neutrum fiant.* (1)

Denique severiori iudicio ac examini sapientum Medicorum hanc commito Dissertationem, ut eam uberiori luce, doctrina, ac observationibus illustrent: nam ut ego quondam exaggeravi, in rebus quæ ab experientia dependent nova unoquoque die inventa succedunt. De isto Sale nullus hucusquè pertrac-
tavit, & sunt pleraque, quorum privatis proprietatibus discutiendis unius hominis vita sufficere nequeat. VALE.

IN-

(1) Triller, ubi suprà pag. 14. §. 22.

INTRODUCTIO.

Nihil majorem perniciem invehit humanæ saluti, quàm recens ac inanis modus in arte medendi. Novitas in vestium nitore ac cultu exhaurit commoda, diminuit lucra; at novus ac inanis modus in Medicina, novitas ad præcavendam & servandam sanitatem! non potest non vastare Magistratus, demoliri Regna, evertere omnia: nam omnia, ut cuilibet notum est, à nullo alio dependent quàm ab inæstimabili bono salutis. Quid igitur Medicina has sibi novitates asciscit, inania commenta fovet? Paucis abhinc annis tot ac tam varijs vestibus se præbet indutam, ut nedùm unam atteruit, cùm jam aliâ se ostendit ornatam. In cujus rei argumentum testes appello laudanum opiatum *Helmontij*, elixirium proprietatis *Paracelsi*, aquam benedictam *Rulandi*, antihecticum *Poterij*, spiritum oleosum volatilem *Silvij*, tincturam aperitivam *Mewij*, theriacam coelestem *Quercetani*, salem fixum viperarum *Tachenij*, salem admirabilem *Glauberi*, elixirium stomathicum *Hoffmani*, pulveres purgantes
Ayl-

Aylhaud, & id genus plura, quorum plausus & memoria in ovo perierunt; quia eorum fucata virtute ægroti decepti uti nugas confestim neglexere.

Nunc primùm prodit Medicina non vestium nitore atque pompa elegantè ornata, sed in puris naturalibus, & nunquàm plus lætitia exultans, nunquàm majori coronata triumpho, quàm cum ab hominum sejuncta deliramentis innocentem sectatur simplicitatem Naturæ, quæ abhorret superflua & *simpli-*
cissimis, ut ait *Hyppocrates*, *contenta est*. Ex his forsàm dignoscent plures, me verba facere de Sale nostro Hispano, (vulgò de la *Higuera*) quo cum tot ac tam mirabiles comparantur curationes, ut vice fungendo omnium salium, quæ ad purgandum, deobstruendum, & detergendum Pharmacia profert, titulum ambit *Medicinæ universalis*. Discutiamus ejus jura & probationes, & si talia, qualia Populus clamat, stiterint, jus suum illi tribuemus in contentione ceterorum salium cùm naturalium tùm artificialium, quæ Pharmaciæ & Medicinæ deserviunt.

CAPUT PRIMUM.

*De origine, natura, & proprietatibus Salis Hispani,
vulgò de la Higuera.*

§. I.

I. **P**erscrutari prima rerum principia, hoc opus, hic labor! Ab hac quàm difficili perscrutatione ortum duxêre tot tamque inter se dissidentes opiniones *Pythagoræ, Xenophanis, Platonis, Aristotelis, Anaxagoræ, Epicuri, Gassendi, Cartesij*, aliorumque Philosophorum tam recentiorum quàm veterum, qui in assignandis primis rerum principijs toto cœlo distant, ita ut alij unum, alij duo, alij tria, alij multo plura statuerint rerum principia, ut videri licet apud sapientissimum *Eduardum Corsini*, Clericorum Regularium Scholarum Piarum ornamentum, & in Pisana Academia Philosophiæ Professore, qui incomparabili qua solet elegantia & eruditione materiam agit pro dignitate. ⁽¹⁾ At qui plus ceteris veritatis gloriantur invento, & qui veterum Philosophorum jactant dirimere dissensiones, sunt

C

Chy-

(1) Eduard. Corsin. Institut. Philosoph. tom. 2. disp. 1. 2. 3. 4. & seq.

Chymici, quos alio nomine *Alchymistas & Hermeticos* vocant, qui illo veteris Philosophiæ axiomate fulti, scilicet *unumquodque resolvitur in ea ex quibus componitur*, ⁽¹⁾ & alia ex parte animadvertentes, quod cum vi ignis in tenuissimas particulas trium regnorum *mineralis, vegetalis, & animalis* corpora dissolvuntur, hæc eadem postremò supersint, *spiritus, aqua, oleum, sal, & terra*, quinque rerum esse principia concludunt, quæ ipsis *elementa* indigitare libuit: tria activa, videlicet *Mercurius, Sulphur, & Sal*, & duo alia passiva, *Terra* nimirum & *Aqua*. ⁽²⁾

2. Ex plurimis autem ac ferè immensis experimentis & observationibus, quibus id uberrimè confirmant Chymici, unum hîc afferemus quod & celebrius est, & rem ipsam clariùs præ ceteris & illustriùs exponit. Si itaque vinum in alembico ponatur, & ignis admoveatur, teracem primùm & inflammabilem liquorem emittit, quem *spiritum, aquam ardentem*, sive *Mercurium* appellant; deinde aqua insipida, humor nimirum insipidus, minimè inflammabilis, quo sal facilè solvitur, extrahitur, quem *Pblegma* vocant; cum vero *Mercurius & Pblegma* ex vino prodierint, in fundo alembici materia quædam crasior & viscosior

(1) Id. disput. 3. cap. 3. pag. 109.

(2) Herman. Boernaav. Elementa Chemic. part. alteri pag. 17. & 18.

sior remanet , quæ si vehementiori igni admoventur , tunc pinguis , oleaginosa , inflammabilis , ac odora substantia erumpit , quam *Sulphuris* nomine expriment. Durior denique , arida , & sicca substantia , quæ ignis vi in cineres est resoluta , sal in se continet , qui facile ab ipsa secernitur , si illi aqua fervida prius affundatur , deinde hæc aqua chartâ bibula filtretur. Extracto denique sale , superest aridus pulvis omnem vim ignis eludens , quem *caput mortuum* vel *terram* vocant. Hæc igitur quinque substantiarum genera , quæ ex corporibus singulis quemadmodum ex vino educuntur , primæ rerum principia dicuntur à Chymicis ; eo tamen discrimine ut antea vidimus , quod *terra* & *aqua* inertia solùm & passiva sint , reliqua verò tria , *sal* videlicet , *sulphur* , & *Mercurius* maximè vegeta & actiosa.

3. Hinc etiam qualitates omnes & accidentia corporum desumunt Chymici , ex *sale* nimirum saporibus ; odores & colores ex *sulphure* ; vim corporum dissolventem , fermentationem , mixtionem , ceteraque id genus ex *Mercurio*. Ac mirum est certè quæ fiducia de principiis , elementis , ac rebus ejusmodi disserant Chymici ; quàm sibi de inventæ veritatis & sapientiæ gloria blandiantur ; quàm præclara ac divina propemodum ceteris polliceantur. Hinc enim *Lapidem Philosophorum* , quem *opus magnum* ,

medicinam summam appellant, proditurum existimant, quo metalla in aurum convertantur, hominis vires reparentur, universa denique rerum natura perficiatur. Inficiari quis nequit ex illustriorum Chymicorum (neque enim ex imperitioribus æstimari res debet) crucibulis & alembicis plurima in Physicam & Medicinam commoda derivasse, cum utriusque observationes Chymicorum laboribus illustratæ vel auctæ fuerint, præsertim ad perficienda metalla, & explicanda aliqua phenomena, quæ hisce principijs maximè arrident & adaptantur.

4. An autem plus commodi vel incommodi ex hac arte accesserit hominum saluti & utilitati, illis judicandum relinquo, qui acrioris ingenij penu ditati veritatem penitiùs scrutentur; satis habeo pronunc animadvertere, quod illustriores hujus scientiæ Professores, & inter illos *Fridericus Hoffmannus*, ⁽¹⁾ & *Hermanus Boheraave* ⁽²⁾ quos præ ceteris requiro, quia eorum opera omnibus sunt obvia, inficiari nequeunt;

(1) Frideric. Hoffm. *Medicin. ration.* tom. 4. observ. Phys. Chym. lib. 2. plurib. in locis, signantèr observat. 6. & 8.

(2) *Ipsa verò separatio partium ita producta haud docet, in corpore tales exstitisse quales jam apparent: cum enim actionibus illis quibus separatarum divulsio peracta fuit, ipsa hæc corpuscula miris queant modis mutari, falsò sæpè colligitur, composita possedissee reapse elementa hæc.* Boerhaav. ubi suprà, pag. 40.

Denique componendo rursùm, quæ de composito educta fuerant, elementa chemica, rarò obtinebitur pristinum compositum. Sanguinis, vini, aliorum analysis id doceat. Idem pag. 41.

queunt ; primò : ignem sua maxima vi & violenta actione ita corpora sive mixta omnia deformare , ut partes sive substantiæ quas separat , nullatenus extiterint in corpore tales , quales nunc apparent. Secundò : quod componendo rursùm quæ de composito educta fuerant elementa chemica , nunquàm obtinebitur pristinum compositum, quocumque id modo fiat , etiam si acuratissimè combinentur. Ex quo luce clarius evincitur , principia quæ statuunt Chymici & tot laudibus exaggerant , vera entium non esse principia , nam ut ex *Boerhaave* adduximus ignis diruit aliquas partes sivè substantias quæ in mixto præstiterant , & alias de novo generat : quod nemo Philosophorum inficiari quiverit , si fatetur ut fateri necessum est , quod *corruptio unius est generatio alterius.*

5. Et sanè quis ambigat , ignem in ligno tam enormem inducere mutationem , ut destruat ejus essentiam , nam efficitur pulvis & cinis quod lignum prius erat? Quis ambigat , quòd habita ratione majoris aut minoris intensiōis ignis , tam mirabilis oriatur entium varietas , ut si lignum occluso vase distilletur, nec cineres dabit nec fuliginem; atque ex ipsa fuligine diversi spiritus , oleum , & sal extrahentur , quàm si aperto vase fiat experimentum? Quis ambigat ex cineribus vitrum vi ignis confici ,
cum

cum tamen eadem caloris vi in cineres vitrum abire non possit? Hæc autem, ceteraque id genus sexcenta apertè demonstrant, non solùm dividi ac in particulas tenuissimas resolvi corpora vi ignis, sed etiam acriter adeo & intrinsecè mixceri & perturbari, ut nova quoque entia ex illis efformentur, & per consequens novæ qualitates: ac proinde elementa quæ Chymici excogitarunt nec esse, neque vera posse esse principia; quia non præexistebant in mixto sed de novo prodierunt, ut videre licet in corruptionibus & generationibus, quæ in amenissima naturæ sylva quotidie oculis obversantur.

6. Neque sunt prima principia: nam prima principia, ut communis fert Philosophorum opinio, sunt quæ *nec fiunt ex alijs, neque ex alterutris, sed omnia fiunt ex ipsis*: & hæc principia quæ ab Alchymistis excogitantur ut prima, ex particulis subtilioribus tenuissimisque corpusculis componuntur, ut videre est in distillationibus. Sic spiritus ipse sive *Mercurius* acriori vi flammæ distillatus in *Salem*, & *Aquam* dissolvitur; oleosus aut sulphureus liquor in *Terram*, *Salem* & *Aquam*; Sal denique in *Aquam* & *Terram*; ita ut in Chymicis elementis quatuor vulgarium elementorum particulæ reperiantur, quarum quidem terrestres & aqueæ subsideant & sensibiles sint; aeræ vero & igneæ, ut pote subtiliores, inter disti-

tillationem paulatim avolent. At quandò non teneret hæc ratio, quam nos docet experientia, certè componerentur ex *Materia* & *Forma*, quæ sunt principia vulgaria, quæ ex *Aristotele* didicimus; aut ex *Materia*, *Figura*, *Magnitudine*, & *Pondere*, quæ sunt elementa *Epicuri*. Sed quocumquè opinio se vertat, luculentè & apriori concludimus, ea non esse nec posse prima principia, simulac componuntur ex alijs.

7. His presus angustijs, & supponendo plurimum negotij ac laboris facessere, prima entium designare principia; nulla etenim opinio est vetus aut nova, quæ argumentis in contrarium faciat satis; mihi visum est nulla alia in hac Dissertatione adoptare principia, quàm observationes & experimenta, nec ut verum accipere nisi quod ex experimentis & observationibus concludatur. Hæc inter alias est solidissima ac securissima regula, quam nobis ostendit clarissimus *Ludovicus Philipus Chummigius* qui docet, „quod ut in Physica vero progrediamur tramite, abstinendum est ab hypothese-
„sibus fictitijs atque precarijs, & principiorum loco utendum est observationibus & experimentis,
„nec admitendum nisi quod ex istis concluditur.“ (1)

Hæc

(1) Ludovic. Philip. Chummigius, Institut. Philosophiæ Wolfian. tom. 1. part. 1. cap. 1. pag. 207.

Hæc premens vestigia , quæ uberiori luce effectuum naturalium rationes & causas illustrant , nostri Salis naturam & proprietates exponam , abstinendo pronunc ab illis ideis abstractis & metaphisicis , quibus tantoperè occupantur Academia.

§. II.

8. Adeo mira & varia est multiplicitas salium , ac est diversitas entium : unumquodque etenim ens suo donatur proprio & peculiari sale ab aliorum salibus specie distincto. Eapropter valdè diversus est sal *Saturni* à sale *absyntij*, & hic ab eo qui ex *viperarum* substantia educitur. Exemplum adduxi in tribus Regnis *minerali*, *vegetali*, & *animali*, quoniam quantum ad hoc in nullo differunt. At inter tot eaque diversissima salium genera, quæ vel natura spontè profert, vel arte ex omni mixto eliciunt Chymici, nulla magis animum pulsan, quàm *acida*, *alcalina*, & *neutra*,⁽¹⁾ quia cetera omnia cujuscumque indolis & naturæ sint, *volatilia*, *fixa*, *acria*, *amaricantia*, *oleosa*, *dulcia*, vel ab aliquo ex illis tribus generibus partem accipiunt, vel certè per

(1) *Auctores Medici utuntur ac voce Sal in genere neutro, maxime in plurali. Nos illis morem gerentes, in eodem genere sæpius usurpabimus.*

Unable to display this page

efficacia principiorum major aut minor exurgit fermentatio ; quapropter omnis sal sive substantia alcalina minorem fermentationem init cum aceto vel succo limonum , quàm cum oleo vitrioli, quod ut pote acidum tam penetrans & acerrimum , nedùm cum salibus alcalinis effervescit , verùm cum medijs sivè neutris , ut sale communi & nitro , quibus si adjugatur non modo ingentem ebullitionem , sed & copiosum ac subtilissimum , ex sale communi album , ex nitro rubicundum vaporem excitat : quale tamen à leviori acido , ut est spiritus salis , vitrioli , acetum , succus limonum , vix unquàm facilè evenit. Secundò animadvertere oportet , quod omne acidum coagulat , omne alcali dissolvit , & si hæc ad extrema ducantur , quamplurima humanæ saluti incommoda affere possunt.

8. *Salia neutra* sivè *media* nobis vocantur quæ ex sale alcali aut terra alcalina & acido sunt ita composita , ut nullum ex hisce habeat prædominium ; & quemadmodùm hæc ipsa admodùm excessivo sapore & virtute prædita ad corrodentem naturam sæpè accedunt ; ita proportionē convenienti invicem mixta per mutuam allisionem & conflictum ita attemperantur , ut tùm ratione saporis , tùm aliarum facultatum & virium medius , innoxius , & naturæ apprimè amicus sal indè emergat.

Sunt

Sunt igitur *salia neutra* & perfectè *media* ea quæ nec ad acidum nec ad alcalinum liquoris cujuscumque mixcellam ampliùs effervescunt, sed quæ perfectè saturata sunt. Quo nomine & virtute maximè eminent inter salia nativa sal communis & nitrum, item aphronitrum, & Sal noster: ex arte paratis arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, sal Glauberianus, tartarus vitriolatus, & id genus alia quæ nec à quovis affuso acido fermentantur, nec à quovis alcalino effervescunt.

II. Quàm mirabiles ac penè divinæ virtutes insint his salibus medijs magnificè extollunt Auctores qui de illis disseruere, & planè evincitur ex principijs ex quibus componuntur, eorum modo operandi, & quamplurimis morbis quibus medentur. Principia sunt *acidum* & *alkali*; & pro ratione mixtionis emergunt majoris aut minoris efficacix. Ex clarissimo *Hoffman* didicimus, ⁽¹⁾ quod nitrum est sal medius (longè licet inferior nostro Sale, ut insequentibus ostendemus) *sique ullum remedium medicinx universalis titulum meretur, & aquæ communi & nitro eum tribui posse non sine ratione judicare*: ita ut sapientissimus *Verulamius* in *historia vitæ & mortis* hisce salibus virtutem vitam prorogandi, si sæ-

D 2

pius

(1) Hoffman. Medicin. ration. tom. 6. pag. 19. n. 16.

piùs ad scrupulum pro dōsi usurpentur, non dubitaverit assignare.⁽¹⁾

12. Modus operandi horum salium (in quo noster Sal cetera omnia magnoperè antecellit) est temperando, corrigendo, laxando, deobstruendo, purgando, movendo demùm & promovendo omnes humani corporis excretiones per alvum, urinam, & transpirationem, ita ut nulla sit in corpore infirmitas, quæ hisce salibus, & maximè nostro, curari nequeat. Ex his facilè deducuntur morbi, quæ medetur noster Sal. Nam si alvus solvenda, si urina movenda, si transpiratio liberior efficienda, cerè id optimè per Salem nostrum fieri posse experientia confirmat. Porro si causticam & virulentam humorum biliosorum acrimoniam, quæ cholerae morbi, diarrhoeæ, dysenteria, immodicæ vomitionis & nausea, ac febrium biliosarum, ardentium etiam, & gravissimæ ventriculi & intestinorum inflammationis procreatrix est, temperare ac demulcere velimus, nihil sanè in tota rerum natura Sale nostro præsentius & efficacius depræhendimus. Si inflammatio partès internas infestat, adeo ut incendio quasi torreantur, eoque substantificum humidum cum viribus absumatur, atque inexhausta sitis fiat, assidua-

(1) Verulam: apud Hoffman, ibidem.

duaque vigilia, nostrum Salem alijs remedijs sociatum palmam præripere non dubitamus. Si humorum crassities, quæ obstructionibus vasorum & concretionibus polyposis mirè velificatur, dissolvenda est, profectò in nostro Sale maxima qua pollet virtute dissolvendi ejusmodi vis residet exoptatissima; & quia serum & lympham liquandi tali quoad virtute, exsiccatas partes humectat, duras & contractas emollit.

§. III.

Has easdem virtutes adscribunt communiter nitro Doctores Medici; at istud cum non polleat ut Sal noster facultate purgandi, nec illi contendere quit in virtute. Nihilominus cum peritiores hujus regalis Curia Matritensis Pharmacopolæ⁽¹⁾ nostrum Salem in examen revocaverint, adeo similem nitro in natura & qualitatibus invenerunt, ut nulla vel penè nulla inter & utrumque salem intersit distinctio, moneamus necesse est, quòd in omnibus illis circumstantijs in quibus juxta exigentiam morbi nitro opus est, noster Sal nitri vicem gerere possit, cum necessaria cautione illum usurpandi in minori dosi, præcipuè si purgandi non urget neces-

si-

(1) Pharmacopola D. Joannes Bote inter alios hujus regalis Curia in analysi nostri Salis de Superiorum mandato peracta, eum simillimum esse nitro observavit. Constat ex actis & testimonio, quæ in regali salium Quæstorio asservantur.

sitas, sed temperandi, corrigendi, ac dissolvendi. Id propter si in prædictis circumstantiis propinatur nitrum à drachm. semisi ad unam, propinando nostrum Salem ab uno ad duos scrupulos, medicamen æquale nitro tam in usu interno quàm externo absdubio nanciscemur.

14. Has easdem proprietates salì *Ebsonensi* inesse asserit doctissimus *Nehemias Grew*, qui in suo de sale Anglicano tractatu rem luculentè expressit dicens: „Hoc sal nunquàm sua virtute cathartica destituitur; in morbis permultis gravioribus efficacissimum remedium præbere dicitur, nec unquàm aliquid mali, si appositè præscribitur, procreat. Purgantium ferè omnium lenissimum existit, humores non exagitat, nunquàm aggritudines, deliquia, & tormina excitat. Laudatur hujus salis usus in morbis ventriculi, cardialgia, immodicis vomitionibus, & calida affectione hypochondriaca. Commendatur etiam in intestinorum & imi ventris morbis, in colico & nephritico dolore, vermibus, urinæ ardore & supressionē, ictero, in passione hysterica. Præterea capitis affectionibus egregiè opitulatur, atque in cephalalgis, vertigine, delirijs, oculorum inflammationibus cum summo fructu porrigitur. Propinatur in aqua fontana, stillatitia, aliave purissima, decocto hordei,

„ave-

avenæ , aut sero lactis. Hucusquè *Grew.* ⁽¹⁾

15 Hisce ac pluribus alijs pollet virtutibus noster Sal hispanus ut suprà diximus , & in posterum uberiùs demonstrabitur. Sed quid mirum quod in facultatibus mutuò consentiant quæ in ratione salium minimè distant? Adeo igitur similis est *Ebsonensi* (vulgò *Anglicano*) , Sal noster hispanus , ut in figura , colore , sapore , & effectibus nullam inter utrumque salem distinctionem inveniet Chymicus etiam peritissimus. Cum igitur de identitate sivè distinctione entium non aliundè judicare possimus , quàm ex eorum sensibilibus qualitatibus , si Sal noster eisdem pollet qualitatibus ac Anglicanus , ejusdem esse naturæ minimè dubitamus. Qualitates salis Anglicani , ut omnibus notum est Medicis & non Medicis , sunt particulæ histriatæ , color diaphanus (licet aeri & soli expositus reddatur albus) , sapor amaricans & salsus (quamvis prius sentiatur amaricans quàm salsus) , vis sive facultas purgandi aut dissolvendi servata ratione dosis qua propinatur : hæ ipsissimæ sunt nostri Salis qualitates : nulla ergo est inter utrumque distinctio.

16 Nihilominùs Sal noster *Ebsonensi* preferri debet pluribus & potentissimis rationibus , quæ cui-

li-

(1) *Grew* apud *Hoffman* , tom. 6. *Dissertat. de salium mediorum virtut.* pag. 21. n. 28.

libet etiam modici consilij sunt obviæ. Prima: quia noster est, & intra nostra confinia nascitur, & quam maximum profectò foret deliramentum peregrè proficisci ad quærendum quod præ manibus habemus. Ex quo plures aliæ emergunt rationes, quales sunt quod plus vili venditur pretio; Salis etenim nostri libra drachmâ venditur, Anglicani vero libra tribus drachmâ adminus venditur: quod noster Sal est genuinus, non corruptus, nec adulteratus, & hoc est quod potissimum in quolibet medicamento desideratur, ut exoptatum assequamur effectum. Quot è vita decesserunt, quot Parcarum victimæ stitère ob medicamen adulteratum assumptum? Nullus est qui ambigat, quod in Tabernis aromaticis, & Pharmacopolijs pro sale vero *Ebsonensi* sal, vulgò de *Vacia Madrid*, venundatur cum magno salutis humanæ præjudicio, eo quod sal iste ad naturam maximè corrodentem accedat. Complures etiam sciunt, quod Exteri ingentem salis copiam ex lacu de la *Higuera* exportant, ⁽¹⁾ & non sanè ad condienda obsonia, nam ad id muneris cumulatissimas habent in suis regionibus salifodinas. Exportant ergò ad revehendum illum ad nos novo titulo, ac venditandum ma-

(1) Tredecim annorum spatio 32724. viginti quinque librarum pondera ab Exteris exportata constat ex tabulis publicis regalis salifodinarum Quæstorij.

jori pretio. Hæc conjectura (quæ apud plures audit evidentia) tantò majus habet fundamentum, quantò ut ex *Hoffmano* ⁽¹⁾ & alijs erudimur, fontem *Ebsornensem* ex quo Anglici suum eliciunt salem, exigua admodum quantitate constare, & tamen ad omnes Europæ regiones, præcipuè Italiæ & Germaniæ in magna copia advehi conspiciamus. Plures alias prætermitto rationes, quia non omnibus datum est adire Corinthum, etiamsi non in aliud quàm in bonum communis intendant. Hæc omnia incommoda vitanda non dubito, si in regali salifodinarum Quæstorio comparetur, ubi sal verus & innocens venditur.

§. IV.

17. Diximus jam innumerabilis multitudinis salium, quæ ars & natura proferunt, frequentiore usum in Medicina esse salium *acidorum*, *alcalinorum*, & *neutrorum*; nam quandò opus habent Medici moderandi impetum humorum, temperandi æstus, ac corrigendi dissolutionem, utuntur *acidis*, ut succo acetosæ, limonum, spiritu nitri, & vitrioli, & alijs: quandò urget necessitas resolvendi sanguinis & lymphæ concretionem, ac obtundendi eorum acrimoniam & aciditatem, *alcalina* usurpant, ut cretam,

E

ter-

(1) Hoffman, ubi proximè, n. 27.

terram sigillatam, oculos cancerorum, matrem perlarum, &c. at quandò utraque confluit indicatio (quod multotiès evenit) salia adhibent *media*, quæ tutiùs ac jucundiùs operantur: cùm enim principia salium acidorum & alcalinorum tam dulci & temperato nexu in salibus medijs copulentur, in aliquod extremorum nimiùm dissolvendi, aut nimiùm coagulandi abire non possunt.

18. Omnia hucusquè memorata salia aut sunt *naturalia* sive *nativa*, aut *factitia* sive *artificialia*. *Naturalia* sunt quæ natura profert, & in sinu terræ generantur, aut ex aquis & fontibus educuntur. Quæ ex terra eliciuntur *fossilia*; quæ ex aquis, *salia* sinè distinctione vocantur. Adeò ingens salis fossilis, (qui *sal gemma* appellari solet, cùm ex fodinis ipsis eductus instar gemmæ pelluceat) in aliquibus regionibus, ut in Comitatu Tirolensi, Transilvania, insula Ormuz, & locis mari Caspio finitimis nascitur copia, ut parietes ipsi domorum, *Plinium* testor, ⁽¹⁾ sale construantur. Idem evenit Cardonæ in Catalaunia, ubi laria ex sale, qui in montes exurgit, in tali regione conficiuntur. *Salia artificialia* dicuntur ea quæ efigit ars, ut Chemia & Pharmacia, quæ mediante actione ignis tartarum generant

(1) Plinius apud Corsini tom. 3. disput. 4. cap. 7. pag. 446.

rant vitriolatum , arcanum duplicatum *Mynsicht* ,
 salem admirabilem *Glauber* , ac plura alia ejusdem
 indolis & naturæ , quibus affluunt Pharmacopœæ.
 Omnia ista salia iisdem constant principijs , licèt
 diverso modo combinatis : quamvis enim omnia com-
 ponantur ex terra sive principio alcalino aliquo aci-
 do saturato , tot & tam variæ existunt eorum com-
 binationes , quot sunt horum salium differentiæ ,
 ut videre est in sale communi , nitro , aphronitro ,
 & in nostro Sale , in quibus quàm maxima interest
 diversitas in figura , sapore , odore , & effectibus ,
 & id non alia ex causa quàm quod licèt eisdem
 componantur principijs , longè aliter combinantur.
 In nitro , ex. grat. principium acidum eminet licèt
 paululùm alcalino ; in nostro autem Sale alcalinum
 eminet acido , ut in calcinatione uberius evincitur.
 Præterea alijs salibus admiscetur sulphur , alijs ali-
 qua substantia metallica aut semimetallica , ex quo
 tot & tam variæ emergunt combinationes , ut ni-
 mīs operosum foret eas enarrare.

19. Ex hac ipsa diversa combinatione princi-
 piorum mirabilis exoritur varietas & totius universi
 pulchritudo. Quanta verò sit , quis paribus unquàm
 verbis exponere vel animo complecti possit ? Unum-
 quodque ens , ut nos docet Chemia , componitur
ex terra , sulphure , sale , aqua , & aëre ; & sola di-

simili combinatione principiorum tam admirabilis prorsus resultat varietas entium, ut in tribus regnis *animali*, *vegetali* & *minerali* animo nobis & oculis obversantur. Id est loquendo in communi, & progrediendo à genere supremo usque ad infimam speciem. Sed quod satis mirari non possumus est quòd intra unam eandemque speciem tam mirabilis conspiciatur varietas sola intensione aut remissione quantitatis vel qualitatis alicujus ex illis principijs, ut contingit in salibus, in quæis si principium acidum eminet alcalino vel è contrà, statim emergit ens toto coelo diversum. Sed ubi adhuc præstantior apparet hæc spectanda varietas & distinctio est in compositis, (venia sit voci) *integrantibus*, exemp. grat. in ore vel facie hominum, quæ cum eisdem componantur partibus, tam varias ac inter se dissimiles sortiuntur figuras, ut unus alterius speciem nullatenus referat, tota hac oriente diversitate ex dissimili tantum partium collocatione.

20. Sed prætermittendo pro nunc, ut ad Physicæ speculationem pertinentia tot innumera entium creatorum genera, quæ aspectabilem universi totius compagem exornant: *Salia naturalia* sive *nativa* ex terra educuntur vel aquis. Utraque eisdem principijs constant, & sunt ejusdem indolis ac naturæ: at quæ eliciuntur ex aqua puriora existunt, & inter

ter ea etiam nunc aliqualis inest distinctio præ majori aut minori puritate aquæ , ac modo quo generantur. Id propter salia quæ ex fonte , lacu , si-
ve puteo educuntur puriora sunt quàm quæ ex aqua maris generantur ; quæ ex aquis eliciuntur puriora abs dubio quàm quæ ex terra procreantur , ut ratio naturalis dicat ; quia quò purius est principium , eò purius evadet principiatum seu compositum. Quantum igitur terram excellit aqua in puritate & fluiditate tantum hæccine salia inter se dissident : non quia sal ex aqua eductus omni prorsus terra denudatus existat , nam terra ut principium componens nullo modo sali deesse potest , ut uberius evincitur calcinatione , sed quia præ majori ejus fluiditate plures olei partes includit , ac per consequens subtiliores.

21. Hæc omnia desumpsimus ex *Boerhaave* , qui hoc solido ac quasi naturali experimento confirmat , ⁽¹⁾ „ scilicet , sales nativi omnes igne aperto valdè exsiccati , contusi , aëri expositi in partina vitrea , ibi ab aqua aëris soluti in liquorem , terram ponunt de sale prius non apparentem. Li-
quor tùm salinus hic terra hac purus , si iterum exsiccat magno puroque igne ; deinde tu-

„ sus

(1) *Boerhaave element. chemic. tom. 1. part. alter. pag. 257.*

„sus sal rursùm in aëre solvitur , ponet denuò fœ-
 „ces terrestres ; dumque hæc solutio & inspissa-
 „tio reciprocatur , omni terra genita sempèr , qua-
 „libet vice ablata , tandèm incredibilis copia terræ
 „colligitur ; ceterùm nihil apparet remanere : sed
 „alterum illud princípium , quod priùs huic ter-
 „ræ adherens cum illo salem effecerat , crebra hac
 „actione aquæ aëreæ ita fuit solutum à sua terrâ
 „priùs adunata , ut seorsùm jam existens , penitùs fiat
 „volatile in auras abeuns , neque ullo dein sensum
 „adjumento unquàm iterùm percipiendum.“ Hæccine
Boerhaave. Ex hoc processu luculentèr experiri quis
 poterit, quòd major vel minor existet quantitas par-
 ticularum terrestrium quæ à sale relinquuntur, ha-
 bita ratione majoris vel minoris puritatis principio-
 rum ex quibus componatur , sivè materiæ ex qua
 educitur.

22. Noster ergò Sal vulgò de la *Higuera* edu-
 citur & formatur ex aqua , non ut elicitur sal com-
 munis , sed modo per quàm mirabili & peculiari ,
 qui quoniam opus naturæ est , quin ars aliquid in
 eum conferat , scitu dignissimum arbitramur. Lacu-
 na habet in fundo plurimum salis , vel potius glu-
 tinis viscosi salsi , quod incolæ illius loci *Tejo* in-
 digitant. Hic sal aliquantùm impurus est , & con-
 tinet nonnullas partes gypseas ac metallicas : dissolu-

tus enim post calcinationem in aqua naturali relinquit in fundo aliquid gypsi, & supernatat pellicula quædam nigricans ac valdè subtilis, quæ abs dubio à ferro provenit, vel aliquo alio metallo. At non est hic sal quem proponimus, nec qui Populo venditur: ex isto quippè sale nisi priùs à recrementitijs particulis quas continet purgetur, parum emolumenti nobis accederet. Sal igitur, quem proponimus, siccine efficitur sive generatur. Cùm igitur Sol mensi Aprili vel Majo lacunæ aquam calefacere incipit, perturbato quodam motu qui calorem ipsum necessariò consequitur, ejusdem aquæ partes exagitat, commovet, ac impellit; undè subtiliores à crasioribus, leviores à gravioribus, quibus implexæ fuerant, secernuntur. Quia verò minimæ hujus aquæ salsæ particulæ subtilioribus aëris particulis crassiores sunt, in aquæ superficie coalescunt ad similitudinem pellucidissimi crystalli, & hic est Sal in quæstione. Simplicissimus iste modus quo producit præfatus Sal, ansam præbet quàm plurimis & maximi momenti reflexionibus de hujusce Salis puritate, ejusdem cum nitro analogia, ac præcellentia in re medica non solùm respectu salium artificialium verùm etiam naturalium, quæ in nostram notionem pervenerunt.

CAPUT SECUNDUM.

De præcellentia Salis vulgò de la Higuera in ratione purgantis respectu omnium purgantium.

§. I.

I. **N**ULLUS est qui ambigat Salem vulgò de la Higuera facultatem habere purgandi; alij quia audierunt, alij quia in semetipsis experti sunt. Sed quomodo id faciat, ac quousquè ejus protendatur activitas, superet necne spheram purgantium sic vel aliter propinatus, non omnes cognoscere possunt, cum eorum muneris non sit. Etiam nonnullos Medicorum, & quidem primi ordinis, ejus usum exploratum non habere probè scio: & fortassè quia vili emitur, inter eorum pharmaca suas partes agere hunc Salem abs dubio rennunt: namque errore decepti id maximè jactant, quòd medicamina à majori pretio suam comparent operandi virtutem ac efficaciam, cum è contrà pluris æstimanda foret medicina quæ abundat & vili prostat; sic namque egentissimus quisque eam nanciscetur, & nosocomiorum decrescent sumptus.

2. Sed permittendo pro nunc, quod unusquisque

ab

abundet in suo sensu, „purgantium nomine nihil
 „aliud intelligimus quàm illa medicamenta, quæ
 „vivo corpori vel externè vel internè applicata ma-
 „teriam morbosam per intestinum rectum evacuant.
 „Cum autem id tam multiplici modo effici possit,
 „ut irritando, stimulando, laxando, &c. varia sunt
 „purgantium genera quibus utitur ac recepta habet
 „in praxi Medicina, ut videre licet apud celeberrimum *Boerhaave*: qui materiam agit pro dignitate.“

(1) Respectu etiam humorum quos purgant sortiantur æquè diversa nomina purgantia. Atque sic *Eccoprotica* dicuntur illa, quæ solummodò fæces alvi, hoc est, reliquias ingestorum stomachi & intestinorum naturales expellunt: *Phlegmagoga*, quæ pituitam per alvum educunt: *Cholagoga* vocantur quæ bilem ex hepate in intestina deferunt & indè evacuant: *Hydragoga*, quæ non tantùm bilem, sed & mucum intestinalem deponunt: *Melanagoga* deniquè, quæ materiam sive bilem atram per secessum propellunt.

3. Adduci sanè nequeo ut existimem, sapientissimos viros, quos Magistros veneramus in arte medendi, & meritò absdubio, ut *Hypocratem*, *Galenum*, *Avicennam*, *Boerhaavium*, *Hoffmanum*, & alios qui in suis operibus hisce purgantium classibus nos

F

eru-

(1) Boerhaav. tractat. de Virib. Medicament. part. 3. cl. 1. de Purgantib. per alvum cap. 3. & seq.

erudierunt, id ipsum credidisse quod nobis dictitarunt; nam si rem agamus ingenuo veritatis amore, nullam rationem aut experientiam inveniemus, quibus tales purgantium classes nec superficie tenus evinci possunt. Et certè quis unquam Jalappam (hæc est unum ex efficacioribus *Phlegmagogis*) tali discretione exornavit, ut disjungendo pituitam à reliquis humoribus, illam tantum evacuet? Quis Rhabarbarum (hoc est *Cholagogum*) tali peritia in purgando dotavit, ut bilem tantummodò expungat? Et sic de ceteris purgantibus, quibus adscribunt Medici specificam atque peculiarem virtutem hunc vel alium determinatum humorem evacuandi: cum purgantia omnia, maximè quæ à Medicis appellantur *drastica*, sint everticulum quoddam, quod eodem jure omnes humores censet, & cum electione non polleat evacuandi tantum humorem morbosum, principalius agit in succum nutritium.

4. Hac ductus ratione multis ab hinc annis declamitabam ego in meo opusculo sub titulo; *Promotor salutis hominum*, ⁽¹⁾ ab arte medendi proscribenda esse purgantia, excipiendo duntaxat ea quæ usus & experientia comprobaverant, qualia sunt quæ juxta genuinum ac rigidum sensum hujus vocis

pur-

(1) In opusc. vulgò *el Promotor de la salud de los hombres*, art. 5. pag. 60. & seq.

purgare vera & propria purgandi virtute donantur, id est, separandi purum ab impuro, noxium à laudabili, sanos deniquè à vitiosis humoribus, & ducendo ea quò natura vergit, evacuandi per loca conferentia. Id enim est quod in vera Medicina purgare dicitur; cetera diruere ac irritare.

5. Hæc est *Hypocratis* doctrina quam millies ingeminat, quia hæc est archetypus ac norma, qua salutare vel perniciosos purgantium effectus obsignare debemus. Ait enim *Sect. 1. aphor. 2.* „In perturbationibus alvi, & vomitibus spontè contingentibus, „si quidè qualia purgari oportet, purgentur, confert & levitè ferunt: sin minus, vice versa. Sic & „vasorum vacuatio, si quidè talis fiat qualis fieri „debet, confert, & benè tolerant; sin minus, contrà.“ Idem repetit *Sect. 4. aphor. 2. & 3.* Quod idem est ac si diceret: Si mediâ actione purgantis impurum separetur à puro, & per congruam regionem educatur, fungetur purgans munere suo; sin minus erit venenum. Et in *aphor. 21. ejusdem Sectionis*: „Quæ ducere oportet quò maximè vergunt, eò ducere oportet per convenientes locos; & in 23. Quæ „prodeunt non multitudine æstimari oportet, sed „quandiu prodeant, qualia oportet, & facilè egerat: „ferat: quasi diceret: “Non debemus extollere operationem purgantis, quia ut opinatur vulgus, ramenta

usque intestinorum contorquet, sed quoniam sejungendo noxium ab utili, absque aliqua vexatione ac irritatione noxium tantummodò vacuat. Quapropter scire monuit idem præclarissimus Author *Sect. 2. aphor. 26.* „Quod sana habentes corpora, dum medicamentis purgantur, citò exolvuntur. Et *in aph. 27.* „Qui benè habent corpore, eos operosum est medicamentis purgari.“ Ac demùm *tom. 2. editionis Vander Linden*, quàm nocturna versavi manu, versavi diurna, *de morb. lib. 4. n. 31.* inquit: „Quæcumque medicamenta purgatoria sunt aut supernè, aut infernè, aut etiam utrumque præstant, ea hæc faciunt; omnia valdè urunt, & fortia quidem ex ipsis si partem aliquam teneram corporis contingerint, eam exulcerant; mitiora verò turbulentum corporis motum faciunt, quamcumque tandem partem occuparint. Si verò aliquod ex his medicamentis in pulmonem pervenerit, videtur mihi magnum aliquod malum inducturum esse.

6. Cum igitur tam dilucidè seipsum explicet *Hypocrates*, quis unquàm boni judicij Medicus ambigere poterit, quod purgare nihil aliud sit quàm purificare, sive separare noxium ac excrementitium quod humani corporis ordinatos motus & actiones turbat, conservando humores laudabiles à quibus corpus nutritur, sustinetur, ac viget? Et si quis ad-

huc id in dubium revocare contendat, audiat clarissimum *Boerhaavium*, qui dissertis verbis omnia comprehendit: „Purgantia per alvum sunt illa medicamenta quæ vivo corpori vel externè vel internè applicata materiem morbosam per intestinum rectum evacuant. Medici ab omni tempore ea vocavêre purgantia, quæ per intestinum ultimum materiam impuram deturbant; per impurum autem intelligebant quidquid inimicum erat naturæ, & per naturam omne quod ad vitam & sanitatem est necessarium, id est, functiones vitales, naturales, & animales benè constitutas; ergo materies impura iis erat quidquid hasce functiones lædit. ⁽¹⁾ Idem asserit sapientissimus *Hoffmanus* pluribus in locis, sed precipuè *tom. 6.* ubi cumulatissimè agens de purgantibus, invictissima ac efficacissima adducit argumenta ad proscribenda etiam quæ leviora æstimantur, ex Medicina.“ ⁽²⁾

7. Ergo purgantia à Medicis intelligi debent illa medicamenta quæ facultate ac virtute gaudent segregandi impurum à puro, noxium ab utili, & ducendi quo natura vergit per loca conferentia materiam impuram ac morbosam, imperturbato solidorum tono, liquidorum cursu, & absque ustione ac

rup-

(1) Boerhaav. de Purgant. per alvum cap. 3. pag. 232.

(2) Hoffm. tom. 6. Dissert. 5. pag. 285. & seq.

ruptione vasorum. Id efficiunt amabo medicamina, quæ à Medicis appellantur purgantia, ac sunt in eorum praxi frequentissima? Efficiunt id quæso *Colocynthidæ*, *Euphorbium*, *Elaterium*, *Scammonium*, *Extractum Catholicum*, succus ac cortex *Esulæ*, *Tiimali*, *Ellebori*, resina *Jalappæ*, *Turbith*, *Guttagamba* & id genus plura ejusdem indolis ac naturæ, quibus utitur vel potiùs abutitur Medicina? Neutiquàm: purgans namque est magni nominis umbra ac grati sonitus, sed adedò infidum & hypocrita, ut specie salutis diruat sanitatem, inducat mortem. Memorata purgantia ac penè omnia, quæ in usu & præmanibus habemus, magna scatent quantitate veneni, ut invictissimè demonstrat *Helmontius*. Id propter veteres *Galenistæ* dicebant confugiendum esse ad aram post administrationem purgantis, usquedùm Medicus certus fieret de prospero aut lugubri eventu; timendus namque maximè erat eventus lugubris, propinato veneno pro purganti.

8. Probat autem venenum purgantium *Helmontius* ex eo quod omnes proprietates veneni atque attributa purgantibus congruant; si namque venena sæva tormina causant, violentissimos tumores, inflammationes, spasmos &c. Id ipsum efficiunt purgantia, ut apertè docet *Galenus*.⁽¹⁾ Præterea *Galenus* magnoperè effert

(1) *Galen. lib. de Venen. section. adversus Erasistratum.*

effert Theriacam ut partem præcipuam Medicinæ ; & assignans characteres quibus constare debet , ut sit omnibus numeris absoluta , asserit ; quod illa erit secundum artem cumulatissimè elaborata , quæ cujusvis purgantis operationem impediat : ergo secundum *Galenum* operatio purgantis est venenosa , siquidem Theriacâ corrigitur , & principalius Theriacæ munus est corrigere ac dissipare venenum.

9. At quoniam plures celeberrimi *Joannis Baptistæ Van-Helmont* forum ejurabunt , ut suspecti auctoris in lite purgantium , adversus quæ acerrimè declamavit , loquantur *Hoffmanus* & *Boerhaavius* , quos inter præstantiores Medicos jure optimo annumeramus. *Fridericus Hoffmanus* omnes nervos contendens , ut à praxi medica purgantia fortiora proscribat , plures easque efficacissimas adducit rationes. Prima est ; quod memorata purgantia aliquo scatent veneno , & in hunc modum ratiocinatur. „ Medicis hoc „ audit venenum , quod brevi tempore , adeoque ce- „ lerrimè in exili dosi æconomiam motuum vita- „ lium in corpore nostro turbare & pervertere aptum „ est. Quod attinet ad materiale principium vene- „ norum , hoc ipsum maximè consistit in eo , ut „ sit indolis valdè activæ , subtilis , penetrantis , adeo- „ que maximam potentiam & efficaciam motus in se „ contineat ; deinde ut sit sal causticum , quod in- „ ti-

„timè in poros etiã angustissimos membranacearum
 „& nervosarum partium sese insinuat , & vehemen-
 „ti irritatione , istius principij quod regit et movet
 „machinam nostram , nimias & inordinatas motio-
 „nes provocat , quibus postmodum totus motuum na-
 „turalium ordo , & inde dependens usus & functio
 „partium conturbatur & evertitur. Etenim si ad
 „examinis incudem revocare velimus venenorum , ex
 „quibus partibus constant, mixtionem ac crasim, de-
 „prehendimus eorum operationem à tenui & pene-
 „tranti sale sulphureo caustico dependere , uti Arse-
 „nicum, Mercurius sublimatus, Antimonij vitrum in-
 „ter mineralia : ex animalium regno Chantharides ,
 „morsus Tarantulæ, Viperarum &c. Ex vegetalium
 „regno Cicuta , Napellus , & variorum fungorum
 „species hoc dissertè testantur. Jam verò si paulo
 „acuratiùs perlustremus purgantium dictorum ele-
 „menta activa , non nisi sal tenuissimæ indolis caus-
 „ticæ septicæ invenimus , quod irritando , inflam-
 „mando , spasmodicè convellendo sensibiles corporis
 „nostri partes exercet , hoc est , quod virulentum
 „effectum habet. ⁽¹⁾

10. Protendit deinde omni purganti indiscriminatim hanc virulentam qualitatem auctoritate ful-

(1) Hoffman. de Purgant. fortior. ex praxi medic. meritò ejiciendis
 tom. 6. dissert. 5. pag. 285.

fultus Hypocratis, cujus aphorismos uberius exponens *Heurnius*, probat hanc eandem deleteriam qualitatem omni inesse purganti repetitis experiētijs, quibus ad oculos patet, quòd si aliquis sanus purgetur æqualem aut majorem humorum quantitatem ejiciet, quàm qui ægerrimus: cumque impossibile sit corpus sanum tantam humorum vitiosorum quantitatem continere, nam est manifesta contradictio, quòd quis benè se habeat, & tam ingenti morbosorum humorum mole prematur absque notabili incommodo, concludit malignitatem & humorum copiam quæ prius deerat, à vi deleteria purgantis provenire; ac plura profert eaque tristissima exempla ex *Willi*, *Cobero*, *Doleo*, *Thonero*, *Hardero*, *Ephemeridibus Germanicis*, & alijs qui testantur Scamonium, Jalappam, elaterium rosarum, licèt inter purgantia secunda à Medicis numerentur, mortem multoties festinasse.

S. II.

1. Altera ratio quare in medicina faciendâ omnium validorum, sive ut veteribus placuit, *eradicativorum* purgantium usum proscribit *Hoffmanus* est, Quòd motus violentos in corpore efficiant, id est, humores ex una parte in alteram impetuosissimè commoveant, circuli que æqualitatem & liberum transitum vehementer turbent. Videlicet

„quandò placidus, liber & æquabilis sanguinis per
 „omnium partium tubulos cursus est, universum ac-
 „tionum vitalium sanitatisque negotium rectè sese
 „habet; simul ac verò hic motus sanguinis liber im-
 „peditur, aut inæqualis fit, actionum vitalium sta-
 „tus mòx turbatur & pervertitur, & morbus prestò
 „est. Jam autem prosequitur *Hoffmannus*, nihil magis
 „motum regularem placidum sanguinis evertit, &
 „cruoris translationes ad partes quasdam impetuo-
 „sas efficit, quàm spasmus. Hoc enim constringitur
 „musculosa & membranosa partis substantia, & inter
 „hanc interjacentes tubuli comprimuntur, quo fit
 „ut denegato sic libero transitu sanguinis in alias par-
 „tes copiosè ac impetuosè irruat, ubi stases, infarc-
 „tus, distensiones, apertiones efficiendo causa & fons
 „sit dolorum, inflammationum, hemorrhagiarum,
 „variarumque fluxionum, nec non sensus motusque
 „in partibus aboliti. Cùm autem purgantia fortiora
 „sale suo caustico intestinorum tunicas nerveas vio-
 „lentè velicante spasmos in abdominis regione, in-
 „que magno intestinorum canale ac mesenterio ve-
 „hementè efficiant, restantibus id torminibus &
 „rosionibus, quæ perpetui spasmorum intestinalium
 „comites sunt, per facile apparet, purgantia præser-
 „tim in corporibus sanguine & succis impuris re-
 „pletis gravia machinari posse pathemata.

„12. „Propter violentum autem spasmodum quem
 „injiciunt, prosequitur idem, primò tonum ventri-
 „culi & intestinorum valdè lædunt; unde etiam ij
 „quos purgantia fortitèr exercuerunt, diù laborant
 „appetitu ejecto ac digestionè alimentorum deprava-
 „ta, id quod jam suo tempore notavit *Celsus lib. 2.*
 „*pag. 90.* dum scribit: *purgantia stomachum lædunt.*
 „Deducimus quoque ex læso intestinorum tono ads-
 „trictionem alvi, quæ à forti purgatione diù cum
 „maximo sanitatis incommodo remanere solet. Et
 „observavimus sæpiùs in praxi quòd sani qui ve-
 „hementibus pharmacis ventrem præservationis ergo
 „agitare consuescunt, ad flatulentias & colicam pa-
 „sionem disponantur; undè non sine magna ratione
 „ipse *Hypocrates aphor. 16. lib. 4.* purgationem peri-
 „culosam his dicit esse qui sunt integra valetudine,
 „& addit in eundem aphorismum *Heurnius* sequen-
 „tia: *Vidi sanos quos in perniciem traxit solum sim-*
 „*plexque apocema purgatorium ex fumaria cum sennæ*
 „*folijs temerè exhibitum.* Propter eandem causam
 „nempe spasmodum intestinale & mesenterij, à pur-
 „gantibus tumores aquosos abdominis, paralyses, hy-
 „dropes, ac alia quàm plura mala non semel ob-
 „servavi.“

„13. Ex hoc eodem principio aliam intulit ra-
 „tionem non minus efficacem quàm propositam à *Hoff-*

mano eruditissimus *Mag. Feyjoo*, qui in tom. 1. *Epistolarum*, *Epist.* 13. num. 6. sic eloquitur: „Tertia de-
 „ductio ac notatu sive animadversione dignissima est,
 „quòd omnia purgantia necessariò *aliquam stragem*
 „*plus minusve inducere debent* in insensibilibus ca-
 „naliculis, per quos à vasis quibus continebantur
 „humores purgati ad stomachum sive ventrem trans-
 „feruntur. Ratio est, quia diversi humores ex di-
 „versis etiam particulis insensibilibus differentis fi-
 „guræ ac molis constare debent, ut vulgata opinio
 „est apud Physicos. Hac de causa particulæ insensi-
 „biles quorumcumque humorum aptari nequeunt
 „quibuscumque corporis humani poris aut canalicu-
 „lis, quorum cavitates in distinctis ejus visceribus &
 „partibus adeò dissident in mole & figura, ut li-
 „berè fluant. Quocircà dum natura operatur se sola,
 „alios humores excrementitios educit per alvum,
 „alios per urinam, quosdam per ductus salivales, vel
 „cutim, dirigendo singulos per ea emunctoria, quo-
 „rum cavitatibus illorum insensibiles particulæ adap-
 „tantur. Ast cæca & violenta purgantium actio cùm
 „omnes humores per unam eandemque viam præpro-
 „perè contorqueat, quàm plures ducit per poros qui-
 „bus naturalitèr adaptari non possunt, quare progredi
 „nequeunt, quin cavitates magnoperè laxent ac
 „vasa disrumpant: ex quo incommoda quàm ma-

„xima proveniant , necesse est.“

I 4. Tertia ratio quam affert *Hoffmanus* ad
proscribenda communis praxeos purgantia est , „quòd
„ defraudent sanguinem seroso & lymphatico succo,
„cujus tamen præsentia non modò ad sanum sta-
„tum conservandum , sed & ad morbos curandos
„summè est utilis. Res nempè extra omnem du-
„bitationem posita est , circulum sanguinis esse
„fundamentum sanitatis , & omnis curationis mor-
„borum ; aucto enim circulo sanguinis stases , hu-
„moresque resolvi , obstructions reserari , viscidum
„attenüari , & omne superfluum & molestum per
„debita evacuatoria eliminari , nemo in dubium
„vertit. Certum & porrò est quòd circulus sangui-
„nis imminutus sit causa omnium morborum acu-
„torum & malignorum , quorum nempè causa ge-
„neratur intra corpus. Ad circulum autem sangui-
„nis fluxilitas summè est necessaria , quæ dependet
„ab elemento aqueo ; sanguis enim ex vena animan-
„tis emissus duplici constat substantia , una solida ,
„altera fluida ; solida est illa rubicunda fibrosa
„quæ sicca in cucurbita remanet , quandò sanguis
„per Mariæ balneum distillatur , & hæc est paucissi-
„ma ; copiosa autem aquea , adeo ut una pars sit
„siccæ , decem autem humidæ , quæ vehiculum sic-
„cæ , sulphureæ , rubicundæ , terrestris partis est ,
„&

„ & efficit ut hæc solida moveri possit per angus-
 „ tissimos corporis canaliculos. Si itaque abundet
 „ crassa & sulphurea terrestris solida sanguinis subs-
 „ tantia, ut ne sufficienti aquæ quantitate dilui pos-
 „ sit, gravissimis hisque chronicis affectibus via pan-
 „ ditur; stases enim, obstructions emunctoriorum,
 „ & inde motus spasmodici violenti fiunt, quos non
 „ nisi magna copia aquarum ingesta in corpus vel
 „ mitigare vel tollere possumus; quare perspicua est
 „ ratio, quod in morbis rebellibus & chronicis cu-
 „ randis nunquam satis laudandus sit usus Therma-
 „ rum, acidularum aquarum salubrium, infusorum
 „ herbæ The, Veronicæ, Scordij, Betonicæ, & cur
 „ potus congrui liquidi copiosus in curandis morbis
 „ acutis, febribus, inflammationibus, avertendis
 „ morbis chronicis, egregij sit usus. Ex eo quod
 „ jam adduximus clarissimè perspicui posse arbitror,
 „ purgantia quoniam evacuant plus justo serum tam
 „ utile, maxima damna inducere posse.“ ⁽¹⁾

15. Hucusquè *Fridericus Hoffmannus*, cujus
 doctrina in compendium redacta ad hæc tria sum-
 matim convertitur. Primum: quod purgantia ali-
 quid habent veneni; operantur namque vi cujus-
 dam salis penetrantis activi, sulphureo caustici, qui

(1) Hoffman, ubi proximè, num. 16.

Unable to display this page

clarissimus Auctor ⁽¹⁾ tam mira distinctione ac perspicuitate, ut nedum singula in ordinem redigat, classes & cathedrias constituat, verum etiam eorum vires ac proprietates usque ad minimum exponat. Sermonem ergo instituens de *Hydragogis*, quæ non tantum bilem, sed & mucum intestinalem, & ipsum succum pancreaticum expellunt; constanter asserit id ea efficere minuendo vasorum secretoriorum resistantiam, simul & motum liquidi cum specialis tum generalis per totum corpus augendo. Et concludit. „Quæ porro hæc efficiunt, caustica sunt
 „& venena: ut Helleborus albus & niger, Euphorbium, &c. ⁽²⁾ *Melanagoga*, prosequitur idem,
 „sunt ea quæ materiem atram educunt per intestina. Et paucis interjectis: ad talem materiam
 „itaque movendam, vi maxima & caustica quidem
 „est opus, quæ totius corporis tam solida quam
 „fluida turbet, motusque spasmodicos excitet. ⁽³⁾
 „Et ut omnes venenorum proprietates ac characteres quæ superiori § descripsimus, hisce purgantibus aptet, concludit primò: quòd corpus agens
 „in huiusmodi purgantibus est sæpè volatissimum,
 „prout

(1) Boerhaav. tract. de Virib. medicament. part. 3. cl. 2. cap. 3. & sequent.

(2) Id. ubi suprà, cap. 2. pag. 250.

(3) Id. ibidem, pag. 251. & 252.

„ prout liquet in Aloe, cuius suffitus purgat; cum
 „ verò partes ejus subtiles avolavere, illud quod re-
 „ manet planè iners est. ⁽¹⁾ Secundò: quòd pars cor-
 „ poris cathartica est minima respectu totius molis,
 „ uti patet ex Euphorbio & Colocynthide, quæ in
 „ aqua soluta & lenitèr evaporata, massæ fiunt iner-
 „ tes; cum tamen pars exigua valdè atque vix sen-
 „ sibilis fuerit evaporata. “ ⁽²⁾

17. Hæc *Boerhaavius* de purgantibus in com-
 muni. Ad particularia descendens: & explicans mo-
 dum quo operantur *Eccoprotica*, quæ benigniora cen-
 sentur, & quæ sunt in rei veritate purgantia, ut-
 potequæ corpus inter operandum non multum tur-
 bant, & quæ præter ventriculi intestinorumque con-
 tenta vix quidquam aut saltem valdè parum expellunt
 è corpore nostro; ingenuè fatetur „ impossibile esse
 „ invenire *Eccoproticum* absolutè sic dictum, quod
 „ ex glandulis intestinalibus aliquid non educat;
 „ sicut enim aqua simplicissima videlicèt pluvialis
 „ in oculum ad sabulum educendum injecta, eum le-
 „ vissimè stimulando lacrymas elicit; ita quoque
 „ *Eccoproticum* ut blandum sit, attamen aliquid sem-
 „ pèr cum fæcibus simul expellit, glandulas nimi-

H

„ rùm

(1) Ibid. corol. 3. pag. 256.

(1) Ibid. corol. 4. pag. 256.

rum intestinales commovendo. ⁽¹⁾ Haud fas erat ulterius progredi, nequis enim etiam si in immensum loquatur, plus dicere poterit, nec efficaciores rationes & causas afferre, ut Salem nostrum ceteris purgantibus præferamus.“

18. Ut autem hucusquæ dicta paucis perstringamus, in hunc modum argumentari oportet. Purgantia omnia ex *Hypocrate*, *Boerhaave*, & *Hoffmano* aliquid habent veneni, vel crispaturas ac spasmos efficiunt, vel lacesunt sólida, turbant fluida, vel deniquè sanguinem sero ac sua lymphâ spoliant: impossibile est inveniri purgantia, quæ simul cum fæcibus quas expellunt, aliquos succos sanos ac laudabiles non rapiant: noster Sal talia non præstat, imò contrarium efficit; nam impurum à puro placidissimè separat, naturæ sequitur ductum, ac du-
cendo quò ipsa vergit, evacuat tantum impura per loca conferentia, ut in posterum demonstrabimus rationibus ac experièntijs, quibus nullus relinquatur ambigendi locus: ergo Sal noster in ratione purgantis ceteris purgantibus præferri debet.

§. IV.

(1) Idem cap. 4. pag. 257.

§. I V.

19. Sed ut luce clarior appareat hæc veritas, concedo quod nullus concedet prædictorum Auctorum: concedo quod purgantia omni prorsus careant virtute deleteria. Sciscitor: ea quæ in communi praxi purgantia appellantur, munus habent purgandi? Neutiquàm: nam ut suprâ uberiùs explanavimus, purgare est separare impurum à puro, & id minimè efficiunt communis praxeos purgantia, quin potiùs hùc illùc versant impura cùm puris, ac cœco impetu rapiunt. Eaproptèr nos docet *Boerhaavius*, ⁽¹⁾
 „nulla dari purgantia *electiva* id est, quæ bilem,
 „lympham, pituitam, reliquis intactis, expellant:
 „istud enim ex historia purgantium abundè pa-
 „tuit; quippè cùm de iis in specie verba fecimus,
 „clare vidimus quod in omnia nostra liquida æqua-
 „liter agant, sed movetur solummodò materies flu-
 „xilis, & quæ faciliùs deponi potest.“ Quocircà non possunt non actum agere quod totiès ingem-
 nat illustrissimus *Feyjoo*, scilicèt quod purgantia sunt everriculum, quod infima summis paria facit, in-
 festant, ac turbant humores, & cùm electione non polleant expellendi humorem morbosum, sumptum

H 2.

de

(1) Boerhaav. cap. 8. corol. 3. pag. 322.

de suo facit succus nutritius ; & hæc est potissima ratio , quare sana habentes corpora tam malè ferunt purgantia , quibus inconsultè abutitur vulgus.

20. Hac ipsa ratione solvitur argumentum , quod ut efficacissimum proferunt qui totis viribus purgantia propugnant. Aliquotiès, inquiunt , curatus est morbus medicamento purgante. Fatemur : neque enim inficiari quis poterit quod quotidiana experientia nos docet. At quæso : quo purgante , si ægrè aliquod invenitur , quod innoxios non infestet ac corrumpat humores ? Non est dubium , quin medicamento purgante nonnunquàm detrahitur humor morbosus , sed æger abit in pejus. Non est dubium , quòd si purgans omnes omninò evellit humores , eodem jure quo sanos evellet etiam morbosos : sed id non est curatio , nec nomen curationis meretur ; quia solùm id propriè curare dicimus , quod materiam morbosam tollit , quin destruat naturam ; at id purgans destruit naturam , etiam si morbosam tollat materiam. Et ecce quòd tam efficax argumentum efficacissimè in suum retorquetur Auctorem. Si purgantia communis praxeos mederentur , uti eorum affirmant patroni , ab assumpto purgante melius se haberent ægroti , cùm enim medeatur purgans auferendo morbi causam , necessum est , ut ex ablatione causæ sequatur morbi dicesio ,

sio , juxta illud *ablata causâ aufertur effectus* : hæc tamen prompta morbi decessio nunquam aut raro sequitur ex usu purgantium , si fidem facimus *Boerhaavio & Hoffmano*.

21. At admittamus quod admitti nequit : admittamus quod hæccine purgantia discretionem polleant segregandi impurum à puro , utile ab inutili , & quod impura tantummodò vacuent. Præferenda ne erunt nostro Sali? Minimè verò: quoniam licèt dicta concedamus , quàm maximum incommodum inferent , ni sequantur *quid* , *quomodò* , & *quò naturæ* , hæc enim sunt purgantium munera. Attentos vos volo , auscultetis precor , nam efficacissimæ ni fallor ad sunt rationes. Prima : non omne illud quod humor excrementitius apud Medicos audit , est planè inutile humano corpori , quia licèt non sit idoneum nutritioni , deservit nihilominus naturæ ad hanc vel aliam actionem , uti humor biliosus qui incapax est nutritionis , deservit tamen ad segregandas fæces quas natura in suis excretionibus expellit. Secunda : etiam illud quod in dicto casu purgans evacuat , si id non efficiat *quomodò* & *quando* exigit natura , in hanc rem unicè incumbit , ut præoccupet sive prævertat actionem naturæ , & hæc præoccupatio uti incongrua modo & tempori debito , eo quòd uno ictu , ut ita dicam , agat quod paulatim agere de-

debebat , non potest non esse violenta , & *omne violentum est inimicum naturæ*. Tertia : quodcumque purgans , ut fortunatum sortiatur effectum , debet operari laxando , „ *Laxatio autem dicitur* , ait „ Boerhaave , *ejusmodi mutatio in sólidis per quam* „ *elongari magis possunt absque ruptura* ,“ ⁽¹⁾ & non nulla purgantia etiam si excrementitia tantum expellant , id minimè agunt laxando sed rumpendo ; laxare namque est proprium humiditatis , & purgantia quibus frequentèr utitur Medicina , non humectant , imò exsiccant ac corrodunt ; quare præ nimia siccitate , irritatione ac crispatura , quæ efficiunt in vasis continentibus , non semel defraudantur actione , & si agunt , agunt præcipitando humores atque rumpendo compagem , qua gaudent delicatulae partes quæ insensibiles dicuntur , quoniàm nostram prorsus effugiunt speculationem.

22. Forsàm quis existimet , cùm me siccinè declamantem audierit , me purgantia proscribenda moliri , spoliando Medicinam pharmaco , quòd præterquamquòd ejus oculorum pupilla censetur , ejusdem sustinet molem ac ædificium ; at perperàm existimabit : usus namque purgantium in Medicina nulla lege solvi potest , quotiescumquè manet indicata pur-

ga-

(1) Boerhaav. de Laxantib. cap. 3. pag. 147.

gatio, & sæpissimè manet indicata: omnes etenim morbi aut penè omnes intrant per os; ex quo ægrè occurrit infirmitas in qua primarum viarum vitium non intersit vel ut effectus vel ut causa. Hujus capituli inscriptio ac propositiones, quas tamquam principia adduximus ex *Hypocrate*, *Boerhaave*, & *Hoffmano* scopum meum satis ostendunt. Non est mihi propositum, quidquid dicat *Helmontius* ejusque sectatores, profligare purgantia, quinimò censeo eorum usum nulla lege solvi posse in praxi medica, & addo quòd solo purgantium usu morbi ferè omnes curari valeant, ac omnibus indicationibus fieri satis, minuendo aut augendo eorum dosim, ratione servata majoris vel minoris sensibilitatis ægrotantium.

23. Vulgata sanè res est in Medicina, „*Boerhaavium* testor, quòd omnia *purgantia* per se sunt „*vomitoria*, & necessariò talia fiunt si *dosi* aliquantulum *aucta* dentur; imò *purgans* quodvis lenissimum copia nimis larga datum fit *vomitorium*: „atque sic oleum recentè expressum quod omnium „*purgantium* ferè lenissimum est, nimis copiosè „sumptum *vomitum* ciet. ⁽¹⁾ *Olea* inquam *recentia*, „monet Auctor, etenim si talia non sint, sed è „contrario nimis diù servata, tunc acria fiunt, & „ad

(1) Boerhaav. ubi suprà, cap. 3. pag. 253.

„ad classem purgantium acriorum referri debent.“ (1)
 Vice versa *purgantia* si exigua dosi propinentur ,
 fiunt *stomachica* , *diuretica* , *pectoralia* , *sudorifica*.
 Pulveres digestivi descriptionis nostræ conficiuntur
 ex Senna : aqua *Montani* ex Rhabarbaro ; aqua an-
 tiashtmatica & pectoralis cujusdam magnæ auctori-
 tis viri amici nostri, ex Manna ; & cùm Manna, Sen-
 na , ac Rhabarbarum purgantia existant , prædicta
 tamen medicamina minimè purgant : & si aliquandò
 movent per alvum non id efficiunt virtute propria ,
 sed actione naturæ. Verumtamèn quamquam non
 augeatur nec minuatur purgantium dosis vel quan-
 titas , varietur tamen modus ac circumstantiæ in ejus
 administratione , diversa porrò emerget ejus ope-
 randi ratio. „Quare *Boerhaavius* asserit (2) quòd *Aqua*
 „*communis* , si ea lege potetur , ut ad intestina ver-
 „gat , non autem ad corporis peripheriam *diluens*
 „*purgativum* evadit ; ad intestina porrò verget , mo-
 „dò quatuor observentur sequentia, (quæ quidèm
 „in usu omnium *Eccoproticorum* debent etiam ob-
 „servari) nempè. Primo : Sumatur manè ventriculo
 „vacuo. Secundo : Frigido sub Jove bibatur. Tertio :
 „Sudor vitetur. Quarto : Determinetur *aqua* versus
 „intestina leni deambulatione in aëre frigido. Eam-
 „dem

(1) Idem cap. 4. pag. 258.

(2) Boerhaav. cap. 4. pag. 266.

dem aquam sudoriferam efficit, si in lecto ac calida sumatur melle edulcorata per hæc verba: *Sic aqua calida melle edulcorata sudorem copiosum excitat.* ⁽¹⁾ Idem asserit de sero lactis, quod quatuor supradictis conditionibus assumptum munus obit purgantis; si verò corpus moveatur, tunc diaphoreticum vel diureticum evadit. ⁽²⁾

§. V.

24. Non est in animo, inquam, relegare purgantia sed venena, quæ malitiâ hominum vel ignorantia in medendi artem irrepsêre, & firmare quæ verè sunt talia in ea legitima possessione, quam merentur pro sui virtute & efficacia. Verùm quæ sunt vera purgantia? Hic totius rei cardo, isque difficillimus: huc universa controversia deducitur. Nihilominùs ex caracteribus quos antea retulimus, quisque purgantia vera nullo negotio agnoscere poterit. Perstringamus dicta. Purgantia vera ex *Hypocrate* ³ sunt quæ purgant quæ oportet, & qualia oportet, eaque expellunt quò natura vergit per loca conferentia, quod facilè dignoscetur ex levamine ac tolerantia ægotantium post

I

pur

(1) Idem cap. 11. de Sudorifer. pag. 352.

(1) Idem cap. 4. pag. 266.

(1) Hypocrat. ubi suprâ num. 5. cap. 2.

purgantis operationem. Vera purgantia ex *Hoffmano* sunt quæ omni prorsus carent veneno, irritationes sive spasmos minimè efficiunt, nec sanguinem sua limpha vel sero defraudant. ⁽¹⁾ Purgantia vera, prosequitur *Boerhaavius*, sunt quæ laxando, diluendo, ac suaviter stimulando suam exerunt operationem, quin aliquam producant irritationem in sólidis, perturbationem in fluidis, anxietates, vomitus, sudores, convulsiones, deliquia, nec alia ejusdem indolis pathemata. ⁽²⁾ Omnia comprehendit clarissimus *Ettmullerus* à principio sive à causa repetens rationem. Natura, ait *Ettmullerus*, est auctor evacuationum per alvum; ⁽³⁾ excitat enim quàm plures ac salutare evacuationes, quibus morborum crises peraguntur. Naturæ ad exemplum inducta fuere in Medicina purgantia: igitur quæ in modo vacuandi imitentur naturam, illa erunt vera purgantia: natura vacuat quæ oportet & quomoddò oportet: ergo quæ hunc modum imitentur abs dubio erunt purgantia vera.

25. Cùm igitur Sal noster superiori virtute polleat opitulandi ac imitandi naturam in ejus evacuationibus, humectando etenim sólida, validam eis præstat laxitatem; diluendo fluida, egregiam eis præbet fluiditatem, defæcat per alvum & uri-

nam

(1) Hoffmanus, ubi suprâ, cap. 2. num. 15.

(2) Boerhaav. ubi suprâ, cap. 2. num. 16.

(3) Ettmuller. tom. 1. Institut. Medicar. Therap. membr. art. 3.

nam absque tumultu irritationeve naturæ, quin imò
 ejus ductum ac vestigia premens, ea ducit per illa
 emunctoria sensibilia sive insensibilia, quibus eorum
 aptantur particulæ, necessum est, ut purgans anto-
 nomasticè existat, ac ceteris omnibus palmam præri-
 piat. Adde quod noster Sal eo non gaudet veneno,
 nec eam causat deleteriam impressionem, quam in-
 discriminatim efficiunt cetera purgantia: non corrup-
 pit humores, nec ex æquo emittit sanos ac mor-
 bosos, neque in sui expurgatione enervat naturam,
 quin potius firmat ac roborat: cum enim pura ab
 impuris secernat, & tantum impura ejiciat, relin-
 quendo absque aliquo nocumento humores innoxios,
 hosce purificat ac roborat, dum noxios ac excremen-
 titios evacuat. Si igitur in primis vijs commoretur
 humor qui deponendus est; noster Sal per os sump-
 tus sive clysteribus injectus, hunc morbosum hu-
 morem expellit; si commoretur in sanguine, eum
 æqualiter corrigit; cum enim pro sua subtilitate &
 fluiditate intimiores usque partes pervadat, augendo
 vel minuendo sanguinis motum, eum detergit à quo-
 cumque vitio. Quare cum vitium insit (ut nunquam
 non evenit in morbis chronicis) in illis partibus
 insensibilibus quas virtus aliorum purgantium pene-
 trare nequit, noster Sal in debita quantitate ac qua-
 litate est unicum ac singulare remedium; quoniam

ad illas partes insensibiles (ut postea dicemus) nullum ceterorum purgantium permeare valet. Hucusque dicta, quamvis mille experientijs comprobata in tot quot nostrum Salem feliciter usurpaverunt, aliqua ratione fulciemus, ne Medici nos appellitent *Empyricos*; empyricos namque vocant, qui absque sillogismis medentur, id est, de viribus medicamentorum atque de eorum modo operandi non ratiocinantur. Et profecto nulla opus erat ratione, ubi tot luce clariores adsunt experientiæ, quia in Medicina nulla alia debet inesse ratio quàm experientia.

26. Noster igitur Sal (ut superius insinuavimus) est quædam aquæ *emanatio*. Consultè diximus *emanatio*, non productio; quia omnis effectus, ut ex Philosophia accepimus, ⁽¹⁾ debet à sua causa distinguì, non tantum in entitate ac substantia, verum in proprietatibus quæ ab illa dimanant: noster autem Sal est unum & idem cum aqua, adeò ut solum ab ea differat in figura. Consultè diximus *emanatio*; quia nulla alia interest distinctio inter nostrum Salem & aquam, ac inter solem & lucem, sive inter ceram solidam & liquatam, ita ut noster Sal indigitari queat *aqua solida*, & aqua ex qua gene-

ra-

(1) Corsini, ubi suprà.

tatur *sal fluidus*, cum notabili singularitate quòd Sal noster etiam si sólidus suam non amittit diaphanitatem, nec fluidus illam deperdit puritatem ac fluiditatem, qua pollet aqua per quam subtilis. Húc accedit, quòd eliciatur Sal, aut in ratione aquæ perseveret, proveniat ex accuratissima sedulitate eorum, quibus injuncta est cura hujusmodi Salem colligendi; aëre namque occidentali sive boerali coagulatur, & nedùm australis apparet, cum jam evanescit: adeò ut multotiès eveniat quòd id quod erat Sal in instanti *A* existat aqua in instanti *B*. Hæc est natura, genium, ac proprietates nostri Salis: is modus quo progignitur candidè ac sine fucco expressus, quin nos immisceamus in illas technas, quas quisque pro suo libito effingere potest, & quibus rerum essentia magis confunduntur. Ex his omnibus nullo negotiò deducimus eximias nostri Salis virtutes non tantùm in ratione purgantis, verùm in ratione remedij *polychresti*, ac præstantissimæ efficaciae ad quàm plures morbos persanandos. At præmittendo in posterum has egregias virtutes: ejus vim ac qualitatem purgatricem perscrutemur.

27. Purgantia quæque ut ex *Hoffmano*, ⁽¹⁾ *Boerhaavio*,

(*) Principium catharticum præter salinum penetrans acre ego quidem non aliud agnosco, Hoffm. tom. 4. lib. 2. observ. 2. pag. 478. Boerhaav. ubi supra, cap. 8. pag. 322.

vlo, ceterisque Medicis erudimur, in quo omnes mirificè consentiunt, suam vim purgativam acceptam referunt à quodam principio salino, penetrante, acri, & pro conditione hujusmodi principij sunt plus vel minus venenosa, plus vel minus familiaria, plus vel minus extensa. Si tale principium sit indolis valde acris ac corrosivæ, uti Mercurius sublimatus, Arsenicum, & vitrum Antimonij, erit venenum; & pro ratione augmenti vel decrementi acrimoniæ existet majoris vel minoris activitatis. Quare Colocynthides, Scammonium, Jalappa, Euphorbium ac cetera purgantia drastica, quamvis aliquo polleant veneno sive virtute deleteria, non sunt ejusdem efficaciac ac priora; quia eorum principium tantæ acrimoniæ non gaudet, neque activitate. Nihilominus de Colocynthide scribit *Boerhaave*, ⁽¹⁾ *quod tanta ex ejus acrimonia, ut mortem possit afferre.* Nihil hujus venenosæ qualitatis continet noster Sal, ut postea dicemus.

28. Purguntia eò sunt plus aut minus familiaria, quò plus aut minus accedunt ad alimentorum indolem, ac per consequens plus aut minus imitantur naturam, ejusque insectantur operandi modum absque notabili irritatione. Ad hanc clas-

sem)

(1) Idem cap. 5. pag. 287.

sem pertinent Manna, Senna, Rhabarbarum, Cassia, Tamarindi, & alia quæ etsi agant virtute principij salini, penetrantis, acris (quod nulli ex purgantibus deesse potest, uti ejus elementum constitutivum) agunt tamen temperatè, quia horum principium salinum acre lenius abs dubio est, quàm ceterorum quæ etiam moderata irritatione operantur. At ista etiam purgantia, quæ apud Medicos audiunt minùs noxia, sua quoque patiuntur incommoda. Manna etenim quod non est ros ille coelestis, quo alebatur Populus Israël ⁽¹⁾ ut falsò opinatur vulgus, nihil aliud est quàm *succus è Frasino exudans concretus*, ⁽²⁾ & *corpus viscosum quadam acrimonia præditum* ⁽³⁾ quod motus fermentativos excitat; & quò facilius est fermentari, eò facilius est & corrumpi: qua de causa histericis, stomacho debilibus ac biliosis plurimùm nocet. Senna si plus justo decoquitur, ejus parte resinosa præcipitata, truculenta movet intestinorum tormina. Rhabarbarum licet summis laudibus à Medicis commendatum, ingratum quidem est ac nauseabundum. Cassia, *Nicolaum Monardes* testor, adeo est vaporosa, ut usurpari nequeat jejuno ventriculo; nec aliquem sortitur effectum

(1) Exod. cap. 16. vers. 14. & 15.

(2) Boerhaav. ubi suprà, pag. 260.

(3) Idem pag. 292.

tum nisi sumatur ante prandium ⁽¹⁾ Tamarindis, ait *Stéphanus Franciscus Geoffroy*, vim purgantem denegant non vulgaris nominis Professores. ⁽²⁾ Cum igitur ut ex *Hoffmano* ⁽³⁾ accepimus, ista quinque sint mitiora ac securiora purgantia, habent tamen relata incommoda: præterquamquod de familiaritate ac amicitia naturæ cum nostro Sale contendere nequeunt.

29. Adcò familiaris est Sal ac amicus naturæ, ut unum ex ejus elementis existat, à quo proinde suum esse debet, incrementum, ac perfectionem. At certè inficiari quis poterit, quod sal qui jure meritoque rerum conditarum princeps ac rex, atque universi systematici mundi primum movile appellari potest, immensa ac penè divina in immutandis, generandis ac perficiendis rebus corporeis virtute donetur? Hujus calor genuinum Chemiæ naturalis instrumentum est, cujus beneficio plantæ germinant, & foecundantur, nascuntur flores, producuntur fructus, & sapida insipida, fixa volatilia, inodora odora redduntur, ita ut non tantum natura, verum ars acceptas referat à sale universas

in-

(1) Monard. tract. de Plant. Indiar. cap. de Cassia.

(2) Geoffroy. Mater. Medic. tom. 1. part. 2. c. 9. de Tamarind, pag. 372.

(3) Hoffman. tom. 6. Dissert. jam citat. pag. 291. n. 3.

suas productiones. Hinc abs dubio ab omni jam inde antiquitate inter Philosophos celebrata paroemia est, in *sole & sale omne illud quod Sapientes quarunt, reperiri.* ⁽¹⁾ Etiam in politicis suas partes sal agere valet, hominum namque consuetudini magni pretij res est esse facetum.

30. Atque ut mentem nostram paulo pressius & liquidius explicemus, profectò ex omnibus purgantium generibus varia etiam arte conquisitis nulla dantur usui medico in morbis tam avertendis quàm tollendis singularitèr accommodata, quæ cum Sale nostro comparari possint. Cùm enim noster Sal sit aqua pura, ac principio salino molli quo constat, tam familiaris sit & amica naturæ, ut potest esse ipsamet aqua, nam in virtute laxandi & diluendi cum illa arctissimè convenit; si ad hæc adjungitur lenis stimulus quo pollet, evadet securius ac familiarius purgantium, quin ulla ex parte aliquid veneni illi adscribere valeamus, uti Scammonio, Colocynthidi, & Euphorbio; neque exceptiones, quas de Manna, Rhabarbaro, & Senna nupèr retulimus.

31. Ut autem quis, etiam plumbeus, superiorem nostri Salis præstantiam in ratione purgantis

K

pe-

(1) Hoffman. tom. 6. Dissertat. 3. pag. 16.

penitiùs calleat, scire oportet quòd omnia purgantia operari debent laxando, diluendo, stimulando, at tam leni stimulo qui moveat, sed non lacescat, neque turbet humores, neque illos huc illuc cæco impetu transferat, ac turbet ordinatum naturæ cursum. Hic- cine est modus quo purgantia operari debent, ut optatum sortiantur effectum. At nescio quod aliud purgans existat quàm noster Sal, quod similem operationem exerceat; nam laxare & diluere est proprium aquæ & stimulare essentia est principij salini, quo istud catharticum constat.

32. Quis ita rerum omnium inscius, ut ignoret præstantissimas aquæ virtutes ad diluendum visciditatem limphæ, ac ventris impuritates eliminandas per earum emunctoria conferentia? Si quis autem hanc veritatem in dubium revocare velit, repetat opuscula mea, vulgò *el Promotor de la salud de los hombres*, *el Secreto à voces*, *el Médico de sí mismo*, in quibus invictissimis rationibus evincitur, longè latèque demonstratur. At talia opuscula non repetat, aliquis namque ut Empyrici sugillabit; repetat *Boerhaavium*, quem ut tanti nominis Professore nemo forsàm audebit improbare.

33. Eximius hic vir, quem in universæ Medicinæ Doctorem Divina Providentia abs dubio designavit, in suo aureo tractatu de *Viribus Medica-*

Unable to display this page

34. Ex hac eademque doctrina invictissimè concludimus latius patere nostram Salem, quàm communis praxeos purgantia. Major etenim cujuscumque purgantis extensio desumi debet ex majori numero morborum, quibus medetur, ac majori numero agrotorum quibus aptatur. In utroque superat purgantia communis praxeos noster Sal. Cùm enim vix detur morbus, in quo non sit indicata purgatio initio, medio, sive fine ægritudinis, quia omnes penè morbi à vitio ventriculi tanquàm à causa sive symptomate pendent, innumeræ adsunt occasiones in quibus opus est usu purgantium. At quorum & quomodo? Hic summa res est Medicorum officij; & si præclarè in suo se munere gerere scirent qui vocantur *Professores*, felices profectò forent Populi, fortunataque Regna.

35. Qui admittunt purgantia electiva, id est, quæ hunc præ alio humorem eliminant, purgans universale assignare non possunt, videlicet purgans quod omnibus morbis, qui ab humoribus valdè inter se dissidentibus proveniunt, congruat: propter quod monuit *Boerhaave*, ⁽¹⁾ quod olea quæ ope-

ran-

(1) Boerhaav. cap. 4. pag. 259.

Unable to display this page

Unable to display this page

37. Fusiùs, ut quisque nos capiat, hanc exponamus rationem, quæ uti experientia fulcita extra omnem dubitationis aleam nos reddit. Die 13 Maij ann. 1778. quo regale Salifodinarum Quæstorium me contuli, venundatæ fuerunt 126 libræ Salis. Id non contendo, ut singulis diebus æqualis quantitas venum eat. Verùm prudenti calculo computare debemus, quòd alternis diebus 80 libræ venditantur. Ex salis 80 libris 1280 purgantia conficiuntur, uncia pro dosi. Ita ne verò quisquam pravus effectus pervulgatus non sit ex 1280 subjectis, quæ distinctis diebus bona ac adversa valetudine hujus purgantis periculum fecêre, cùm tot tamque potentes noster Sal sustineat adversarios? Adde quod plures, qui Salem emere pergunt, nec legere quidem sciunt. Salem accipiunt, ac venditorem sciscitantur: *Domine, quis est usus hujusmodi medicinæ?* Venditor autem ut pote quod sui muneris non sit assignare ejus quantitatem ac dosim; sincerè respondet: *Recipe Salis unciam unam, infunde per noctem in aqua communis poculo, & sume mane vacuo ventriculo.* Discedit emptor, nimiùm sibi placens, ac cumulatè satisfactus; utitur Sale sicut accepit à venditore, & benè se habet.

38. Et quod erit, quæso, purgans in universa Medicinæ sylva, quod eodem modo eademque

dosi ab omnibus usurpatum omnibus æqualitèr prosit? Consulantur Auctores Medici, ac maximè *Boerhaavius*, qui in secunda classe de Medicamentis excretiones promoventibus in novem capitibus, quæ continet iste tractatus, sequentia ut prima elementa sancit. Primum: „quòd singula purgantia suam habent limitatam sphæram, ultra quam operari nequeunt. Secundum: quòd alia agunt lubricando, laxando alia, ista diluendo, illa irritando. Tertium: quòd nonnulla adeo efficacitèr irritant, ut veneni qualitate gaudeant. Quartum: quòd alia varios effectus vehementes, ut nauseam, animi deliquium, &c. antequàm purgent, producant: quod alia demùm alijs morbis ac ægròtis congruunt, quæ alijs maximum incommodum inferrent: purgantia fortia exemp. grat. quæ in corporibus siccis, calidis, atrabiliarijs, ac nimia viscerarum elasticitate præditis anxietates efficiunt, sudores, vomitus, & alia quàm plura truculenta pathemata, quin purgent; cùm quodlibet ex lubricantibus etiam lenissimum exoptatum sortiretur effectum:“(1) Hæc ac plura alia adducit clarissimus *Boerhaavius*, ad quem remitto lectores, quibus opus sit uberiore luce ac notitia de salutaribus & lethalibus purgantium effectibus. Nos

(1) *Boerhaav. ubi supra, & signantèr, pag. 252. 253. & 263.*

39. Noster igitur Sal ut purgans nullam habet determinatam sphæram, non agit solummodò laxando, solummodò diluendo, solummodò stimulando, sed simul ac semel stimulando, diluendo, & laxando, ita singularitèr ut etiam si stimulet, non irritat, ac etiam si vasa sanguifera ingredia-
tur, & cum sanguinis massa permisceatur, non causat vomitus, deliquia, convulsiones: omni ferè morbo convenit, ac omni subjecto, aridum sit vel aquosum, nimis strictum aut laxum, adeo ut cunctas complectens ceterorum purgantium virtutes, omnia virtute superet, operandi modo, ac effectibus. Universæ hæc proprietates & attributa Salī nostro adveniunt ex eo quod, ut suprà diximus ac infrà necessariò repetemus, sit quædam aquæ emanatio, à qua in compagine tantum discrepat & figura, quin plus distinctionis intersit inter utraque quàm inter aquam & glaciem, aut inter nivem & aquam. Ex combinatione ergo ac mixtura qualitatum aquæ cum principio salino amaricante, quo constat, ducuntur præstantissimæ virtutes & vires nostri Salis, ac proindè ejusdem excellentia super omnia purgantia.

40. Ex hac eademque combinatione, vel ut melius dicam, identitate Salis nostri cum aqua, illi advenit alia excellentia, quæ nulli purgantium congruere potest, quod non sit omninò ejusdem indolis ac naturæ. Rem planè exponam. Hanc doctissimi Medici sententiam sequuntur, quam magnoperè confirmat *Waldschmidtus*, quòd corpus humanum ex partibus constat sensibilibus ac insensibilibus: quòd hæ fortiores, activiores, superioresque sint, ac partes materiales sensibiles regant: quòd ubi harum ordo perturbatur, & ab æquabili tritoque vitæ cursu recedunt, hoc unicè à pravo partium insensibilium regimène provenit; quare insensibiles partes, non sensibiles omnium nostrorum morborum causa existunt. Quocircà qui solùm asciscunt pro causa morbi materiam productam, effectus commiscent cum causis, quàm longè absunt à curatione, & morbum à tergo propulsant. Est etiam opinio, cui favent Auctores probatissimi, quòd partes insensibiles sive continentes sive contentæ tam minimæ sint ac exiguæ, ut oculus etiam linceus exactiorum microscopiorum auxilio earum corpuscula penetrare nequeat. Constat ex observationibus perspicacissimi *Leuwenhoec*, quod minimus sanguinis

ramus arteriosus quingentiès capillum exiguitate superet. Hunc sequens calculum oculatissimus *Boerhaave* asserit, ⁽¹⁾ „quòd pollex geometricus quadratus centum decies centena millia globulorum sanguinorum continet.“ Alij *Sanctorio* & *Waineweright* adherentes longiùs hancine protendunt exiguitatem, affirmant etenim esse in corpore humano canaliculos tantæ ac tam miræ subtilitatis, qui liquidum contineant adeo exile, ut quamvis perpetuò ac sine intermissione effluat, exire non poterit unius graniculi quantitas 1789367 annorum spatio.

41. Nec in dubium vertere possumus, quòd efficacissima purgantium virtus partes insensibiles attingere nequeat, quoniàm tam miræ exiguitatis existunt, ut tantummodò penetrare valeat quod eas subtilitate excellat. Æquè compertum est, quòd purgantia etiam activiora tantummodò valent purificare sanguinem ut *removens prohibens*, id est, non attingunt sanguinem, sed quod eum inficere potest; cùm infectio non ab ipso sanguine, sed ab indigestione originem ducit. Hæc omnia sunt luce clariora, & tanquam prima principia in Medicina. Cùm ergo ita sit; quo pharmaco uti opus erit, dùm morbus à partibus insensibilibus proveniat?

L 2

In-

(1) Boerhaav. de Virib. Medicament. in prolegom. cap. 5. per tot.

Inservient nè communis praxeos purgantia? Minime verò : quia non tam longè patet eorum potestas ac jurisdictio. Quo igitur pharmaco uti debemus? Pharmaco quod sit aqua pura, vel aquæ simillimum, respondet doctissimus *Verdries*: ⁽¹⁾ aqua etenim tam tenuis ac egregiè subtilis est, ut poris corporum etiam minimorum aptetur, in illos se insinuat ac penetrat, quin illorum perturbet compaginem ac texturam, quippè quæ per poros vitri permeat, ac metallorum plus compactorum auri videlicet & argenti, quin eorum ordinem ac naturalem structuram diruat; quia præ ejus quàm eximia exiguitate, prosequitur *Boerhaavius*, ⁽²⁾ pori etiam arctissimi ampli censeantur, & liberum aditum illi præbent. Cùm igitur noster Sal ejusdem indolis sit & naturæ ac aqua, vel ut meliùs dicam, eadem sit aqua pura, pervadet partes insensibiles, quas cetera purgantia penetrare nequibunt.

42. Ex hoc alia deducitur ratio, quam supra insinuavimus, ⁽³⁾ quod scilicet noster Sal cum eadem gaudeat natura & proprietatibus ac aqua, æquè familiaris erit ac amicus naturæ uti ipsamet aqua; qua ratione ejusdem premit vestigia, deter-

(1) *Verdries. Institut. in Scienc. Natur. cap. 4.*

(2) *Boerhaav. Element. Chem. tom. 1.*

(3) *Num. 22. cap. 1.*

minationem & genium, ac minimas usque penetrat nostri corporis partes. Ut hanc rationem uberiori luce exornemus, eique plurimum roboris afferamus, supponamus oportet *Hypocratis* doctrinam, quam pluribus dissertationibus confirmat *Hoffmanus*.⁽¹⁾ Natura, inquit *Hypocrates*, est auctor omnium curationum, & purgantia sunt uti causæ instrumentariæ, quibus in hoc vel illo casu utitur natura ad expellendum morbi materiam; qua de causa quò magis accedant purgantia ad genium ac simplicitatem quibus natura operatur, eò major erit eorum utilitas atque efficacia; purgantia namque minimè deducunt suam activitatem & efficaciam à quantitate, sed à proportionem recipientis. Atque hìc notetur necessum est, error in quem incidunt etiam Professores Medici, eo quod ad verbum intelligant elegans Philosophiæ principium. Philosophia docet, quod *Sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis*. Eo suffulti principio plures sequenti modo ratiocinantur. Si Sennæ scrupulo uno, ex. grat. quàm copiosa efficitur evacuatio, major efficietur duobis Sennæ scrupulis, & quàm maxima tribus. Magnoperè errant profectò qui hoc modò ratiocinantur, atque hic error nimium invaluit: purgan-

(1) Hoffm. varijs in locis præsertim, tom. 5. & 6. & in Supplem. a. tom. 1. Dissert. de Nat. optim. febr. pestilent. medicatric. per tot.

gantia etenim, ut superiùs diximus, minimè derivant suam activitatem & efficaciam à quantitate, sed à proportionem recipientis. Quam ob causam si purgantia hujusmodi proportionis modum excedant, præ nimia activitate operatione privantur, quoniam activitas nimia enormem fibrarum irritationem, crispaturamque causat; & cum purgantia operentur laxando, operari necessariò desinent, si crispaturam irritationemque producant. Cùm ergo Sal noster tam familiaris sit atque amicus naturæ utpotè qui ejusdem vestigia ac ductum omninò premit, penetrando minima usque corpuscula, opemque præstet quàm magnam, ut ab excrementis quæ liberum suarum actionum cursum morantur ac impediunt, se exoneret; inficiari quis poterit ejus super praxis communis purgantia excellentiam, inhærendo, ut inhærere cogimur, legibus rationis atque experientiæ?

§. VIII.

43. Superiùs diximus num. 37. Venditorem Salis in regio salifodinarum Quæstorio sciscitantibus de usu Salis candidè ac bona fide respondere: *Recipe Salis unciam unam, infunde per noctem in aquæ communis poculo, & sume manè vacuo ventriculo.* Tametsi bona fides illum nedùm salvum faciat, verum
rùm

rùm laude dignum efficiat , non deerunt fortasè Medici, qui predictum responsum ut vagum ac insufficiens improbent ad erudiendum populum usu purgantis , à quo tam magna commoda depromere potest. Nescio justa necne censenda veniat talis censura, stando ut stare debemus pro experientia.

44. Experientia nos docet majorem purgantium effectum minimè dependere ab eorum absoluta virtute , sed à proportionem subjecti recipientis. Qua de causa videmus quòd Petrus majorem egestorum copiam deponit purgante benigno , quàm Joannes fortiori ac drastico. *Hypocratis* temporibus ut purgans commune audiebat lac asininum largiori dosi usurpatum. Hæc proportio originem trahit à majori vel minori subjectorum sensibilitate , ac uniuscujusque interiori dispositione. Ist hæc interior dispositio ac sensibilitatis momentum , quo quisque pro suo peculiari temperamento potitur , licet ab Angelorum perspicacia comprehendatur , hominum superat cognitionem. Quocircà nullus Medicorum illam deffinire nec animo complecti potest , nisi ex prudenti conjectura , quam nanciscitur ex generali doctrina temperamentorum, ex habitu subjectorum gracili vel obeso , ex majori vel minori actionum vivacitate , ac tandem ex experientia quam habet de modo quo hoc vel alterum medicamentum operatur.

Sup-

45. Supponamus, quòd momentum sensibilitatis subjectorum est in ratione quatuor ad octo, & in hac gradatione medium est *sex*. Supponamus etiam, quia id experientia nos docet, quòd alij optimè purgantur sive noxios humores ejiciunt uncia semisi Salis, alij quia diffìcilioris ac minoris sensibilitatis uncia & semisi opus habent. Supponamus deniquè, quòd medium inter unciam semisem & unciam unam & semisem sit *una uncia*. Ex hac numerandi ratione, quæ immensam sensibilitatum ac temperamentorum omnium hominum in universum latitudinem comprehendit, quo pacto prudentius quis se gerere posset, ut purgantis quod omnibus congruat dosim assignaret, quàm eligere medium? Cùm igitur medium graduum sensibilitatis sit ut sex, & medium inter unciam semisem ac unam & semisem sit uncia una, nihil est quod ad rationem proximius accedat atque ad regulas artis, ut noster Sal in ratione purgantis omnibus conveniat, quàm assignare unicuique pro dosi unciam unam.

46. Nihilominus quicumque rem prolixius vel majori scrupulo tractare velit, in hunc modum se gerere poterit. Recipiat unciam unam Salis, eamque dissolvat in duodecim uncijs aquæ fontanæ sive fluvialis, ac sumat hujus aquæ tepidæ uncias sex

manè jejuno ventriculō, duabus horis transactis sumat scutellam juris sine adipe atque sale; si autem evacuatio optatis minimè respondit, duabus horis à juscūlo sumat alias sex uncias eodem modo quo priùs; & sic securiorem ac suaviorem sortietur effectum. Vix verbis expendi possunt morbi, qui Sale siccine usurpato curantur. Verùm animadvertere oportet, quòd in morbis chronicis ac rebellibus sufficere nullatenùs valet quòd Sale una tantùm vice utamur; opus erit ad tertium ad minus diem eandem dosim ingeminare totalem usque curationem morbi. Alij qui omnia pharmaca infestis oculis intuentur, Salem in tantillo aquæ dissolvunt, unam unciam Salis v. gr. in tribus aquæ uncijs, ac uno, ut dicunt, ictu assumunt, superbibendo copiosum aquæ puræ poculum, temperatæ tempore hiemali, ac naturalis æstivo. Quocumque ex his modis poterit quisquam suæ necessitati & rationi consulens Salem usurpare; „non enim homines, ut inquit Anonimus Galliaë auctor ⁽¹⁾ in suo aureo opusculo de „*Arte conservandi sanitatem instinctu*, incapaciores „brutis esse debemus; illa namque quàm plures „morbos præcavere ac curare sciunt solo illo „instinctu sive appetitu naturali, qui ea in sui con-

M

ser-

(1) Le Medicin. de soi meme, ou l' art. de se conserver la santé par l' instinct. à pag. 229. ad 254. (1)

„servationem impellit.“ At cum ipsemet Auctor in alio capite admoneat „nihil plus extra rerum ordinem existat, quàm modus quo in nonnullis purgantia operantur, & impossibile sit quod quisque hanc irregularitatem dignoscat, etiam si sibi intemè studere contendat; in dubijs satius erit peritissimum Medicum in consilium adhibere.

47. Hæc omnia fundamentum auspicantur ac originem à supra dictis, quòd scilicet efficacia sive modus operandi purgantium à varijs ægrotantium dispositionibus dependet; & quòd Medicus, quique sapientissimus, interiorum eorum dispositionem ac uniuscujusque momentum sensibilitatis penetrare non valeat. ⁽¹⁾ Tam longè superant humanam mentem sive hominum cognitionem hæ interiores dispositiones, quod in nullo plùs insanit natura (si ita loqui fas est) quàm in modo quo operantur purgantia. At loquamur rudi Minerva. In nullo est adeò extra rerum ordinem sive irregularis natura, cum sit tam mira in omnibus, quàm in purgantium operatione. Miror profectò cum in Auctoribus fidissimis lego, „quòd animi pathemata sedes & vomitum non minus efficaciter movent ac ipsa medicamenta: quod quidem observatur in homi-

„ni-

(1) Suprà num. 42. & 44.

„nibus ira percitis aut metu valdè percussis: quòd
 „homines plurimi odore solo medicamento purgari
 „possunt; hique si in tales morbos incidant, qui
 „olfatum destruant, deinceps non purgantur, licèt
 „medicamenta ipsa naribus eorum admoveantur:
 „quòd pluribus à solo medicamentorum conspectu
 „excitatur catharsis, uti quidem videre est apud
 „*Bartholinum*, *Hist. Anat. & Medic. Centur. 5. ob-*
 „*servat. 64.* quòd nonnulli ex brevi sermonis spa-
 „tio in Pharmacopolio purgantur: alij ex solo per
 „ejus ostium transitu: alij denique pluribus alijs
 „modis, quos nullus hominum paribus unquàm
 „verbis exponere, vel animo complecti possit, ut
 „asserunt Auctores, quos refert ac approbat *Boer-*
 „*haave.*“ ⁽¹⁾ Hodierna die casum ego vidi pecu-
 liarem admodum, qui hucusquè dicta egregiè con-
 firmat; quamvis satis superque erat testimonium
Boerhaavij ex propria experientia, aliorumque Auc-
 torum ac Academiarum, ad quem locum remitto
 curiosos, ubi plura enarrat quæ captum nostrum su-
 perant, ac proindè admiratione digna. Casus est.
 Cuidam nobili foeminæ hujus regalis Curiaë Medicus
 ordinarius sanguinis missionem ordinavit, ut den-
 tium molarium fluxui occurreret, qui pediluvij

M 2

alijs.

(1) Boerhaav. ubi suprà, ca p. 3. pag. 254.

alijsque remedijs domesticis cedere non valuit. Hac indicatione peracta, Medicus pharmacum purgans præscripsit, ac tanto terrore nobilis fæmina perculsa est, (infestis enim oculis ac nausea contuetur omne pharmacum) ut copiosissima diarrhæa excitaretur, quæ activioris purgantis vicem ac morem gessit.

48. Licet ad explicanda hæc & alia quàm plura ejusdem indolis phenomena, ad imaginandi vim facultatemque recurramus; at amplius meo videri à Medico desiderandum erat, quàm ratio quam vulgus nullis instructus disciplinis non ignorat. Satiùs profectò foret ac plus consentaneum simplicitati ac animi candori, quem quilibet probus homo profiteri debet, nostram inscitiam coram sistere ac planè fateri, adeò miranda esse operationes effectusque naturæ, ut noscamus necessum sit in ejus causarum activitate quoddam principium sive genium elevatum, sublimem, mysteriosum, quem etiam si totis viribus scrutari conemur, à nostra cognitione ac captu longè abest. Ita esse oportebat, at pro nostra superbia ac commodo nunquàm ita eveniet; cum homines majorem ut plurimùm curam habeamus de nostro nomine, quàm de bono utilitateque communi.

At

49. At his prætermiſſis , noster Sal inter omnia medicamina etiam eo præstat quòd in Pharmacopolio venum non eat. Hæc circumstantia licet parvi momenti , magni tamen habenda est. Agnovi namque ac plures agnosco , quos suo nomine ac cognomine appellare quiveram , qui vitam cum morte commutari permittent , priusquàm aliquid è Pharmacopolio desumant. Insania est , fateor atque judicij tenacitas ; sed quis medebitur insanix hominum , præsertim Magnatum , quibus pro sua auctoritate ac excellentia nemo est qui contradicere audeat? Vidi inquam quàm plures , qui torvis oculis intuentur quidquid in Pharmacopolio elaboratur ; & quòd singularius ac majori admiratione dignum est , quòd ipsimet Pharmacopolæ pharmacis contumaciùs resistunt , ut Toleti mihi visum occurrit cum peritissimo Pharmacopola Domino *Thoma Galera* , ac Burgis cum Domino *Bartholomeo Arraiz* , Pharmacopola celeberrimi Conceptionis Beat. Virginis nosocomij , qui adhuc vita fungitur.

§. IX.

50. Ex dictis quisque nullo negotio concludere poterit nostri Salis præstantiam super cetera purgantia , quæ antecellit substantia , modo operandi ,

ac effectibus. Noster namque Sal in sua entitate ac substantia nihil aliud est quàm aqua pura ; in sui operatione ductum ac conatum naturæ insequitur ; in effectibus adeò efficax existit ac tam miræ extensionis , ut omnibus penè morbis medeatur , dummodò uti in secunda hujus Dissertationis parte uberius explicabimus , usurpetur. Non ideo est mihi propositum cetera amandare purgantia ; stabilito etenim principio , quòd nullum existit aptius remedium quàm quod congruit , & cum quo quis benè se habet , quia in Medicina nulla tutior est lux quàm experientia : si quis noxium sibi hunc Salem experiretur , in maximum deliramentum abiret , si illum usurparet , cum sint alia plura purgantia quibus commodè uti valeret. Manna, Rhabarbarum, ac Senna sunt purgantia , quæ uti operantur suaviter , tutò , ac efficaciter , multiplici existunt experientia comprobata , præcipuè Manna , quæ pro sua dulcedine ac leni stimulo omnibus propinari potest , infantibus & adultis , viris ac foeminis , ac ferè in omnibus morbis maximè convulsivis , quique proveniunt ab acrimonia & aciditate , uti passiones colicæ , affectus hypochondriaci , catharrales , rheumatici , podagrici , urinæ supressiones , dolores lumborum , &c. in quibus fortunatissimos sortitur effectus , ut fidentè asserit *Hoffmannus* in eruditissima

dis-

dissertatione de *Manna ejusque præstantissimo in Medicina usu.* ⁽¹⁾

51. Manna, de cujus natura & origine tam mirificè dissident Auctores, nihil aliud est quàm succus sive humor concretus ex fraxinis Calabriae, Apuliae, ac Siciliae exsudans. Calabriensis censetur melior. „Quod si igitur principia quibus Manna
„componitur curiosiùs scrutemur, animadvertimus,
„quòd in eadem subtilis quædam & volatilis acrimonia delitescat, quæ promptè diffiatur atque exalat, quo fit, ut non solùm vetustate inertiam
„contrahat, & diuturna aut vehementiori coctione plurimum efficaciae suæ deperdat, sed etiam ut
„nauseosus subacris sapor gustu sese in sensus ingerat.“ Quare ex *Hoffmano* ⁽²⁾ (cujus sunt verba relata) Manna ex quadam substantia viscosa temperata ac principio volatili salino acri constat; quorum primò lubricat, ac secundo stimulat. „Catharticum, quod hisce principijs componitur, prosequitur *Hoffmanus*, vetustate inertiam contrahit, ac non tantùm efficacia, virtute, ac robore denudatur, verùm etiam rancidum efficitur atque nauseosum.“ Hæc incommoda vitare tentans præclarissimus Medicus Gallus, ut Gallia Manna fungeretur, quæ nec

(1) Hoffmannus, tom. 6. Dissert. 4. pag. 24.

(2) Idem ibidem, pag. 27. num. 15.

nec tempore exhalaret , nec vetustate rancidum fieret (potest namque renovari quotidie) sequentem in præcipuis Galliæ urbibus libellum publicè proposuit.

*Manna cœlestis , sive Catharticum
divinum.*

52. „ Id est quoddam pharmacum purgans ,
„ quo nihil gratius aut præstantius in universa Me-
„ dicina inveniri poterit. Quod omnes ut plurimum
„ infestis oculis intueantur omne illud quod *reme-*
„ *dium* dicitur ac maximè infantes , qui quodcum-
„ que medicamentum ægerrimè ferunt , me impulit,
„ ut nervos omnes ac studium intenderem ad con-
„ ficiendum hancine Mannam adeo palato ac gus-
„ tui gratam , ut vices gerens remedij delicijs ser-
„ viat ac voluptati. Hæc Manna præter vim ac virtu-
„ tem purgatricem , efficacissimam facultatem habet
„ adversus lumbricos. Dosis ejus est à quatuor ad
„ quinque drachmas pro adultis , & pro infantibus
„ à drachma semisi ad drachmam unam ac semi-
„ sem. Dissolvitur in infuso Thè , Coffè , capillo-
„ rum Veneris , lacte vel sero , sive alio liquore
„ appropriato. Si usurpata uncia semisi , purgatio
„ non respondet : tribus horis transactis, dimidium
„ dic-

„dictæ dosi usurpari poterit, ac etiã aliquod aliud
 „purgans admisceri, si visum fuerit expedire:“

53. Hoc est monitum, hic libellus, quem
 consulens in commune Galliæ publicè proposuit Me-
 dicus Gallus, celans tamen suæ Mannæ compositio-
 nem in sui præmium studij ac laboris. Vulgata est
 hujus pharmaci fama, ac plures curiositate perculsi
 ejus compositionem scire sollicitè satagebant, sed
 nullus assequi valuit; usquedùm tempore, quod om-
 nia fert aufertque, ad manus meas pervenit non
 absque magna contentione ac nimia sedulitate. Sic
 igitur se habet hujus medicamenti præscriptio.

Manna artificialis.

54. „Recipe Mechoacanæ albissimæ medio-
 „critè tritæ viginti uncias: infunde in olla fictili
 „nova vitriata cum quadraginta octo uncijs vini
 „albi calidi, quocum bis effervescet, ac per diem
 „integrum in infusione remanebit. Sequenti die de-
 „nuò effervescet, ac per linteum rarissimum ex-
 „primitur tam forti expressione, ut in liquorem
 „glutinis instar abeat, quantum possibile sit, tota
 „Mechoacanæ substantia. Residuum Mechoacanæ de
 „novo infunditur cum viginti quatuor uncijs vini
 „calidi, ac ut priùs exprimitur. Miscentur deinde

„expressiones hæ , & coagmentantur cum quatuor
 „libris medicinalibus sacchari albissimi sive molæ,
 „ac in tribus vel quatuor discis Talabricsibus
 „(vulgò de *Talavera*) exponuntur soli per diem at-
 „que rori per noctem. Transactis quindecim noc-
 „tibus , humiditatem paulatim ad solem sive in ci-
 „neribus calidis absumi curabitur , crebrò versando
 „quoad saccharum penè siccum , ac aliquantum
 „molle remaneat Mannæ ad instar. Hæc est medica-
 „menti præscriptio , quam publici juris facere mihi
 „in commune consulenti visum est , nam ut ait
 „incomparabilis *Sydenhamius* , *revelare secreta me-*
 „*dica tenetur bonus & sapiens civis.*“ ⁽¹⁾

55. Hæc Manna , utpote quæ in quolibet an-
 ni tempore elaborari possit , nec inertiam contrahet
 vetustate , nec quia rancidum nauseosum fiet. Ni-
 hilominùs opportunior statio ad ejus elaborationem
 abs dubio erit à die vigesima prima Junij , quan-
 dò Sol Crancrum ingreditur ; nam hocce precipe-
 uè tempore coalescit Manna , ac colligitur in Ca-
 labria , ut referunt *Rajus* , *Charras* , ac alij proba-
 tissimi Auctores. ⁽²⁾

NOTA. In agro Villæ (vulgò de *Cervera*) dioc-
 cesis Legionensis ad ingressum Montium Burgen-
 sium :

(1) Sydenham. observ. Medicar. pag. mihi 54. vel edit. Venet. pag. 9.

(2) Hoffman. Dissert. de Manna , tom. 6. pag. 26. num. 12.

sium progignitur Mechoacana adeo selecta , ut de qualitate contendat , ni excellat in omnibus suis circumstantijs illam quæ nobis ex America advehitur. Ego inter alia pharmaca asservo , & maxima cum voluptate ostendam cuicumque videre libeat. Quare pretium me facturum existimavi , si hanc notitiam præmitterem , ut ea pro suo arbitrio utantur , qui Provinciam Mechoacam confugere renuant ad afferendum catharticum , quod domi ac præmanibus habemus.

§. X.

56. Mirari igitur desinent Salem nostrum in ratione purgantis tanta efficacia ac extensione donari, ut omnibus ferè morbis mederi sufficiat , ut num. 37. retulimus qui in *Boerhaavio* legerint , primò : „Per intestina expelli posse corpora valdè diversa , „& ex quacumque machinæ nostræ parte. ⁽¹⁾ Secundo : Corpus humanum totum depurari posse „per alvum, licet contrarium asserat *Helmontius* : depurare autem est separare partes quasdam determinatæ texturæ & acrimoniæ , per quas proprietates à reliquo differunt sanguine , quocum circulantur : hæ porrò partes ut plurimum minores

N 2

„ex-

(1) Boerhaav. ubi suprà , cap. 3. pag. 241.

„extant partibus sanguineis, ac proinde si in lie-
 „ne, hepate, aliisque visceribus laxitatem excreto-
 „riorum vasorum minuere possumus, expulsorio-
 „rum verò canalium augere, spontè patet, quòd
 „peccantes illæ partes facilè separari queant. ⁽¹⁾

57. Hac nixus oculatissimi *Boerhaavij* doctrina,
 à qua nullus Medicorum dissentire valet, Salis nos-
 tri universalitatem statuebam, ut omnibus morbis
 mederetur, qui hisce evacuationibus curantur. Si
 etenim per intestina omnis materia morbosa expel-
 li potest, & ex quacumque nostri corporis parte,
 quoniam omnia purgantia minuunt resistantiam in
 vasis, quæ intestinis proxima sunt, & eò juxta Hy-
 drostaticæ leges liquidi deducuntur, quò minorem
 resistantiam inveniunt; ⁽²⁾ quod erit pharmacum
 quod Sali nostro in suavitate ac efficacia purgandi
 comparetur? Si igitur totum corpus ejusque humo-
 res depurari possunt per alvum, quia depurare ni-
 hil aliud est quàm separare partes puras ab impu-
 ris, quod erit purgans quod aptiùs istam peragat
 operationem, quàm noster Sal, qui ratione suæ
 quàm exiguæ subtilitatis sanguini mixcetur, partes
 insensibiles penetrat, ac insectando naturæ ductum

id

(1) Boerhaav. ibid. cap. 8. pag. 321.

(2) Idem ibid. pag. 241.

id in statu morbosso efficit, quod natura in statu sano?

58. Hæc ac alia quàm plurà præstat noster Sal in ratione purgantis ut totiès ingeminavimus. Ast ut dissidia vitemus ac turbas, quas ut plurimùm dat titulus *Medicine universalis*, hoccine attributum à nostro Sale amandemus, nec alia excellentia polleat quàm virtute *Salis Cathartici*: inficiari quis poterit, si ejusdem substantiam, operandi modum, ac proprietates paulo altiùs consideret, quòd noster Sal in ratione purgantis tanto intervallo ceteris purgantibus præcedat, quanto natura arti, simplex composito, naturale violento? Id igitur nobis sufficit ad invictissimè probandum, loculentissimèque ejus præferentiam demonstrandam. Adde quod tam vilè vendatur, & ad nubes usque conscendet excessus.

§. XI.

59. Demonstrata nostri Salis inter purgantia communis praxeos præstantia, superest quod morbos quibus medetur exponamus, ut inde reliquas ejus virtutes enucleemus. „Nupèr diximus cum „*Boerhaavio* per *intestina expelli posse corpora* valdè „diversa, & ex quacumque machinæ nostræ parte, atque corpus humanum totum depurari posse
per

„per alvum. ⁽¹⁾ Cum igitur curare nihil aliud sit quàm humores depurare ac materiam morbossam, quæ actiones naturales turbat, subducere, si totum id medio nostro Sale adipiscimur, omnem per illum abs dubio curationem absolvemus. At paucis doctrinam hanc complectamur. *Hypocrates* omnium in universum morborum divisionem in aphorismis instituit, quam superficie tenus attigerunt ejus Commentatores. Morborum alij ex *Hypocrate* occupant superiorem partem diaphragmatis, alij inferiorem. ⁽²⁾ *Hypocrates* nullam aliam normam quàm naturam observabat, ab illa nunquàm oculos detorquebat, ejusque vestigijs pedesentim ac fidelitèr insistere optimè noverat, ut Professores ambigere nequeunt. Diaphragma sanè in duas partes superiorem videlicèt ac inferiorem corpus dispertitur; atque ex hac divisione oritur prima classis morborum, quibus noster Sal specificè medetur. Hi sunt qui inferiora obsident, sive sub diaphragmate generantur, ut nos docet aphorismus: *quicumque verò inferiora molestant, per inferiora*; hisque ut dixi specificè medetur, quia purgantium spheræ ac facultati subjiciuntur. Qui morbi

(1) Boerhaav. ubi proximè.

(2) *Suprà præcordia dolores purgatione indigere per superiora significant, quicumque verò inferiora molestant per inferiora.* Hypocrat. sect. 4. aphor. 18.

bi sub diaphragmate subsideant, præter relationem ægrotantis dignoscetur ex pulsu, qui rarissimè in errorem illiciet peritum Professore, qui ut sui muneris est eruditus existat doctrinâ pulsum, quæ in *Idiomate naturali corporis humani* uberrimè exponitur ex observationibus *Solani de Luque*, *Jacobi Ni-bell*, *Theophili Bordeu*, aliorumque illustrium Professorum, qui hanc materiam per quam utilem ac necessariam tanti fecêre, ut illustrissimus *Feyjoo* ⁽¹⁾ ac celebriores Europæ Medici uti præcipuam Medicinæ partem æstiment; quod luculentè demonstratur in meo opere, *Alphabetum Medicorum, sive instructio Candidatorum, qui ex certissimis naturæ elementis Medicinæ operam dare desiderant.*

60. Noster igitur Sal ex doctrina *Hypocratis* ac *Boerhaavij* ut purgans medebitur omnibus morbis, qui sub diaphragmate subsideant, uti sunt stomachi infarctus ac dolores, obstructions hypochondriorum, hepatis, lienis, ac mesenterij, urinæ suppresiones, dolores ventris ac colici, ac omnes alij morbi qui & si supra diaphragma existant, à prædictis tanquam à causa proveniunt, ut capitis gravedines ac dolores, vertigines, oculorum ac dentium fluxiones, quæ ut plurimum sunt morbi sympatici,

id

(1) Feyjoo, Epist. erudit. tom. 5. Epist. 8. & 9. per tot.

id est, à viscerum quæ sedem habent infra diaphragma, obstructione proficiscuntur, præcipuè ab intestino duodeno, ac à mora excrementorum in crasso, à quibus, ut asserunt *Anonimus Gallus*, ⁽¹⁾ *Boerhaavius* ⁽²⁾ ac *Hoffmanus* ⁽³⁾ innumeri penè morbi gignuntur.

61. Ad hosce ergo morbos curandos usurpetur Sal noster per duos, tres, quatuorve dies continuos, sive interpositos pro majori aut minori subjectorum sensibilitate, ita ut si prima evacuatio sit aliquantum copiosior, unus vel alter dies interjiciatur. Usurpabitur tandè noster Sal, ut dictum est num. 23. infundendo unciam unam Salis in duodecim uncijs aquæ communis; quæ infusio bis assumetur, dimidium videlicèt manè jejuno ventriculo, duas post horas jusculum, ac post alias duas horas quod superest, si evacuatio optatis minimè respondit. Usurpari etiam poterit manè ac vespere horis medicis, scilicèt dimidium manè jejuno ventriculo, ac dimidium vespere duobus horis ante coenam, si ægrotantis saluti ac voluptati magis arrideat.

§. XII.

(1) Anonim. pag. 229. & seq.

(2) Boerhaav. ubi suprà, cap. 5. pag. 299.

(3) Hoffm. tom. 6. Dissert. 12. de Duod. mult. malor. causa, pag. 181.

§. XII.

62. Olīm frequentissimus abs dubio hujusce Salis apud nostros extitit usus : in codice namque veteri , qui inter scripta latet , ad longum enarratas servabam ego præstantissimas virtutes ac usus salis cathartici, vulgò de *Pretola* , quæ ut illius regionis incolæ testantur , lacuna proxima est lacunæ de la *Higuera* , & quæ vigessimus annus est , quo nullum edidit salem , quin alia appareat ratio vel causa , quàm quod cùm talis lacuna exsiccata esset (idem interdùm accidit lacunæ de la *Higuera*) omnem salem quem *Tejo* appellant , quique ut fundum sive materia *ex qua* inserviebat , illius oppidi incolæ deprompserunt ; ex quo salis scaturigo cessavit. In dicto codice summæ in hunc Salem laudes congebantur , ejusque methodus instituebatur ac usus pro multorum morborum curatione , atque tam in tuto ejus suavitas & efficacia collocabantur , quàm nullum aliud pharmacum collocari quiverit , cùm tamen remediorum Scriptores majora veris de illis communiter referant.

63. In eodem codice podagram cum dicto Sale curare spondebat Auctor. Cum ergò methodus , quam præscribebat , facilis , brevis , ac tanti momenti foret , & aliundè celeberrimum Medicum viderim

illam feliciter exercentem, nullo negotio ea mihi in memoria hæsit. Methodus autem sic se habebat.

Unicum ac singulare remedium ad curandum præcavendumque podagram.

64. „Cum podagra adoritur, ægrotus lecto
„decumbat, ac pars dolens sive affecta inungatur
„melle, cui asperge stercorem ovinum vel arietinum
„in subtilissimum pollinem redactum; impone
„deindè linteum, quocum promptum ac singulare
„levamen experietur. Item in sex aquæ communis
„sextarijs infunde Salis cathartici unciam unam,
„postea adde tantillum croci torrefacti ac nodo ligati,
„donec aqua omninò crocea reddatur. Hanc
„aquam pro potu ordinario decrescente luna podagricus
„usurpabit, à prudenti victus ratione non discedens.
„In plenilunijs, dummodò non urgeat necessitas,
„tali aqua minimè utetur. At si necessitas urgeat,
„id est, podagra invadat, tempore invasionis,
„decrescens sit luna vel plena, illam usurpare debet.

65. Medicus quem retuli, ac suo nomine appellare vereor,
„nec ejus modestiam rubore afficiam, compluribus
„podagricis, quorum exemplaria in hac Curia alijsque
„in locis recensere poteram, hac me-

tho-

thodo sanitatem impertivit. At certè si ut demonstratum reliquit Dom. *Lyser* ⁽¹⁾ à nullo alio principio podagra originem trahit, quàm à visciditate limphæ, quæ suo lentore in articulationibus hæret, ubi fermentescit, & acris acerbæque fit; quis porrò ambiget, quin noster Sal in aquæ copia dilutus, potentissima qua pollet dissolvendi virtute, ejus efficax sit ac præsentaneum remedium? Memoratus Medicus prædictæ aquæ usum per trium aut quatuor lunarum decrescentium intervalla sequentibus cautelis instituebat: exactam victus rationem præscribebat, in qua ægrotum ab omni cibo salito ac pungenti, fructibus, acetarijs, acidis, lacticinijs, farinis subactis, ac omni obsonio crassæ ac difficilis digestionis se abstinere præcipiebat: absente podagra, aquam sine croco ad prandium & coenam permittebat, si aqua crocea fastidium creabat, vel appetitum diminuebat: medijs temporibus ab una in alteram lunam decrescentem eundem in victu modum observare suadebat, atque aquam sive decoctum *Lentisci* pro potu ordinario usurpandam ordinabat.

O z:

Aqua

(1) Liser, *Trait. de la Gout.* per tot.

*Aqua sive decoctum Lentisci sequenti
modo disponitur.*

66. „Recipe ligni Lentisci in taleolas concis-
„si uncias duas : coque igne lento in olla fictili no-
„va vitriata, optimè cooperta cum sex aquæ com-
„munis sextarijs usque ad remanentiam quatuor sex-
„tariarum : tunc remove ab igne , adde Cinamomi
„assulam , frigescat ollà coopertà , postea cola , ac
„in vase vitriato usui asserva.

67. Siccine expertissimus Auctor quatuor men-
sium spatio podagræ medebatur , ac eandem metho-
dum rheumatismis adhibebat , quin alia interesset
distinctio , nisi quòd aquam sine croco propinabat ,
ineque decocto Lentisci per lunarum decrescentium in-
tervalla utebatur , nisi in subjectis laxioris fibræ ,
ac in quibus rheumatismus radices agebat. Hæc
profectò methodus non tantum facilis , rationi ap-
primè consentanea , verum omni discrimine vacare
videtur ; proinde qui rheumatismo laborant vel po-
dagra , quod idem est , nam ut ex illustrissimo Fey-
joo , ⁽¹⁾ ac Domino Liser ⁽²⁾ accepimus , hi affectus
ab eadem causa proveniunt , hanc methodum usur-
pa-

(1) Feyjoo, tom. 8. disc. 10. parad. 2.

(2) Liser , Trait. de la Gout. per tot.

pare poterunt cum certa levaminis spe, imò curationis radicalis, si eam fideliter observent.

68. In his versabar, cum codicem amissum offendi, quin nullo pacto ejus inventionem meditarer. At quoniam ex improvise atque inopinato ad me venit, nolo Publicum defraudare opusculo, quod tot tantisque laudibus nostrum Salem commendat, atque hucusquè dicta cumulatè confirmat. Sic ergo se habet.

Sal amarus, catharticus sive purgans.

69. Cum omnes hujusce Salis partes sint sibi
 „similes & homogeneæ, ac omnes eadem natura
 „purgante constent, nec tempus, nec aër, nec tem-
 „porum mutationes eum aliqua ratione perturbare
 „possunt. Nulla prætereà dantur purgantia, quibus
 „suavitate ac universalitate non præstet.“

Modus utendi.

70. „Quisque (universalitè loquendo) hoc Salè
 „commodè uti poterit in omni casu, in quo aquæ mi-
 „nerales convenire censeantur. Pro usu dissolvi neces-
 „se est in aliquo liquore, ut aqua pura, lacte, vel
 „alio, qui recipientis voluptatì magis arrideat. Cum

„au-

„autem Vere frequentior sit aquarum mineralium
 „usus, tunc satius erit assumi in aqua fontana sub-
 „frigida. Dosis erit ab uncia semisi ad unciam unam,
 „vel decem drachmas in una sive duabus ampul-
 „lis vitreis liquoris, qui pro eo usurpando seli-
 „gatur: manè jejuno ventriculo opportuniùs as-
 „sumitur: calida, temperata, ac interdum frigi-
 „da usurpari poterit, leni deambulatione in aëre
 „, frigido.“

Effectus ac vires.

71. „Non est mihi propositum alta petere,
 „nec magnificè loqui de hoc Sale, imaginarijs vel
 „inanibus innixus fundamentis, sed invictissimis duc-
 „tus testimonijs, id est, quotidiana experientia doc-
 „tissimorum Hispaniæ Medicorum, qui quotidie fe-
 „lici eventu eo utuntur. In primis hoc pharmacum
 „stomacho convenit, ejus enim appetitui deprava-
 „to qui *Pica*, & *Malacia* apud Medicos audit, ap-
 „primè medetur: hæc felix proprietas Sali prove-
 „nit ab amarore, qui ejus elementum est ac prin-
 „cipium intrinsecum. Efficaciori adhuc virtute po-
 „llet ad mitigandum sanguinis æstum, qui à sen-
 „sualitate originem trahit. Adde quod cum sanguis
 „ab humore acido vehementi, qui tumores ac am-
 „pul-

„pullas in cute producit, ut scabiosis evenit, at-
 „que his qui alijs inflammationibus vel crisipilate
 „afficiuntur, nimium intumescit, nullum datur effi-
 „cacijs catharticum, nec remedium magis præsenti-
 „taneum.

72. „Hoc pharmacum majori activitate ac effi-
 „cacia donatur ad morbos calidos & hypochon-
 „driacos, sive qui à melancholia proficiscuntur:
 „ad colicos & stomachi dolores, ad morbum re-
 „gium, lumbricos, urinæ supressiones ac calcu-
 „los, podagram, dolores capitis ac vertigines,
 „ac denique ad purgandum, dum variolarum pus-
 „tulæ exsiccari incipiunt. Præterea viatoribus qui
 „ventris stipticitate multoties premuntur, qua de
 „causa toto corpore dolent, per quam necessa-
 „rium existit; usurpatis namque quatuor aut quin-
 „que dicti Salis drachmis in aqua solutis, dolo-
 „res ex tempore consopiantur.

73. „Hic demum Sal inter pharmaca pur-
 „gantia primas tenere meretur; nam utpote si
 „virtute aliqua præternaturali vigeret, à corpore
 „universos humores noxios exturbat & destruit,
 „ac viscera abstergit, quin nec minimum quidem
 „incommodum inducat humoribus sanis, à quibus
 „alimur ac substinemur, quod nulli ceterorum pur-
 „gan-

„gantium concessum est.“ Hucusquè codex, qui-
 eo ipso quod tanta simplicitate rem exponit, ma-
 jorem sibi auctoritatem conciliat, ac nos impellit,
 ut fidem virtutibus quibus noster Sal cetera pur-
 gantia antecellit, ex animo præstemus.

CAPUT TERTIUM.

*De præstantia Salis lacunæ de la Higuera in ratione
salis medij respectu ceterorum salium mediorum,
tàm naturalium quàm artificialium.*

§. I.

1. **D**escripsimus jam capite primo ⁽¹⁾ salium mediorum naturam ac vires, eorumque usum in Medicina: & quamvis id sat profectò erat Populo, cui meus dicatur labor, quia sermonem inserere de dissertationibus Chemicis, à quibus bonus vel malus eventus salium mediorum, quæ Pharmacia elaborat, dependet, esset abs dubio abhorrentia ab auditorum animis suadere: interest tamen, ut materiam paucis complectamur, atque quod opus fuerit ingeminemus, ut nostri Salis præferentia invictissimè demonstretur; non igitur meis verbis, sed rationibus fidem haberi contendo.

2. Sal ergo noster, cujus si uncia una usurpetur in octo vel duodecim aquæ uncijs, suavissimum atque efficacissimum purgans existit, ut vi-

P

di-

(1) §. 2. num. 9.

dimus capite antecedenti; si eadem Salis uncia in quatuor, sex, vel in octo aquæ sextarijs usurpetur, sal evadet medius, qui in efficacia ac suavitate operandi cetera *salia media* tam naturà quàm arte parata longè superet. Ut hæc propositio, quæ hujus capitis argumentum est, clariùs intelligatur, animadvertere refert, quòd munus salium mediorum nihil aliud est quàm temperare, dissolvere, deobstruere, & quod noster Sal in dictis dosibus propinatus tam mirè deobstruit, dissolvit, ac temperat, ut nullus sit morbus, qui ejus effugiat efficaciam. Interest etiam animadvertere, quòd non quilibet sal medius, naturalis sit vel factitius, virtute pollet temperandi, quamvis singula qualitate dissolvendi ac deobstruendi donentur, sed tantùm illa quæ ad nitri naturam accedunt, ut noster Sal, qui ad naturam nitri tam propiùs accedit, ut hujus regalis Curia Pharmacopola, quibus injuncta fuit cura anno 1752 discutiendi hunc Salem, vix ullam inter ipsum ac nitrum invenerint distinctionem.

3. Ex hac tam arcta cum nitro congruentia inter omnia *salia media* præstat noster Sal, ac omnibus superior est. Cùm enim in temperando nitri partes agat, ac in dissolvendo, deobstruendo, & incindendo crassos humores, acidum primarum viarum corrigendo, ac promovendo excretiones per al-

alvum & urinam, partes nitri ac reliquorum omnium salium, cuncta tenet quæ in ceteris dispersa fluunt. Ita ut si opus sit temperare aut refrigerare, hoc munus præclarè obit noster Sal; si oportet dissolvere aut incindere humores crassos, manus præstat efficacissimas noster Sal; si deobstruenda sunt solida, reseranda colatoria, promovendæ excretiones per alvum & urinam, hæc omnia integrè efficit noster Sal, ac tam mira suavitate atque efficacia, ut nullus sal medius efficere possit. Hanc ob causam hic Sal unum est ex quatuor medicamentis, quæ refero in meo opusculo multis ab hinc annis incepto, cui titulus: *Compendium sine dispendio, ac Medicina contracta: methodus scilicet omnes curandi morbos sive acutos sive chronicos quatuor tantum remedium usu, quæ tamen omnia simplicia existunt, ubiquè inveniri, ac marsupio convehi queant, quin propterea sua activitate atque efficacia denudentur.* Hoc opusculum aliaque id genus plurima, quibus Rempublicam illustrare, humanitati inservire, atque Hispaniæ commoda magnoperè promovere poteram, nunquam lumen aspicient, si Regius Proto-Medicatus pro sui quàm maxima integritate, humanæ salutis zelo, atque amore Patriæ hosce meos labores, ut par erat, non fovet ac favet.

4. Tandem notare oportet, quod nostrum Sa-

lem exigua dosi se solo usurpatum, sive magna aquae copia dilutum, salem *medium appellamus*, non quia etiam exigua dosi usurpatus vim purgatricem amittat, hæc namque est ejus natura ac essentia, & *essentia rerum*, ut Philosophia nos docet ⁽¹⁾ *sunt invariabiles*; atque ut adduximus ex clarissimo Grew, ⁽²⁾ *hic Sal nunquam sua virtute cathartica destituitur*: sed quia exigua dosi, exemp. grat. uno, duobus sive tribus scrupulis usurpatus adeo segnius exsolvit facultatem purgantis, ut non transcendat sphaeram dissolventis, temperantis, deobstruentis, aperientis, detergentis, & hæc officia sunt atque munia *salium mediorum*.

5. In his ergo officiis, id est, in ratione salis medij ceteris omnibus tam naturalibus quam artificialibus Salem nostrum præponimus. Ac primum naturalibus. Longum nimis esset ac planè infinitum omnibus salibus medijs tam natura quam arte paratis illum comparare, nec possem intra præscriptos dissertationis terminos contineri. Id circo principalioribus tantum salibus conferemus, ac ex præstantia quæ inter ista resultet, ejus excellentiam inter cetera alia luculentissimè concludemus. Inter salia media naturalia principem locum tenet *Sal communis*, qui

(1) Apud Corsini, ubi suprâ.

(2) Grew, ubi suprâ, cap. 1. num. 18.

qui utpote hominum salutem quam necessarius, suas etiam partes agit in Medicina: ast nullo modo de usu medico cum nostro Sale contendere meretur: Sale namque communi utuntur Professores vel externè ad tumores resolvendos, scabiem, ulceraque antiqua curanda; vel internè in enemate ad alvum inertem excitandum, atque evacuandum humores excrementitios: hæc autem omnia Sal noster majori suavitate atque efficacia peragit quàm sal communis. Ea propter si uncia una nostri Salis in aquæ naturalis sextario, sive majori minorive quantitate, prout exigat indicatio, dissolvatur, ac calida lotionem vel linteis madefactis applicetur, tumores potentissimè resolvet, atque scabiem, ulceraque inveterata sanabit.

6. Hic præmonemus necesse est, quod in præsentiarum asserit *Hoffman*, ⁽¹⁾ quod scilicet, *drachma una salis communis in clisteribus plus valet quàm uncia alicujus laxantis.* Et *Domina Fouquet* minimè ambigit, saltem statuere utpote securius remedium in casibus deploratis, sic enim ait: ⁽²⁾ *Certissimum ac infallibile remedium ad evacuandum in omni eventu desperato Apoplexie, &c.* R. „Aquæ communis partes duas, aceti selecti partem unam, salis commu-

„*nis*

(1) Hoffman. tom. 6. dissert. 3. pag. 20. n. 21.

(2) Madama Fouquet, Oper. Medico-Chirurg. tom. 2. pag. 313.

„nis quantum digitorum cuspide capi possit ; fer-
 „vescat paulisper usque ad salis solutionem. Hoc
 „enema tepidum sustinebit ægrotus quantum possi-
 „bile sit.“ Supervacaneum mihi persuadere videtur Sa-
 lem nostrum pro sui qualitate purgante meliores præ-
 titurum effectus , quàm sal communis. Idcirco quo-
 tiens alvum subducere oportuerit , quin aliquid per os
 assumatur , nullum aliud quàm sequens enema pa-
 rabitur : R. „Aquæ naturalis uncias novem , aceti
 „optimi uncias tres , Salis nostri drachmas duas ;
 „ferveat ad Salis solutionem.“ Æger supra latus si-
 nistrum decumbet ad recipiendum hoc enema , quod
 tepidum adhibetur. Hanc præmonitionem excersi ex
 celeberrimo *Fuller* in sua Extemporanea , ⁽¹⁾ quam
 observandam suadeo ob rationem quam ibidem Auc-
 thor exponit. Hoc enema præterquamquòd paratu fa-
 cile ac innocentissimum existit , nunquàm fallit , ut
 experientia sæpesapiùs testatum habet. Hic ulteriùs
 animadvertere oportet , quod in aploplexia , epilep-
 sia , ac in omnibus affectibus soporosis perquam utile
 fore censemus frustulum salis sive cathartici sive
 communis in os ægrotantis inducere ; assiduïs nam-
 que experiëntijs compertum est , quod sal linguæ
 papillas nerveas stimulando , & ad cerebrum us-
 que progrediendo , coagulum solvit.

§. II.

(1) *Fuller* , Pharmacop. Extemp. tit. Enema commun. pag. 86.

§. II.

7. Secundum locum inter salia media naturā parata sive naturalia *Nitrum* occupat. Inficiari non possumus præstantissimas nitri virtutes, quas Auctores Medici magnoperè commendant; „illud namque
 „putredini resistit, sitim ac æstum compescit, tar-
 „tarem saburram incidit, coagulatos sanguinis gru-
 „mos resolvit, dolores mitigat; confert etiam fe-
 „bribus ardentibus putridis, pleuresi, peripneumo-
 „niæ, calculo renum ac vesicæ, obstructionibus he-
 „patis ac mesenterij, alijsque quàm pluribus mor-
 „bis tam internis quàm externis, in quibus eo utun-
 „tur Medici & Chirurgici, ut videre licet in Phar-
 „macopeis, maximè in *Hoffmano*, ⁽¹⁾ qui elegantissi-
 „mam edidit de *præstantissima nitri virtute medica*
 „dissertationem.“ At cum Sal noster cum nitro in na-
 tura tam mirificè consentiat, ut antea diximus, at-
 que huic purgantis qualitas ulteriùs accedat; hinc est
 quod Salem nostrum nitro æquare debemus, quandò
 temperandi occurrat indicatio; at quandò dissolven-
 di urgeat necessitas, debemus præponere: nam me-
 dicamina, quæ purgandi qualitate donantur, majori
 pollent virtute dissolvendi. Quare quotiès nitri usus
 sit

(1) Hoffm. tom. 6. Dissert. 8. pag. 55.

sit necessariùs ; ejus partes noster Sal agere poterit cum cautelis supradictis , ⁽¹⁾ quod scilicèt si nitrum à drachma semisi ad drachmam unam usurpatur , à scrupulo semisi vel uno ad scrupulos duos noster Sal propinetur , aptando semper quantitatem indicationi ; ita ut si indicatio sive intentio sit dissolvendi in dupla quantitate adhibeatur , ac dum adest indicatio temperandi ac corrigendi liquidorum orgasmum atque spasticam crispaturam solidorum.

8. Nec etiam hìc silentio transmittere possumus monitum aliud magnæ utilitatis ac momenti. Nullus est qui nesciat , quod frequentissimus mos sit admiscendi nitrum cortici Peruviano in febribus intermittentibus ac quàm pluribus alijs , vel ad temperandum corticis æstum , vel ad ægrotantis temperamento consulendum , si forsàn nimis aridum atque inflammabile existat. Nec ignorant Medici , quod *Ettmullerus* , *Baglivius* , *Blegnyus* , *Sthalius* , *Junkrerus* ac alij peritissimi Professores sævissimum bellum cortici Peruviano indixère , atque experientia & observationibus fidem sibi præstruere contendentes asserunt : „ usum Peruviani corticis non modo recipi-
„ divas longè graviores , sed & novos prorsùs &
„ insanabiles morbos insequi , cachexiam scilicèt ,

(1) Cap. 1. num. 13. §. 2. & cap. 3. num. 1.

„ tumores pedum oedematosos , hydropem , pertina-
 „ cem alvi obstructionem , præcordiorum angustiam,
 „ pathemata hypochondriaca & hysterica , febres
 „ lentas & heclicas cum virium prostratione , appe-
 „ titu dejecto & tabe , in pueris nonnunquam con-
 „ vulsivos & epilepticos motus. Hæc ex aliorum opi-
 „ nione *Hoffmanus* , ⁽¹⁾ qui suam sententiam expri-
 „ mens , prosequitur : Quin nosmet ipsi testamur ,
 „ corticem hunc promiscuè ac empiricè usurpatum
 „ multum detrimenti intulisse ,“ & vel recidivas ægrè
 expugnabiles , vel alios sæviores morbos , potissimum
 post quartanam hydropem , post tertianam pathemata
 hypochondriaca accessisse. ⁽²⁾

9. Hæc inter Auctores ac Auctores notissimos
 dissidia à duabus corticis Peruviani qualitatibus
 oriuntur , ejus nimirum substantia balsamica inflam-
 mabili ac parte terrea adstringenti : & propter utram-
 que fustibus & armis illum oppugnant tam effica-
 cibus rationibus ac experiētijs , ut prudentissimos
 quosque hæsitare compellant. Et profectò si fomes
 febrium intermittentiùm in primis vijs sedem ha-
 beat , ut communis fert opinio , magna abs dubio,
 pharmacum adstringens inferet damna ; & si , ut mul-

Q

to-

(1) Hoffm. tom. 6. dissert. 5. *de recto Corticis Chinæ usu in fe-*
bribus intermittent. pag. 32. n. 8. & seq.

(2) Hoffm. ubi proximè , num. 10.

totiès evenit , à sanguinis inflammatione proveniat ,
 remedium balsamicum inflammabile ardens eandem
 aut majorem perniciem comparabit. Hac de causa ,
 Medicorum alij kinkinæ nitrum admiscent , ut ejus
 ardorem temperent ; alij Rhabarbarum , ut ejus cor-
 rigan adstringentiam ; sed quomodocumquè suma-
 tur , gravissima sæpè sequuntur incommoda , quæ
 ad nubes evehunt ejus impugnatores. Propter eam-
 dem rationem Doctor *Franciscus Solano de Luque* , ⁽¹⁾
 quem pro sui animi candore voluptate lectito , rarò
 kinkina utebatur in febribus intermittentibus propul-
 sandis , & addit quod in febribus quæ aliquo cons-
 tat inflammationis sigillo , venenum existat. Quarè
 hisce febribus medebatur vitriolo vegetali , aqua ni-
 mirum nucum , cujus præscriptio ac virtutes videri
 queunt apud Dominam *Fouquet* , quæ ab æquis hu-
 jus medicinæ præconijs libri secundi suorum operum
 ducit exordium. ⁽²⁾

10. Ab eo quod propositum est longiùs ex-
 currere necessarium censui , ut Salem nostrum quam
 maximè commendarem. Kinkinæ denegare nequimus
 egregiam proprietatem ac vires debellandi febres in-
 termittentes sive tertianas , augendi solidorum to-
 num , sanguinis balsamum , stomachi robur , & id
 ge-

(1) Luque ; *Lap. lydius* , ict. tert. cap. unic. pag. 69.

(2) Fouquet , tom. 2. pag. 1.

genus alias præstantissimas virtutes quas multoties experientia nos docuit, & legi possunt apud Auctores. At nec etiam inficiari possumus quòd kinkina sit calida, ac propterea cum nitro administratur; quòd sit adstringens, & ideo cum Rhabarbaro exhibetur, consultò hac ratione prospicientibus Medicis, ne ut calida inflammet, neque ut adstringens detineat ac obstruat. Si quis igitur pharmacum inveniret, quod simul ac semel ac se solo kinkinæ ardorem temperaret, adstringentiam corrigeret, integram relinquens ejus substantiam amaricantem, balsamicam, febrifugam, magnoperè humanitati consuleret, ac dissidia dirimeret quæ etiam Apollinis arcu minitantur, ac rixas & contentiones inter Medicos foveant.

¶ 11. Id ergo pharmacum est noster Sal, quì ratione suæ substantiæ nitrosæ eximia virtute chartartica ornata seipso atque uno ictu efficit id omne quod nitrum ac rhabarbarum: kinkinæ namque permixtus ejus adstringentiam corrigit ac æstum, integram & absque aliqua mutatione relinquens ejus qualitatem balsamicam antifebrilem. Cùm itaque kinkina in febribus intermittentibus se sola administrari non valet, quia aliquid adest quod obest, „recipies „Salis nostri unciam unam, kinkinæ electæ in subtilissimum pollinem redactæ unciam alteram; mis-

„ce optimè , ac dividè in sexdecim schedulas ,
 „quarum quælibet tertia vel quarta quaque hora
 „usurpabitur , interjiciendo cùm jusculum , tùm aquæ
 „poculum pro circumstantiarum ratione.“ Sic kinkî-
 nà paratà , omnia vitabuntur incommoda quæ illi
 ejus adscribunt adversarij , ac citò , tutò , & jucundè
 febres intermittentes curabuntur. Hinc non possum
 non animadvertere , quod quandò febres intermitten-
 tes à solo primarum viarum vitio proveniunt , Sale
 solo curantur , sive ut purgans , sive ut purum dis-
 solvens , prout indicatio exigat , usurpetur.

§. III.

¶ 2. Demonstrata jam nostri Salis præstantia
 respectu nitri ac salis communis , supervacaneum est
 ceteris salibus medijs naturalibus conferre , quæ salî
 communi ac nitro in efficacia & virtute longè impa-
 ria censeantur ; nam quod superat majorem virtutem
 à fortiori minorem superabit , si verum tenet Phi-
 losophiæ proloquium : *Qui potest ad magis , potest
 ad minus sub eodem genere contentum* : Nihilominus
 præmonere cogimur , nos nullo modo contendere
 nostri Salis præstantiam ac superioritatem super illa
 salia quæ ejusdem cum nostro indolis sunt & na-
 turæ , uti *Ebsonensis* in Anglia , *Zetlicensis* in Ger-

mania, & alia id genus quæ ut ait *Hoffmanus* ⁽¹⁾ in Hungaria alijsque regionibus reperiuntur, quæ sapore amaricante ac purgante virtute ita referunt *Eb-sonensem*, ut nullum inter utrumque intersit discrimen: nos namque satis habere existimamus, si Deus pro sua quàm maxima bonitate Hispaniam nostram non minus ac exteras Nationes re tam magni prætij cumulavit: quamvis res exteræ etiam usui medico pluris ut plurimum æstimentur, quia temerè ac inconsultè recipiuntur. At qui Historiæ naturalis vel vulgari eruditione sit præditus, ignorare non poterit quod sola Hispania universa totius Europæ Regna æquat, imò superat mineralibus, jaspidibus, cusjusvisque generis aquis mineralibus.

13. Sed ad illud undè digressi sumus regre-
dientes, Sal paludis de la *Higuera* in rarione *salis me-
dij* nativi usurpari quiverit in omnibus illis mor-
bis ac casibus in quibus salia media sive aquæ fon-
tis aut lacus ex quibus eliciuntur, indicata existant.
Itaque quàm maximæ efficacix censetur prædictus
Sal in oppilatione, ictero, urinæ suppressione, hy-
drope, asthmate, rheumatismo, tumore schirroso,
tertiana pertinaci, obstructionibus inveteratis, fe-
bribus lentis, affectibus hypochondriacis, ac in om-
ni-

(1) Hoffm. ubi suprâ, tom. 6. & in Supplem. pluribus in locis ac
dissertation.

nibus denique morbis qui à visciditate humorum, vasorum occlusionem, atque inertem eorum motum originem ducunt. In omnibus hisce morbis eodem modo atque eadem dosi usurpatur; scilicet infunditur uncia una Salis in sex aquæ communis sextarijs, quæ omni alia seclusa, pro potu ordinario sumitur cum prudenti victus ratione ac moderato exercitio.

14. At cum omnes in tuenda valetudine nimis sint religiosi, oportet ut methodum curationis plus singulatim pertractemus: „Recipe ergo Salis unciam
 „unam, infunde in sex aquæ naturalis sextarijs. Hæc
 „aqua pro potu ordinario usurpabitur sub hoc or-
 „dine. Manè jejuno ventriculo sumetur hujus aquæ
 „poculum (ad minus medij sextarij) hierno tempo-
 „re tepidum, verno autem ut est in se naturale,
 „leni deambulatione sub aëre temperato intra sive
 „extra domum, prout occasio permissit: duabus
 „horis transactis sumetur jentaculum, jus nimirum
 „cum offa panis, vel chocolatum pro libito ac vo-
 „luptate ægrotantis: ad prandium, quinta aut sexta
 „hora post meridiana, & ad coenam eadem aqua
 „usurpabitur: prandium sit frugale ac defæcatum in
 „majori aut minori quantitate pro morbi natura &
 „ægrotantis dispositione, vitando semper salsa, aci-
 „da, piperina, ac obsonia concoctu difficilia: ad
 „secundam mensam sive pro bellarijs passulæ, aut
 „amig-

amigdalæ deservient : si quis vino sit assuetus , vel
ad concoctionem ejus usus sit necessarius , pau-
xillo vini uti poterit ad finem prandij : coena sit
levis , juscum videlicet cum mica aut bucella pa-
nis , simul cum acetario decocto , in quo bor-
rago , scariola , beta , lactuca ceteris oleribus præ-
ponentur. “

I 5. NOTÆ. I.^a Libra una medica (duodecim
unciæ) aquæ paludis de la *Higuera* continet juxta
exactiorem analysim evaporatione peractam drach-
mam unam Salis. Dissolvendo igitur Salis unciam
unam in sex aquæ sextarijs (sextarius constat 16
uncijs) eadem remanet aqua ac est in palude ipsa.
II.^a Hæc aqua solo hoc Salis momento parata non
gaudet virtute purgante , sed tantum temperante ,
deobstruente , diluente ; naturâ in hoc sicut in om-
nibus suis operibus rerum ordinem minimè turbante :
sicut enim Sal suam non exerit vim purgatricem nisi
ab uncia semisi ad unciam unam & semisem : ita si-
militer aqua purgantis partes non agit , usquedum
in illa copia usurpetur , quæ ab uncia semisi ad un-
ciam unam & semisem Salis contineat , scilicet à tri-
bus ad novem aquæ sextarios. Hinc sequitur quod
in relatis morbis , ad quorum curationem præser-
tim adinventæ est Medicina , nam ad acutorum me-
delam sola natura sufficit , ut pluribus in locis affir-
mat

mat *Hoffmanus*, ⁽¹⁾ à tribus ad novem aquæ cum Sale sextarij quotidie usurpari poterunt eodem modo ac ratione, qua ceteræ aquæ medicinales, quibus nullatenus virtutibus impar est, usurpantur. In hoc casu uti quis poterit mane sive prima luce quantitate aquæ, qua ad sui curationem opus habeat, ac uti ad prandium & coenam aqua naturali.

16. III^a. Hæc aqua quantò vetustior eò est efficacior, id est, quo plus temporis intervallo in aqua Sal maneat infusus, eo majori activitate donatur: nam sive solutio fiat per receptionem particularum Salis in poros aquæ, ut communis fert opinio, sive unionè corporis solventis cum solubili, ut totis viribus contendit *Hoffmanus*, ⁽²⁾ semper verum est quòd pro majori unionis intervallo intimius Sal aquæ miscebitur, ac majorem nanciscetur efficaciam, quin ideo suam suavitatem amittat. Itaque cum aqua salita opus fuerit ad prædictorum morborum curationem, magna copia parari curabitur, & quidem certè quòd temporis cursu neque alteretur neque corrumpatur, quin imò subtilior, pellucidior, ac delicatior appareat.

§. IV.

(1) Supplem. 2. tom. 1. Dissertat. de Naturæ optimè febr. medicatric. num. 1. & seq.

(2) Hoffm. tom. 4. lib. 2. Animadvers. Physic. Chymic. observat. 8. pag. 487.

§. IV.

17. Sed in quo Sal noster reliqua salia neutra potissimum antecellit, atque in quo ejus frequentiorum usum Medici commendare debebant, est in conficiendo ex eo omnes vel penè omnes aquas medicinales, quod nullo negotio peragi potest. Negare non possumus præstantissimam virtutem ad persanandos omnes morbos chronicos quàm plurimum aquarum medicinalium, quibus divina providentia ac bonitas Hispaniam nostram abundantissimè cumulavit. Neque inficiari quis poterit, quòd quamvis aqua rationali methodo ac pleniori manu usurpata permultos morbos persanare valeat, ut videre licet in meis opusculis, ⁽¹⁾ imbuta tamen ac vigorata salibus medijs majori pollet virtute ac efficacia. Propositum igitur ac rei cardo est, quod Sale nostro ut basi in ratione salis medij, etsi opus fuerit in ratione purgantis, omnes ferè aquæ medicinales, quibus Medicina utitur, in ipsis agrotantium domibus ex tempore parari possunt. Unum vel alterum exemplum aquarum, quarum in hac Curia frequentior est usus, adducemus, ut ex his ad ceteras viam sternamus.

R

Aqua

(1) Videsis opusc. Medicus sui ipsius, ac cetera mea opuscula de aquæ virtute, &c.

*Aquæ oppidi del Molar, vulgò de la
fuente del Toro.*

18. Hæ aquæ ut ex Doct. Dom. *Ildephonso Limon Montero* in suo *Speculo* ⁽¹⁾ *chrysalino aquarum Hispaniæ* accepimus, ex nitro ac sulphure componuntur; ex nitro in substantia, ac ex sulphure in vapore. Cum igitur noster Sal penè totus ex nitro confletur cum aliqua exilissima salis communis portiuncula, ut in mea analysi observavi, ac ex nonnullis relationibus liquet, ⁽²⁾ si aquam hujus Salis debita quantitate impregnemus, ac sulphuris vapore imbuamus, appositè concinnabimus aquam del *Molar*, & fortassè efficaciorẽ ob rationem quam toties ingeminavimus, quod scilicet noster Sal nitri qualitatibus adjungit facultatem purgandi. Sic igitur res in ordinem rediguntur.

19. R. „Aquæ communis ac Salis quantum volueris, infunde Salem in aqua, servata ratione infundendi Salis unciam unam in sex aquæ sextarijs. „Postea recipe lagenam magnam, ac reple vapore
„ si-

(1) Doctor Limon, lib. 1. tract. 2. cap. 1. pag. 84.

(2) Epist. Dom. Francisci Portillo 20 Septembr. ann. 1775, in qua asserit quod ex dicta palude aliquoties sal communis, licet exigua quantitate, educitur.

sive sulphuris fumo, quod ita fit. » Recipe por-
 » tionem sulphuris in frustra divisi; (sulphur mine-
 » rale habetur ut melius) injice in ignitabulo pru-
 » nis accenso ac infundibulo cooperto, ita ut infun-
 » dibuli cuspis in os lagenæ ingrediatur; & posquam
 » lagenæ fumo vel vapore sulphuris satis superque
 » impleta maneat, eam obduce linteo aliquantum
 » raro, ac paulatim infunde aquam Sale impregna-
 » tam, suaviter in orbem versando. His peractis aqua
 » in lagena ipsa sive in vasculis benè obturatis usui
 » asservatur. Quis sanè ambiget; quin aqua siccine
 » concinnata, ac eadem quantitate epota, eosdem
 » sortiatur effectus ac aqua *vulgò del Molar*? «

Aquæ Sacedonenses, vulgò de Sacedon.

20. Hæ aquæ ut ab eodem Doctore *Limon*
 erudimur, ⁽¹⁾ mitissimæ existunt, quia principium
 quo majori in quantitate constant est terra mollis
 alcalina, quam veteres *Cimoliam* appellant; quare hæ
 aquæ censentur mediæ inter minerales eximie vir-
 tutis, ac aquam dulcem naturalem. Qua de causa
 nedùm minori discrimine sumi possunt, verùm in
 ipsa febris actualitate. Prædictæ aquæ ex eodem

R. 2

Auc-

(1) Limon, ubi suprâ, lib. 2. tract. 1. cap. 7. pag. 258.

Auctore ⁽¹⁾ terra cīmolia ac sulphure constituiuntur: terra ut substantia permanente, sulphure subtilissimo ac volatili. Hæc terra, quam *Cimoliam* veteres, *Eritriadem* etiam, *Samiam*, *Chiam*, *Selenusiam* indigabant à diversis regionibus & locis, quibus illa progignitur, nihil est aliud quàm terra mollis, oleosa, alcalina, & ut paucis plura complectamur, nihil aliud est quàm *Creta*, cuius facultates ac vires ad temperandum humores febre agitados, obtundendum acida & acrimoniam, ac hydropem siccam persanandum, tam egregiè sunt efficaciæ ut omnem superent hyperbolem, ut videre est in Pharmacopœa, quam de mandato magnificentissimi Ducis *Cumberland* probatissimi Medici, Chyrurgi, ac Pharmacopolæ Londinenses ediderunt anno 1753. ⁽²⁾ Elegans profectò est modus, quo aqua Sacedonensis Sale nostro paratur, qui sic se habet.

21. „Recipe in situla sive aquario arceo aquæ
 „communis sextarios viginti quatuor, injice cretæ
 „pulveratæ libras duas, (quantò oleosior sit creta
 „ac in fuscum vergat, tantò melior erit) in orbem
 „versa spatula lignea ad perfectam cretæ solutionem;
 „nem; subsideat, deinde cola per inclinationem;
 „ac

(1) Limon, ubi suprà, cap. 2. pag. 262.

(2) Abregé de la Médecine pratique ou nouvelle Pharmacopée, edit. Paris, ann. 1753.

„ac octo quibusque colaturæ sextarijs adde Salis
 „nostri unciam unam, tres uncias, exemp. grat. in
 „viginti quatuor aquæ sextarijs; post Salis solutio-
 „nem misce aquam cum vapore sulphuris, ut su-
 „perius diximus, notando quod non est necessum,
 „ut lagena tanta vaporis quantitate imbuatur, ut
 „hæc aqua appositè concinnetur.“ Quis inficias eat,
 quod aqua hac ratione parata eosdem proferat
 effectus vel meliores virtute lenis stimuli Salis quo
 pollet, ac aqua naturalis Sacedonensis?

Aquæ Portusplani.

22. Hæ aquæ, de quarum principijs tot tam-
 que innumeræ sunt Auctorum opiniones, ut nihil
 fortasè excogitari unquam possit de quo magis &
 acriùs illi inter se disseruerint, ita ut non desit
 Auctor & Auctor primi ordinis, „qui eas *fodinam*
 „*universalem* appellet, utpote continentes cuprum,
 „stannum, plumbum, ferrum, aliquasque argenti
 „particulas, in distillatione precibus Doct. *Limon*
 „exactissimè peracta à celebri illius oppidi Pharma-
 „copola Dom. *Augustino Corredor*, ac postmodum ab
 „ipso Doct. *Limon* ingeminata, in vasis fundo re-
 „liquerunt subtilissimum pulverem, qui digitis ex-
 „pressus magnam in eis imprimit suavitatem ac

„mollitiem, coloris alvi in rubrum vergentis, qui
 „igni appositus nec minimam partem metallicam
 „ostendit.“ ⁽¹⁾ Ex quo deducit clarissimus Auctor, ⁽²⁾
 quod omnes facultates ac vires, quas hæ aquæ
 participant, à mineralibus valdè volatilibus pro-
 veniant. Opinio certè rationi atque experientiæ,
 quæ de his aquis habetur, apprimè consentanea.
 Cùm ergo mineralia, quæ in dictis aquis gustui
 potissimùm apparent, vitriolum ac nitrum existant;
 ut tales aquas ad unguem sive omnibus numeris
 absolutas præstemus, illas sequenti modo parabimus.
 „Recipe aquæ naturalis quantum vis, infunde Salis
 „debitam quantitatem in ratione unius unciaë Salis ad
 „octo aquæ sextarios; deindè unicuique sextario adde
 „spiritus vitrioli guttas novem; ac usui serva loco
 „frigido in vasculis benè obturatis.“

23. Qui superficie tenus Pharmaciam salutave-
 rint ac legerint Doct. *Limon*, qui utpote Portus plani
 natus, longiùs quam opus erat hanc materiam pro-
 tendit, cognoscent imò comprehendent hujusmodi
 aquam concinnandi rationem. Cùm igitur hæ aquæ,
 ut ex gustu ac effectibus apparet, ex nitro & vi-
 triolo non tantùm in substantia, quantum in va-
 pore ac particulis subtilissimis componantur: quid
 sub-

(1) *Limon*, ubi proximè, pag. 205. num. 22.

(2) Idem ibid. pag. 206. num. 22. in fin.

Unable to display this page

humanis ludit, ludicò agit. Ea de causa aquæ minerales nativæ majori familiaritate ac efficacia operentur necesse est, quàm artificiales ac factitiæ etiam omnibus numeris absolutissimæ. Secunda: Aquæ minerales naturales presertim thermæ in balneis ut plurimum usurpantur; & aquæ artificiales rarò huic usui inservire poterunt, licet in permagna quantitate conficiantur. Tertia, eaque potissima est ratio: quòd litteratorum, negotiatorum, comitialium, aliorumque id genus hominum morbi ab studio plerumque, ærumnis, insanoque labore dependent, quæis nihil aut parum aquæ minerales artificiales proficient; vice versa à naturalibus quàm maximum experientur levamen; cum enim eorum morbi, ut diximus, à vita sedentaria, indefessoque labore proveniant, nullo alio pharmaco quàm domui vale dicere, negotijs vacare, ruris sive aëre pleno potiri, prudenti victus ratione, ac moderata deambulatione, etiam nullis aquis epotis, sanitatem corporisque robur adipiscentur. Nihilominus nostræ aquæ minerales artificiales pauperibus proculdubiò deservient, atque ægrotantibus illis qui propter gravissima morbi pathemata peregrè proficisci non valent.

§. V.

26. Postquam nostri Salis præstantiam inter salia media naturalia luculentissimè evicimus, haud difficile erit ejus excellentiam inter salia neutra artificialia probare; tum quia ut nupèr diximus, ars quamvis enixè laboret ac nervos omnes contendat, naturæ perfectionem attingere nequit in ejus operum elegantia ac concinnitate; tum quia ars, de qua tractare pergitur, cum medio igne operetur, ita entium ordinem invertit, ut eorum turbet proprietates ac naturam. Diximus jam cum Boerhaave, ⁽¹⁾ *quod separatio chemica non dat partes ut præextiterant*: & nunc cum eodem Auctore addimus, quod non tantum non dat partes ut præextiterant, verum quod *vires novæ agendi in divisis nascuntur, quæ nullo penitus effectu se manifestassent unquam in corpore unde educæ partes*; quod infinitis quidem exemplis docemur, ⁽²⁾ potissimum sublimato corrosivo, alijsque salibus quæ cum in mixto sive corpore, ex quo eliciuntur venena minimè forent, ignis vi ac impetu voracissimo venena quàm maximæ activitatis efficiuntur; quia cum ignis (ut ita dicam) ab eorum centro violentissimè extorqueat, mollitiem illam ac suavitatem, quæ illis

S

ex

(1) Boerhaav. Elem. Chem. tom. 1. pag. 40. (1)

(2) Idem ibidem. (2)

ex convenienti suorum principiorum mixtione erant propria, amittunt, magna proinde vi ac irritatione operantur.

27. Tanta est voracitas ignis, inquit *Boerhaave*, ut ab ejus tantum vi seu gradatione dependeat, quod sales fixi vegetaliū, quibus tantoperè utitur Medicina, suavitate vel irritatione operentur: „ita ut hi „sales si leni igne educuntur, non sint valdè acres aut „urentes, quoniam olei paululum habent admixtum: „si verò igne valido extrahuntur, omnes sunt cor- „rosivi; ac proinde sumi debent in larga satis aquæ „copia.“⁽¹⁾ At quis erit Chemicus, quique peritissimus, qui ignis actionem ad perpendiculum ita ducat, ut non semel modum excedat, cum *quandoquē bonus dormitet Homerus*? Nulla in Chemia plus trita res est, quàm aliud quærere ac aliud invenire, & nullatenus in secunda operatione peragere id ipsum quod in prima peractum est. Propterea Doct. Dom. *Emmanuel Gutierrez de los Rios* scitè monuit, „ex Chemicorum crucibulis plurima in Medicinam „remedia derivasse, sapè tamen eorum efficaciam „frustratam vidisse, & sæpissimè adeo mortiferos „fuisse eorum effectus, ut inter venena ab omni- „bus recenserentur.“⁽²⁾

Hæc

(1) Idem, Tract. de Virib. medicam. cap. 4. pag. 276.

(2) Gutierrez de los Rios, Idiom. nat. lib. 3. cap. 1. pag. 514.

28. Hæc diffidentia, quæ non levi fundamento nititur, ut augeat oportet pro natura entium, ex quibus hæc salia eliciuntur; ita ut majori formidine spectanda ac exploranda veniant salia quæ à mineralibus, uti mercurio, alumine, vitriolo, antimonio extrahuntur, quàm quæ à plantis, uti berbibus & arboribus separantur; hæc enim sua natura mitiora sunt, ac proinde in sui operatione leniora. Cum igitur hæc omnia ita se habeant, quis ambiget salium naturalium *neutrorum* præ alijs neutris artificialibus prærogativam atque eximiam in medendo præstantiam?

29. Sed totum hoc luce clarius exponemus, si salia salibus conferamus. Salia *neutra* artificialia quæ majori plausu in Medicina commendantur, ac majores turbas in universa Europa dedere, suas unoquoque partes agente pro sui Auctoris merito ac opinione, sunt *Arcanum duplicatum*, *Sal polychrestus*, *Tartarum vitriolatum*, *Sal admirabilis Glauberi*, & id genus alia, in quibus miscendo sic vel aliter spiritus nitri, sulphuris, vitrioli, &c. cum nitro fixo, vel alio principio alcalino, alia ex uno latere accipiunt quod ex altero alia, quare omnia ejusdem indolis sunt ac naturæ, ut asserit *Hoffmanus*, ⁽¹⁾ & in sequentibus dicemus.

S 2

(1) Hoffm. tom. 6. pag. 22. num. 31. & seq.

30. Hæc salia, inquam, licet famigeratissima magna tamen debent circumspectione tractari, non tantum quia ignis qui omnia diruit, rerumque omnium ordinem invertit, actione generantur; verum quia à mineralibus corrosivis ac valdè acribus educuntur, quæ nisi à peritissimo Artifice elaborentur, vice pharmacorum venena emergent. Ut autem aliquale iudicium in re adhibere possint qui facultatem minime callent, in exemplum adducemus quatuor dictorum salium compositionem, atque ex his reliqua æstimare poterunt; omnia quippè ut diximus, ejusdem indolis sunt ac naturæ.

Arcanum duplicatum Mynsicht.

31. Hic Sal conficitur ex residuo sive capite mortuo quod remanet ex distillatione aquæ fortis, quæ ut notum est, paratur ex distillatione partium æqualium vitrioli ac nitri, & ad hunc modum ordinatur. R. „Caput mortuum aquæ fortis ex partibus
 „æqualibus vitrioli & nitri distillatæ, & dissolve in
 „aqua tepida, filtra & evapora ad siccitatem, &
 „remanebit sal in fundo, quem calcina per horam
 „igne fortissimo: hinc dissolve in aqua, filtra per
 „chartam, & evapora, ut crystalisetur. Hic est usi-
 „tator modus conficiendi Arcanum duplicatum, quod
 „in

„in Pharmacopolijs appellatur etiam *Sal de duobus* ,
 „*Sal dulcis Holsatiae* , *Nitrum vitriolatum* & *Panacea*
 „*duplicata*. In defectu capitis mortui aquæ fortis pa-
 „ratur hic sal ex partibus æqualibus nitri & vitrioli
 „simul , diù , & ad summam rubedinem calcinatis. “

32. Sed quomodocumquè paretur hic sal sive
 arcanum duplicatum , quis non videat quod talis elabo-
 ratio magnam ac diligentissimam artis peritiam
 exoptet , & quod per operantis incuriam sive in gra-
 du ignis , sive in aliqua ex pluribus necessariò
 concurrentibus circumstantijs vice pharmaci salutaris
 venenum forsàm emerget? Quare cum *Hoffmano* ver-
 tor , ⁽¹⁾ hoc ipsum longè compendiosiùs parari po-
 test , „si nitro in alcali redactò sive fixo vitrioli
 „spiritus guttatim ad saturationis , ut vocant , punc-
 „tum instilletur. Et certè hic modus longè tutior
 „est priori , quia vitriolum quod aquæ stygiæ ingre-
 „diens est , sæpè de venere participat , quæ nisi pro-
 „bè per reiteratam calcinationem separetur , arcanum
 „illud Gottorpiense , si liberaliùs & ultra scrupulum
 „propinetur , vomitum cièt. “

Sal

(1) Hoffm. ubi proximè , num. 31.

Sal Polychrestus.

33. Non meliori potitur fato sal qui dicitur *polychrestus*, id est, qui multis virtutibus pollet. Cum enim ex æqualibus partibus nitri puri ac florum sulphuris conficiatur in hunc modum: R. „Nitri puri
 „& florum sulphuris partes æquales, misce exactè,
 „& detona vicisim in crucibulo accenso; deindè
 „adauge ignem per horam: hinc dissolve in aqua,
 „filtra, ac crystalisa secundum artem“: eandem vel majorem exigit artis peritiam ac arcanum duplicatum, neque tanti in re sunt ejus effectus, quantus est sermo.

Tartarus vitriolatus.

34. Ad eandem classem redigere possumus Tartarum vitriolatum, non quia remedium non sit eximiae utilitatis ac efficaciae, ac magni ducere debeant Professores Medici, utpotè digestivum præstantissimum, ac tartarum in corpore humano efficacissimè resolvens, quodque propterea in omnium obstructionum genere ac mensium suppressione ab scrupulo & semisi ad duos scrupulos in uncijs sex decocti cicchorij silvestris utilissimè exhibetur; sed quia igne paratur, & quàm plures incuriae in ejus elaborationem

nem

nem irrepere possunt ; & ut compertum est , minima incuria circa subjectam materiam quæ ad salutem sunt comparata ad perniciem convertet. En ejus compositio : R. „ Olei tartari purissimi per de-
 „ liquium facti quantum vis, cui affunde guttatim spi-
 „ ritum vitrioli , donec strepitus seu effervescentia
 „ cesset , idque in vase vitreo capaci , & fiet coagu-
 „ lum : hinc humiditatem igne lenissimo cinerum
 „ evapora , & exsiccatum ad usum asserva. “

Sal mirabilis Glauberi.

35. Hic Sal in ore omnium sui ortus initio tanta cum laude versabatur , ut *mirabilis* titulum nancisceretur , non tantum suæ virtutis efficacia , quantum Auctoris simulata politica : plus etenim in Medicorum opinionem tantulum politicæ ac urbanitatis influit , quàm multorum studiorum curricula. *Joannes Rodolphus Glauber* , Medicus Germanus Auctor stitit hujusmodi salis , qui statim ac compertum est , quod ex sale communi sive gemma & acido vitrioli conficiebatur , in despectum ac desuetudinem venit. *Glauberus* ex residuo sive capite mortuo distillationis spiritus salis communis cum oleo vitrioli parati illum conficiebat , & ad hunc modum concinnabat. R. „ Residuum distillationis prædictæ , solve
 „ in

„in aqua tepida , solutionem filtra , ac pone in vase
 „vitreo aut fictili vitriato in balneo arenæ , & le-
 „nissimo calore evapora usquedum crustæ in su-
 „perficie appareant : dehinc ab igne separa , ac re-
 • „linque vas in loco frigido per tres aut quatuor
 „dies ; crystalli formabuntur salino dulces , quos
 „omni cura ac studio ad perfectam siccitatem duce,
 „ac usui asserva.

36. Ex his rectè colligere licet , asserit *Hoff-*
manus, ⁽¹⁾ „omnia hæc salia , quia ratione ingre-
 „dientium planè non differunt , unius ejusdemque
 „indolis esse , atque unum alteri facilè in medendo
 „substitui posse ; utpote hæc omnia in minori dosi
 „convenienti vehiculo propinata humores viscidos
 „incidunt , dissolvunt , & tubulos excretorios sti-
 „mulando , & alvum servant apertam , & urinæ flu-
 „xum promovent. Ubi verò in majori dosi ad un-
 „ciam dimidiam vel ultra cum sufficienti aqueo ve-
 „hiculo propinantur , non secus ac acidulæ operatio-
 „nem suam quinque vel sex sedes movendo exe-
 „runt ; adeoque ubi purgatione opus est , quæ sine
 „sanguinis ebullitione , sine spastica fibrarum intes-
 „tinalium contractione , sine motuum exacerbatione
 „& virulentia quadam fieri debet , opportunissimè
 „hæc

(1) Hoffm. tom. 6. dissert. 3. pag. 22. num. 33.

hæc salia ad majorem dosim utique sunt offerenda.

Hucusquè *Hoffmanus*.“

37. Ex hisce omnibus quæ jam dicta sunt probè pensitatis liquidissimè apparet, quàm eximiam & ferè incomparabilem virtutem salia mediæ naturæ nativa præ artificialibus neutris in medendo habeant; præsertim cum invictissimè demonstratum sit, quatuor salia neutra artificialia, quibus maximam laudem omnes impertiunt, qualia sunt quæ nuper exposuimus, majore efficacia ac virtute quàm salia neutra naturalia non pollere, quin imò minore gaudent virtute ac efficacia, ut ex nostris probationibus constat; & aliundè tot imminent discrimina ex eorum prava elaboratione. Quis erit ergo, qui suæ salutis consulens ac commodo, Salem nostrum eis salibus non præferat, quæ præter sumptus & impensas, tam gravia possunt inducere mala? Quis tam demens ac temerarius, qui in ignis flammis pharmacum inquirere satagat, quod etsi omnibus numeris absolvatur, nihil ex ejus virtute nobis accrescit?

38. Supponamus paludem de la *Higuera* esse magnum admodum vas, quod in suo sinu salem, quem *Tejo* vocant, contineat ac foveat: supponamus naturam utpote Chemicum naturalem radios Solis paludi admoveere, ac leni calore Primiveris, & Autumni puriores ac subtiliores totius illius cumuli

salium partes ascendere facere, ac in aquæ superficie crystallisare: supponamus ex alia parte Pharmacopolam supparo sive ventrali vestitum ingentem carbonis *sancti* (sic appellant mulieres carbones qui accendi resistunt) quantitatem totis viribus follicantem, ac follicandi defessum, id curæ demandare Tirunculo, qui nec notitiam habet de ignis gradu, nec aliud scit quam temerè follicari: supponamus prompta & parata esse omnia sive in catino sive in cucurbita, pro actione fundendi aut distillandi, ad prædicta salia conficienda, quæ abs dubio celebriora atque utiliora sunt: supponamus deniquè adeo fortunatum ac felicem fuisse Pharmacopolam in sua elaboratione, ut omnibus numeris absolverit memorata salia, quod ad summum concedere possumus. His omnibus suppositis, eveniat occasio in qua salibus neutris opus habeamus sive ad purgandum, sive incindendum humores crassos, quæ indicantia sunt quæ plerumquè accidunt. In hoc casu quo sale uti debebimus? Sale neutro nativo quem natura creavit, vel artificiali quem Pharmacia eduxit? Huic quæsito sive interrogationi tota hæc Dissertatio respondet; ac nullus dubito, quin evictissimè illis respondeat qui optimè sciunt quod natura in omnibus suis operibus admiranda luculentissimè ostendit potentissimam manum, quæ illam gubernat.

39. His non obstantibus à sua pristina possessione detrudere non debemus salia *artificialia neutra*, quæ partim in sicca, partim in humida forma propinata mirabiles effectus præstiterunt in plurium curatione morborum, qui remedijs minus communibus minimè obsecundarunt. In hac ultima forma, id est, humida suum salem præscribebat Doct. Dom. *Emmanuel Robles* Primarius Medicinæ Salmantinus, ac Excellentissimi Ducis de Medinacoeli Medicus ordinarius. Hic vir omni laude superior, ac de Medicina optimè meritus propter singularem gravissimos morbos curandi peritiam, in nullo majorem sui existimationem conciliavit, quàm in suæ mirabilis aquæ mineralis administratione. Vir preclarissimus Salmanticae me sanum reddidit anno 39 vel 40, cum in illa Universitate Theologiæ incumberem, ab obstructionibus ex solidorum crispatura, quas nullus Medicorum persanare valuit. Cum autem cum dicta aqua me optimè habuissem, medicamenti præscriptionem anxio animo atque vehementi studio sollicitavi; at quamvis vir probus me maximo amore prosequeretur, illam nunquam ab eo impetrare potui; talis est hominum conditio, ubi commoda intersunt! Obijt Auctor; & post plurimorum annorum intervalla casu

illius medicamenti præscriptionem offendi in Pharmacopolio Dom. Joannis Garzon Villæ Matricalensis Pharmacopolæ, qui uti integer amicus non tantum illam transcribere permissit, sed originalem Medicamentî præscriptionem ipsius Auctoris manu obsignatam liberalissimè mihi donavit. Et cum sacra paginâ erudiamur quod *id quod gratis accepimus gratis dare debeamus*, ⁽¹⁾ talis est medicamenti præscriptio.

Aqua mineralis Doctoris Robles.

40. R. Nitri purificati & sulphuris ana libram unam: camphoræ uncias duas. Pulvericentur ac misceantur hæc ingredientia. Præpara deinceps ollam Zamorensem benè ignitam, & pars pulveris injiciatur in prædictam ollam in qua statim denotabit materia, quæ comburetur usquedum cesseret detonatio. Postea injiciatur altera pars, & fiet detonatio & combustio sicut prima; & sic reitetur per partes donèc tota materia finiatur. Tandem per duas horas tota materia calcinetur aperto igne; postea olla separetur ab igne, & post refrigerationem separetur materia, fiat pulvis, & servetur ad usum.

Vi-

(1) Matthæi, cap. 10. v. 8.

Vires ac usus.

41. „Deservit omnibus obstructionibus sive à
causa frigida sive calida, suppositis evacuationibus
„universalibus. Reiteretur bis aut ter in die alter-
„natis juscilis & usus est ad 15, 20 aut 30 dies
„pro necessitate.

Modus quo Auctor illam præ- scribebat.

42. R. „Prædicti pulveris unciam unam: aquæ
„fontanæ libras tres. Stent in infusione frigida per
„dies tres: postea per chartam emporeticam filtre-
„tur, & servetur ad usum. Dosis uncia sex.

43. „Monet Auctor, quod si unicuique hujus
„aquæ dosi addatur drachma semis mixturæ spiri-
„tualis de tribus, quæ ut Medici non ignorant, con-
„ficitur ex aqua theriacæ camphorata, spiritu tar-
„tari ac vitrioli, reddetur efficacior ac tunc præscri-
„bitur sic. R. Aquæ mineralis descriptæ uncias sex:
„mixturæ spiritualis de tribus drachmam semisem:
„misce. Usus ut suprâ.“

42. NOTA. Noster Sal in hanc compositio-
nem ingredi poterit loco nitri, non solum quia nitri
naturam in omnibus refert, ut toties memoravimus,
sed

sed quia ut *Hoffmanus* demonstrat, ⁽¹⁾ omnia salia neutra ejusdem indolis ac naturæ sunt post calcinationem.

§. VII.

45. Haftenus de Sale, vulgò de la *Higuera*, prout ex visceribus naturæ prodit, sive ut illum natura producit, sermonem instituimus; superest quod de illo uti ab hominibus vel arte paratur, penitiùs pertractemus; sic enim etiam egregijs admodum pollet virtutibus. Quintus decimus adminus annus est, quo hunc Salem calcinatum sub specie Salis Anglicani in forma humida in usum ego revocabam tam mirabili eventu, ut nullus toto hoc tempore acciderit morbus maximè ab obstructione proveniens, qui (persanctè assero) huic aquæ suam medelam non refferret acceptam. Quatuordecim congios hujus aquæ in tribus lagenis continuò asservabam, ac nihil magis in delicijs habebam, quàm illam amore Dei pauperibus impertire. Cum id ego charitate efficerem sine personarum acceptione, neminem unquam sciscitabar, quis esset, aut quomodo vocaretur, semper præ oculis habens illud Matthæi, *gratis accepistis, gratis date.* ⁽²⁾

To-

(1) Hoffm. tom. 6. dissert. 3. pag. 22. num. 33.

(2) Matthæi, cap. 10. v. 8.

46. Toto hoc temporis spatio maxima me voluptate experientia didici, quòd hæc aqua quantò vetustior eò subtilior pellucidiorque evadat, virtute ac efficacia augeat, nullisque temporum injurijs corrumpatur. Deprehendi etiam, quòd hæc aqua quandoquè sedimentum sive facem deponebat, quandoquè non: tota hac diversitate proculdubiò pendente à majori vel minori puritate Salis, ac à diversa ejus calcinatione; cum namque Sal nimis purus non foret, aut ad calcem perfectam redigeretur, aliquam partem gypsosam relinquebat. Nolui in disentienda radicitus hujus phenomeni causa immorari, quoniam universis operationibus, analysibus, ac Chemiæ manufactis tantoperè diffido, ut melius ac utilius existimarem hujus aquæ effectus observare, ac longa experimentorum serie ejus indicationes & virtutes ad tot tamque inter se dissidentium morborum curationem deducere, quàm nervos omnes contendere, ut ejus principia indagarem, ac victus & ingloriosus abirem.

47. Stupebant omnes admiratione perculsi ad hujus aquæ mineralis præstantissimos effectus, ac per quàm magna contentione ejus præscriptionem scire curabant. Ego illam coram sistere minimè dubitavi, ut res & occasio tulit, nonnullis amicis ac Dignatibus ac inter illos Emminentissimo Cardinali *Solis*,
(cui

(cui terra sit levis) ac uni vel alteri hujus Curiae viro, qui omnes ut summæ auctoritatis ac fidei testes ejus virtutes affirmare valebunt. Sed potissimum cuidam hujus Curiae familiae istius aquæ præscriptionem confidi, quæ tanta elegantia ac concinnitate Salem calcinat, ac tanta cura & studio aquam conficit, ut omnem meam operam ac industriam superaverit, cum tamen ego omnes ingenij, artis, & industriæ vires in ejus elaborationem insumerem. Omnes quos nuper commemoravi aquam conficiunt, cuique præsertim pauperibus gratuitò largiuntur. Non tamen ita se gerunt nonnulli, qui hujus aquæ præscriptionem adepti, nimis caro venditant aquam vel Salem in pollinem redactum. Non minori quæstu potitur Medicus huic Curiae proximus, qui lagenulam aquæ siclo argenteo venundat.

48. A ratione & æquitate longè mihi distare videtur, quòd aliquis mea bona fide abutendo rem suam faciat & augeat, ac studiorum ac laborum meorum impendio in omnium ore versetur, uti nonnulli versantur. Id propter ut nullus secretum tam eximiae utilitatis ignoret, ac in commune consulam, coram sistere pergo hanc aquæ præscriptionem, quam plures avidissimè quærunt.

49. R. Coculum Zamorensem vel Alcorco-
censem non vitriatum, appone vivido prunarum

„igni aëre aperto, tamen absque mutuo aëratu; de-
 „tine in igne æquali usquedum coculus penitus in-
 „flammetur, sive pruna fiat. Tunc injice in cocu-
 „lum Salis libram unam vel duas, qui statim in
 „liquorem convertetur: prosequatur ignis eodem
 „actionis gradu usque ad perfectam humiditatis eva-
 „porationem, & Sal in forma sicca remaneat, quod
 „duabus horis plus minusve peragitur. Post humi-
 „ditatis consumptionem coculus separetur ab igne,
 „frigescat, & post infrigidationem extrahatur Sal à
 „coculo, ac usui servetur in subacta massa vel pul-
 „vere, prout unicuique congruat.“

50. Hic Sal hac ratione calcinatus est quæ-
 dam magnesia alba amaricans longè præstantior illa
 quæ *lac terræ* indigitatur, ac extrahitur ex residuo
 nitri lixivio per evaporationem vi ignis, vel per
 præcipitationem cum oleo tartari per deliquium; non
 tantum quia majori simplicitate ac minori discrimi-
 ne elaboratur, sed quia, ut *Hoffmanus* asserit: (1)
 Magnesia illa alba, cum sit pulvis alcalinus, in-
 sipidus, omni principio activo orbatus, natura sua
 non purgat: ait enim: „Certè id non ob terreum
 „suæ alcalinæ indolis, quo constat, principium effi-

V

n. cit.

(1) Hoffm. ubi pro x. pag. 24. num. 39. in fine.

cit, sed quoniam hoc medicamentum cum quo-
vis acido vehementer effervescit, eoque solvi-
tur, atque in solutione saporem valde salsum ama-
ricantem acquirit, qualis non ab ullo alio alcali
terreo, sive lapidibus cancrorum, sive conchis,
vel ovorum testis exurgit: certè hinc concludere
licet magnesian tunc demum purgare, quando ab
acido in ventriculo stabulante dissoluta in sal ter-
tium amaricans convertitur, quod etiam experien-
tia confirmat, qua constat hypochondriacos op-
timè hoc remedio purgari, minimè verò eos quo-
rum ventriculus crassa & viscida pituita reple-
tus est."

51. Nonnulli Salem nostrum in majori Cani-
culæ æstu ad Solem calcinant, ac perfectam adipis-
cuntur calcinationem. Hoc opus facilius sanè ac se-
curius videtur: facilius; quia nullum aliud nego-
tium facessit, quàm Salem Soli in magnis discis si-
ve saccis lineis exponere, ac de tempore in tempus
versare. Securius: quoniam qui ignis actionem or-
dinare nesciat in lubrico est, ut Salem in perfec-
tam calcem redigat, ac in eo plures particulas acres
corrosivas inducat, quæ Salem nostrum valde acrem
efficiant, ac omninò deperdant; ut de quodam com-
pertum habeo, quod Salem in calcario fornace cal-
ci-

cinavit , ac calcem vivam ad amussim perfecit.

52. Ego licet id muneris mei non sit , aliqua nostri Salis pericula feci , non sumptuosis dispendijs , quibus *Fridericus Hoffmanus* de hisce salibus pertractans id præstitit in Germania , *Hermanus Boerhaave* in Holandia , *Dom. Vanel & Vayen* in Gallia , *Doct. Cramer & Grew* in Anglia , ac Auctores operis *Specimen seu proluxio de aquis medicinalibus* , vulgò de Aranjuez , in nostra Hispania ; hi namque præclarissimi Professores regia munificentia ac liberalitate suffulti nullis sumptibus pepercerunt. Ego minus numo aureo duplo (tanta argenti inopia laboro) tot pericula , combinationes , experimenta ac observationes tentavi , quot necessitas postulavit , sive quibus opus fuit ut naturam , vires & usus nostri Salis certò deprehenderem ; & ni fallor , quidquid in observationibus & sumptuosissimis illustrium illorum virorum experimentis quomodolibet utile invenitur , in hac paupercula Dissertatione reperietur. Quid quod in meis experimentis ad unguem observavi plura axiomata & scita , quæ memorati Auctores præscribunt , at non observant ; uti sunt inter alia , „quòd virtus medicinalis pro-
„ductionum sive chymicarum sive naturalium est
„quod utplurimùm hominibus deservit ; & quod

„curiosæ physicæ investigationes infimum debent occupare locum, cum nullo gaudent in bonum societatis influxu.“ (1)

53. Ex meis pauperculis experimentis magna simplicitate peractis, & ideo equivocationi vel errori minùs obnoxijis, sequentes deduxi observationes multiplici experientia comprobatas. Prima: quòd Sal eisdem pollet virtutibus post ac ante calcinationem. Secunda: quòd perfectè in aqua dissolvitur, & si non tam brevi temporis spatio quàm Sal ante calcinationem, dummodò facta sit calcinatio ita ut humiditatis consumptionem non excedat. Tertia: quòd si per excessum ab hoc puncto calcinatio deflectat, aut si Sal non sit omninò purus, in fundo dissolutionis aliquam relinquit partem gypsosam, ac etiam pellicula obscura in superficie apparet. Quarta: quòd Sal non calcinatus prorsùs in aceto dissolvitur, licet non tam brevi temporis intervallo quàm in aqua; nullam tamen in eo excitat fermentationem; at in fundo relinquit substantiam quandam albam superiore parte cretosam, inferiore quæ poculo hæret adeò duram ut corpus magis compactum, quæ tamen in magna aquæ copia temporis inter-

(1) Académ. Royal. des Scienc. ann. 1724.

tervallo dissolvitur. Sexta : quòd in calcinatione quæ igne fit , etiam si calcinatio humiditatis consumptionem non excedat ; nihilominùs Sal dimidium fere ponderis amittit ; si libra namque civilis Salis calcinetur , remanent octo uncia & semis. Septima : quòd Sal ad Solem calcinatus tertiam tantum & non omninò partem ponderis amittit ac faciliùs dissolvitur ; in aqua etenim prorsùs dissolvitur , ac in aceto quamvis aliquod sedimentum ejusdem indolis ac Sal igne calcinatus relinquat , non est tantæ molis nec tam firmæ consistentiæ. Octava deniquè : quòd uterque Sal suam transparentiam ac diaphanitatem in calcinatione deperdit ; sed ad Solem calcinatus figuram penè omninò conservati ac amarorem superiori gradu quàm igne calcinatus ; ex quo concludere debemus , quòd hic secundus aliquantum remissiùs operetur , quod quotidiano meo experimento verosimilitèr fulcitur.

§. VIII.

54. Quàm plures alias combinationes confeci, quæ etsi simplices , sat nihilominùs lucis mihi attulere , ut modum quo hic Sal ac ejus aquæ operantur , penitiùs agnoscerem. Nolui hoc mihi onus in-

jun.

jungere, ut prima ejus elementa perscrutarer: nam præterquamquòd arduum valdè facinus est, ut superius dixi, ⁽¹⁾ atque totius humanæ mentis intelligentiam superans, uti pluribus in locis asserit Ecclesiastes, ⁽²⁾ non tantis opus est ad propositum, cum ejus virtutes cognoscamus. Propterea quod hæccine salia base alcalina minerali & acido vitriolico naturali constant, de quo plura dicenda ac discutienda forent, nam ut asserit *Hoffmanus* ⁽³⁾ ac alij Auctores, sal communis, nitrum, vitriolum & alumen eisdem principijs componuntur, & diversis valdè pollent virtutibus ac natura, nihil ad istam Dissertationem, quæ eo solùm tendit, ut ostendat mirabilem hujus Salis in medendo virtutem, ejusque multiplicem & præstantissimum usum in humanæ salutis profectum.

55. Neque etiam nimiam operam dedi, ut rationum pondere exprimerem à quo Sali nostro & aquis ex quibus elicitur, amaror proveniat; hoc namque est aliud naturæ arcanum, quod homines etiam linceos penitus fugit. Doct. *Limon* provinciam suscipiens indagandi, à quo vel unde aciditas aquarum

(1) Cap. 1. §. 1. num. 1. & seq.

(2) Ecclesiast. cap. 2. & 3.

(3) Hoffm. ubi prox. n. 32. & 33.

rum acidarum *Campi Calatravensis* originem trahat ,
 postquam diversas mirificèque inter se dissidentes
 Auctorum cùm veterum cùm recentiorum , quos præ
 manibus habere potuit , opiniones referat , sanctis-
 simo animi candore concludit : ⁽¹⁾ „ Meum iudicium
 „ ac opinio est, quod aciditas aquarum *Campi Calatra-*
 „ *vensis* à nullo alio proveniat quàm à succo calcanto-
 „ so, qui non est calcantum sive vitriolum perfectum
 „ ac consumatum, sed materia illa spirituosa, subtilis-
 „ sima , ex qua progignitur ac fit , cùm non sit pu-
 „ ra materia , sed ipsius vitrioli fermentum. In hac
 „ autem materia virtutes continentur aluminis , fer-
 „ ri , cupri , sulphuris , nitri ac salis. Et sic nullo
 „ negotio explicamus , ac in concordiam adducimus
 „ tot tamque inter se dissidentes de dictarum aqua-
 „ rum aciditate Auctorum opiniones. Nam qui illam
 „ alumini adscribunt , benè dicunt , si &c.“

56. Nupèr retulerat Doct. *Limon Vitruvij* opi-
 nionem , qui harum aquarum aciditatem succo aci-
 do tribuit , quin determinet quis iste succus sit :
Falopij , qui eam calcanto assignat , ad quod om-
 nes species vitrioli enumerat *Sory* , *Misy* , *Calchitis* ,
 & *Melanteria* : *Ambrosij Morales* , qui illam venis
 fer-

(1) Limon , lib. 1. tract. 3. cap. 1. pag. 190. num. 6.

ferri & calybis, quas hæ aquæ irrigant, attribuit. Ut autem harum opinionum dissidia dirimeret, ac omnibus placeret, rationem per quàm facilem excogitavit, assignandi nimirum dictis aquis sub umbra *Sennerti* perperam intellecti virtutem aluminis, ferri, cupri, sulphuris, vitrioli, ac salis; & plura mineralia non adhibuit, quia forsàm in memoriam revocare non potuit. Nihilominus nos cautè erudit, quòd hæ aquæ prædictis mineralibus in substantia minimè constant, sed in subtilissimis spirituosus vaporibus, qui facillimè avolant ac disparent; atque postmodum hæ aquæ in sua propria elementalī natura remanent uti ceteræ aquæ communes & multotiès suaviores. ⁽¹⁾ Prudentissima sanè solertia! ut si cuipiam in libidinem veniat præfatas aquas distillare aut evaporare, cùm memorata mineralia in aquarum residuo minimè inveniat, non ignoret, quòd in vapores abierunt, volaverunt. Quis ambigat, id esse rem temerè æstimare ac scribere abs illo severiori studio ac examine, quod exigit materia tanti momenti, à qua hominum salus substinetur ac pendet? Doct. namque *Limon* nullam aliam causam nec rationem exposuit, ut illa

mi-

(1) *Limon*, ibidèm.

(1)

mineralia in aquis *Portusplani* præ sagiret quàm vulgarem notitiam, quod aquarum aciditas ab acido cujusque mineralium quæ refert, provenire valeat.

57. Eidem principio adscribit amarorem salis atque aquarum, vulgò de *Aranjuez*, neotericus Auctor, qui pag. 71 sui *Speciminis* sive *Prolusionis* ait :
 „Hic sapor amaricans qui pluribus aquis acidulis
 „neutris communis est, in aquis mineralibus ferè
 „provenit vel à materia aliqua bituminosa, vel à
 „mixtione basis salis marini cum acido vitriolico.
 „Particulæ bituminosæ sali marino admixtæ gustum
 „etiam amarum aquis mineralibus præstare possunt.
 „Et nulla interjecta linea prosequitur : At nullo ex-
 „perimento chemico cum aquis, vulgò de *Aran-
 „juez*, parato, materiam bituminosam neque salem
 „marinum detegere valuimus : hic ergo sapor illis
 „provenit à mixtione acidi vitriolici cum base si-
 „mili sali communi, quo cum effingit salem ejus-
 „dem indolis cum sale medio, vel *Glauberiano*, qui
 „ex eisdem principiis componitur.“

58. Ex hac doctrina evictissimè concludimus, unum & idem esse acidum & amarum, siquidem utrumque ab eodem principio provenit, ab unione scilicet acidi vitriolici. Et si quis à me sciscitaretur, an inter succum limonum & aloem, inter absyn-

thium & acetum aliqua diversitas interesset ; persanc-
tè ac certissimè responderem , quod sic : quoniam
aloe & absynthium sunt amara , succus autem limo-
num & acetum acida ; & acidum atque amarum in
ratione saporum abs dubio in essentia differunt. Cum
enim distinctio essentialis adsit in qualitatibus , adesse
necessum est in forma , à qua proveniunt ; & cum
sit in forma , necessariò erit in essentia ; ni alia prin-
cipia excogitare velimus , quæ hucusquè Philosophi
penitùs ignorarunt.

59. At non opus est explorare unde Salî nos-
tro ac ejus aquis amaritudo proveniat , ut eis tutò
& confidentèr utamur : Medicina namque utitur kin-
kina alijsque simplicibus , quin eorum qualitates à
priori compertas habeat ; & quod maximum est ,
pluribus pharmacis compositis utitur quorum præ-
scriptionem ignorat ; quoniam sufficit ut eis scitè
utatur , quod illa experientia comprobaverit , ut
eum alijs Auctoribus docet illustrissimus *Feyjoo* ⁽¹⁾
qui asserit , „à nullo alio Medicinam plus detrimenti
„accepisse , quàm ab insanabili disputandi cacohete
„de medicamentis jam probatis , ac de essentia &
„constitutione morborum , ad quorum curationem

„com-
- (1) Feyjoo , tom. 7. discours. 14. per tot.

„compertum habetur efficax ac utile remedium.“⁽¹⁾
 Noster Sal sive ad solem sive ad ignem calcinatus,
 (ego Sale ad ignem calcinato utor) præstantissimum
 audit catharticum, quod vacuat absque molestia,
 corroborando & per epycrasim, ut *Sydenhamus* de-
 siderabat; ⁽²⁾ omnibus indicationibus facit satis, uti
Hypocrates ⁽³⁾ exigebat; ac pro quantitate & metho-
 do quibus usurpatur, pharmacum est æquè aperiti-
 vum, ac deobstruens, diureticum, temperans, an-
 tiphlogisticum, corroborans, antisepticum, antiver-
 minosum, &c.

§. IX.

60. Expositis jam etsi rudī Minerva modo cal-
 cinandi Salem nostrum, ejus natura ac virtutibus,
 tantū superest morbos enumerare, qui Sali nos-
 tro suam acceptam referunt curationem, ac metho-
 dum præscribere qua quisque tutò & jucundè eo uta-
 tur. Sed priùs fateri debeo, quòd ego hujusmodi
 inventionis Auctor non sim; non quia nimium mi-
 hi placere non possem ex inventione secreti, quo
 tot salutem adepti sunt & in posterum adipiscentur,

X 2.

si

(1) Idem ibidè, num. 5.

(2) Sidenham. tract. de Hydrop.

(3) Hypocr. Aphor. sect. 1. aphor. 21. 22. & 23.

si eo ut ratio exigit utantur ; sed quia secreta aver-
sor ac secretorum Auctores , qui hoc utuntur arbi-
trio , ut incautos in errorem pelliceant atque illis
fumos vendant. Quod peritissimus Professor qui dies
noctesque vigilat , ac omni studio & labore incum-
bit , ut hominum saluti proficiat , hanc vel illam me-
dicinam excogitet , atque in sui laboris remunera-
tionem eam ad tempus reservet , nullus iniquo ani-
mo feret ; quia propriæ terræ semina spargit , ac de
suo metit. At quòd plures , quorum nomina non
enuntio , qui neque Medici sunt , neque Medicinam
à limine salutârunt , quia hanc vel illam medica-
menti præscriptionem arripuerunt , aliena venditent,
& alterius labore munera ambiant , pensiones ac
præmia sollicitent , id à ratione maximè abhorret ,
ac viro probo indignissimum putatur. Totius rei
summa est , quòd plures nonnullis meorum medi-
camentorum præscriptionibus in hac Curia mercatu-
ram faciunt , ea sub secretorum nomine venditan-
tes ad strummas , luem veneream , cataractas , alios-
que quàm plures morbos persanandos ; quæ omnia
liberalitè ostendam , quibuscumque ea scire ac ha-
bere libeat.

61. Nunc eò undè egressa est revocetur ora-
tio. Anno 1763 per urbem in qua ego degebam

Me-

Medicus alienigena pertransijt, qui nunc Germanum nunc Anglum se esse dicebat. Hispano sermone venustè loquebatur, & quàm plura secreta ad omnes morbos persanandos possidere affectabat, ac inter ea aquam efficacissimæ virtutis ad affectus hypochondriacos, cachecticos, ictericos, universosque morbos qui ab obstructionibus inveteratis suos natales ducerent. Magna languentium multitudo, ut moris est, ad Chymicum (sic hujus indolis Professores vulgò appellant) confluit, ejus consilium exquirendi causa; ac inter eos ictericus, qui urbis Medicorum ope destitutus in summo discrimine versabatur. Chymicus curationem verbis augebat, & rem magni negotij ac laboris ponderabat, at ægrotus marsupium ostentabat; & cum mortalium pectora cogat auris sacra fames, Chymicus præstantius inter sua secreta illi detegere non dubitavit, nimirum aquam quam miris laudibus efferebat; & quam sequenti modo disposuit.

Præscriptio originalis.

62. Verbo ægrum erudit modo Salem calcinandi ut suprà, num. 49. descripsimus, ac scripto cetera in hunc modum concinnavit. R., „Salis modo præscripto calcinati uncias duas: infunde in octo
„ aquæ

„ aquæ communis sextarijs. Hujus aquæ sextarius unus
 „ usurpabitur manè jejuno ventriculo, hiberno tem-
 „ pore tepidus, verno naturalis: hora ac semisi tran-
 „ sacta, sumetur jentaculum, jus scilicet cum offa panis,
 „ sive chocolatum, si gustui ac ægri temperamento
 „ congruat: ad prandium, quinta aut sexta hora post-
 „ meridiana, & ad coenam, uno verbo, pro potu ordi-
 „ nario eadem aqua usurpabitur sine alterius cujuscum-
 „ que mixtione per 15 aut 20 dies, bibendo sem-
 „ per manè jejuno ventriculo sextarium unum. Si
 „ ægrotus hujus aquæ potu aliquantùm incalescat,
 „ semisextario lactis caprini recentèr mulsi uti poterit,
 „ quoàd natura temperetur sub hoc ordine. Primo
 „ usurpabit lac, & post horam sextarium aquæ, &
 „ cetera ut suprà; vitando toto aquæ usus tempore
 „ fructus, acetaria, piperina, acida, &c. Hæc aqua
 „ sub hac methodo usurpata cujuscumque generis
 „ obstructionibus, oppilationi, ictero, mensium sup-
 „ pressionì apprimè medetur: æquè sanat hydropem,
 „ quascumque corporis pustulas, oculorum fluxus,
 „ & si podagricus ea jugitèr utatur, podagram illu-
 „ det. Animadvertere oportet, quòd dicta aqua sola
 „ non aliæ mixta usurpari debet; compertum nam-
 „ que habemus quòd si alteri aquæ mixceatur, non
 „ solùm ejus operatio intercipitur, verùm gravissima

supra

„ ven-

„ventris tormina excitantur ; cum sola usurpata sua-
 „vitèr ac absque ulla irritatione suam exerceat ope-
 „rationem. Ægrotus prudentem victus rationem ob-
 „servabit, pultarium edet absque aromatibus, nec
 „carne suilla ; volatilibus tamen atque carnibus as-
 „sis vesceri poterit.“

63. Hæc est medicamenti præscriptio, quam Chymicus auri pondere detexit, & qua cum icteri-
 cus ad pristinam revocatus est sanitatem magna
 omnium nostrum admiratione, non tantum gravi-
 tate morbi, quantum efficacia ac suavitate reme-
 dij ; ante quindecim quippè dies perfectè conva-
 luit. Hoc nixus exemplo ac longa eximie salis An-
 glicani virtutis in pluribus morbis persanandis ex-
 perimentali notitia, hanc aquam pluribus alijs mor-
 bis adhibui eventu adeò fortunato, ut numero ægro-
 tantium morborum curationes recenserentur. Qua-
 tuordecim & amplius annorum experientia me tam
 nimium mihi placentem reddidit, ut nihil amplius
 desiderarem ; namque eò quo volebam aquam ver-
 sabam. Diversus ac multiplex erat mihi modus uten-
 di nunc in illa quantitate, nunc in hoc, nunc in
 illo sapore, ita ut ab ægrotantibus sciscitarer qua
 aqua sanari velint? Aqua pellucida, anisata, Ci-
 namomi, Fragariæ, Limonis? Huic enim aquæ sa-

porem ac gustum pro voluptate ægrotantium ad-
 jungerebam, quin ejus virtutem deobstruentem, ape-
 ritivam, diureticam, purgantem ullo modo turba-
 rem; ac sic curatione oblectabatur ægrotus. Pro hac
 cogitandi ratione multis ab hinc annis libellum con-
 feci, cui titulus: *Apotheca, sive Taberna aquarum
 mulsarum ægrotantibus, ac Pharmacopolium præcau-
 tionis benè habentibus*: quia non tantum in statu
 morboſo hæc aqua propinatur, sed etiam in sano
 luna decrescente Primovere & Autumno ad poda-
 gram, pluraque alia accidentia vitanda propinari
 potest.

64. Hæc cogitandi ratio eò plus mihi in de-
 licijs erat, quantò ad confirmandum meam Aquæ
 methodum conspirabat, in qua in nullum alium sco-
 pum collimavi, quàm ut Medicinam in suam pris-
 tinam simplicitatem revocarem, ac omnes morbi so-
 la aqua vel paulo plus curarentur; ita ut si à com-
 muni praxi medendi inutilem ac noxiam remedio-
 rum farraginem propulsarem, conata mea perfice-
 rem. Multos quidem in hanc opinionem adduximus,
 sed plures adhuc supersunt quos expugnare debemus,
 ut Medicinam in sua veteri simplicitate statuamus.
 Futurum tamen spero, ut tempus, experientia, ac
 erroris cognitio hunc nobis reportent triumphum.

65. Felici igitur eventu propinatur hæc aqua, ut ex medicamenti præscriptione accepimus, in omnibus morbis qui à primarum viarum vitio proveniunt, crudorum humorum abundantia, bili, ac stomachi & intestinorum succis salivalibus depravatis; in affectibus hepatis, lienis, renum, mesenterij, ac in omnibus qui à prava digestionem proficiunt, uti febres intermittentes, mesentericæ simplices, colici humorales, dolores nephritici, rheumatici, ac podagrici; in acoribus, flatibus, borborismis, qui causa sunt tympanitidis, aliorumque malorum; in ictero inveterato ab obstructione pororum biliosorum substantiæ hepatis, ac cystæ felleæ ductuum, qui bilem ad intestina advehunt; in hydrope in qua enormis non adest viscerum læsio, asthmate humoralis, tuberculis lymphaticis, hydatibus pulmonis, tumoribus ateromatosis, ac pectoris hydrope à cruditatibus & dispositionibus cachecticis proveniente; in vertiginibus symptomaticis à primarum viarum vitio, quæ sunt ut plurimum occurrentes; in mensium suppressione à principio cachectico & pravis digestionibus, quæ sterilitatum regulariter causa existunt; in ophthalmijs simplicibus serosis vel lymphaticis; in affectibus verminosis, atque à glutine spontaneo procedentibus; in ulceribus inveteratis præsertim crurum quæ à seris acido-

acribus , quæ eorum cicatrizationem impediunt ,
 substinentur ; ac demùm in omnibus illis morbis ,
 qui à solidorum obstructione , fluidorum visciditate ,
 laxitate viscerum , ac nimia fibrarum rigiditate ori-
 ginem trahunt ; & cum nullas causas vel principia
 morborum nostrorum agnoscamus , quàm quæ nu-
 pèr retulimus , hæc aqua titulum *remedij penè uni-
 versalis* nanciscitur.

66. In omnibus prædictis casibus suam hæc
 aqua peragit operationem temperando , deobstruen-
 do , purgando , diluendo , atque disponendo hac
 via & ratione humores crassos ad epycraticam eva-
 cuationem , quam eximia suavitate producit ac
 mollitie. Adde quod uti illis egregiam præstat flu-
 xilitatem , illos per meatus urinæ ducit , ac per in-
 sensibilem transpirationem absque molestia neque
 superpurgationum periculo , quæ nullum efficit ce-
 terorum purgantium , quæ maxima indigent præcau-
 tione , ut in dicto casu securè ac sine discrimine
 operentur.

§. X.

67. At quamvis hæc aqua in memoratis mor-
 bis juxta Auctoris præscriptum propinari queat , in-
 fundendo in quatuor aquæ sextarijs Salis unciam
 unam ; plures nihilominus suscipit varietates , ac
 multiplici modo usurpari valet pro anni stationibus ,

mor.

morborum indole, ac ægrotantium temperamento. Ad quod tria præmonere oportet. Primum: quòd prædicta aqua quocumque modo tractetur nunquam sua cathartica virtute denudatur; quare calcinetur Sal sive non, semper haccine virtute pollet, ut notavit clarissimus *Grew*. ⁽¹⁾ Secundum: quod omnis sal per calcinationem suam amittit aciditatem, ut asserit ac demonstrat *Hoffmanus*. ⁽²⁾ Tertium: quòd hic Sal calcinatus ac præsertim igne nec tanto viget amarore, nec tam præstanti gaudet purgandi virtute, quàm Sal non calcinatus. His tribus suppositis propositionibus, quas ex propria experientia multoties comprobavi, exponere pergo multiplices modos, quibus hac aqua uti valeamus, ac varietates quas longus illius usus me docuit.

68. Primo: quòd hic Sal usurpari poterit in ratione purgantis eadem quantitate ac dosi, ac Sal non calcinatus; namque ut ex *Grew* accepimus, calcinatus sive non calcinatus eadem gaudet purgatrice virtute. In hoc casu in uno aquæ sextario Salis uncia una injicietur & usurpabitur, ut suprà monuimus num. 59. Secundò: quòd licet Auctor præscripserit, quod hæc aqua pro potu ordinario sumatur sine alterius cujuslibet aquæ mixtione, experientia didici remitte-

ten-

(1) *Grew*, ubi suprà, cap. 1. num. 13.

(2) *Hoffm.* tom. 4. observ. Chym. lib. 2. observ. 16. pag. 499. n. 9.

tendum esse aliquid pro temporum statione ; exemp. grat. Vere, pro conditione morborum , qui altas adhuc non egerunt radices , & pro nonnullis exquisitæ sensibilitatis ægrotis. In his itaque circumstantijs usurpari solùm quiverit horis tantùm medicis , scilicèt manè jejuno ventriculo sextarius unus , post horam unam & semisem jentaculum, ac alius sextarius vel minus , si ægrotus bibere renuat , duabus horis ante prandium , ac alius quinta vel sexta hora postmeridiana : ad prandium & coenam usurpari poterit aqua communis sola vel cum pauxillo vini , prout id in uniuscujusque venerit consuetudinem.

69. Hæc aqua usurpari etiam poterit pro potu ordinario, infundendo Salis unciam unam in sex aquæ communis sextarijs , uti in methodo animadvertimus. Hoc modo majori suavitate operatur , gratior est , ac forsàm magis congruet illis qui sunt ad sedes procliviores. At in hoc casu poculum primum, à quo curatio sumit exordium , aquæ purgantis esse debet , id est , aquæ quæ in quantitate duodecim unciarum Salis unciam unam contineat ; & postquàm natura moveri incipiat , aqua leni prosequitur pro potu ordinario ; uno verbo : sicut aquis mineralibus stimulus aliquis purgans initio adjungitur , ut citiùs operentur, eodem modo hæc aqua activior initio propinatur , ac postea aqua leni prosequitur.

70. Deniquè cum uti ab *Hoffmano* erudimur ⁽¹⁾ omnis sal per calcinationem sua aciditate denudetur, compertum habeo, quòd in illis qui acidis abundant, ut hypochondriaci, ac ulceribus premuntur inveteratis, quæ seri ac succi nutritij acore substinentur, Sal calcinatus, utpote qualiquali acore quo sua natura pollet, depuratus præstantiores producit effectus, quàm Sal non calcinatus; ratione abs dubio quòd Sal calcinatus plus ad magnesiam albam sive substantiam alcalinam accedit, quæ acida melius absorbet; & propter eandem rationem calidis, biliosis, siccis, ac quibus pharmaco temperato opus sit, Sal non calcinatus magis congruet. Experientia etiam me docuit, quòd nonnullis fibræ nimis elasticæ hæc aqua incendium atque irritationem attulerit, sed id omne nullo negotio corrigitur usu lactis caprini, uti monet Auctor in sua methodo ac præscriptione originali. ⁽²⁾

71. His igitur deductis jam liquidissimè demonstratum esse arbitror id quod instituti nostri erat, exponere scilicèt incomparabiles Salis paludis de la *Higuera* in medendo virtutes, ejusque multiplicem in profectum humani generis usum, quin in alium collimarem scopum, quàm quod boni civis ac prudentis viri nomen nanciscerer; nam uti hujus Dis-

ser-

(1) Ubi proximè, num. 59.

(2) Suprà, num. 59.

serrationis exordio adduximus ex *Sydenhamo*: „Si quis
 „inter mortales reperiat, qui sive methodo ali-
 „qua certa, sive remedio specifico adhibito febrium
 „harum intermittentium cursum non solum inhibe-
 „re, sed etiam omnino abrumpere novit, existimo
 „eum omni jure teneri, ut humano generi rem illam
 „summoperè expetendam patefaciat: quod si non
 „fecerit, ego illum nec boni civis nec prudentis
 „viri nomen mereri pronunciare ausim; neque enim
 „civis boni est illum in rem suam vertere, quod
 „toti generi humano tam ingens beneficium appor-
 „tet, nec viri prudentis divina benedictione seme-
 „tipsum privare, quam à summa bonitate liceret
 „expectare, si ad publicum bonum promovendum
 „se accingeret. Honoris autem ac divitiarum longè
 „minor apud probos ratio habetur, quàm virtutis
 „& sapientiæ.“ Hucusquè *Sydenham*; atque hic laboris
 & operis.

FINIS.

Unable to display this page